

Pallimäng rannal
Foto N. Nylander

No 33/34
1 9 3 1
40 senti

KAVINSEKODIIV

„Seebiprodukt“

Tallinn,

Suur Pärnu mnt. nr. 88

Telefon (20) 8-28

soovivad
odavate hindadega
kõrges hädades

saunaseepi,
pesuseepi,
rofelist seepi

TOIMETUS:

Tallinnas Kaarli t. 8, kaitseliidu peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja kol.-lt. J. M a i d e, telefon 6-88.

Tegev toimetaja L. S ö e r d, telef. 8-29.

Toimetaja kõnetunnid kella 10—12.

Kaastõõ arvatakse tasu alla, kui sellele tasunõudmine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaatmiseks markimata käsikirju alal ei hoita.

TALITUS:

Tallinnas Kaarli t. 8.

Talituse juht Richard Jukk, tel. 8-29.

Talitus on avatud iga päev kella 9—3.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/2 a. 3 kr., 1/4 a. Kr. 1.50, kuus 50 senti.

Kuulutuste hinnad à üks lehekülg: teksti ees 50 kr., tekstis 80 kr., teksti järel 40 kr. Väline kaas 80 kr., sise- mised 60 kr.

*

Nr. 33/34

1931

SISUKORD:

- Euroopa — minu isamaa.
- Polaarmaade uurimused.
- New-Yorgi eestlaste elust.
- Kas surm võib kohutada?
- Eesti kaitseliit võitis Poola kütte korrespondents- maavõistluses 1910 silmaga.

Arno Riis: Noorusjõud.

T-vo H-no: Gorni Dubniaki tuliproov.

H. Schmidt: Hargla malevkonna elu ja tegevus Valgamaal.

— Kauge-Ida hiiglane.

— Noorte Kotkaste Harju maleva laager Leetses.

R. Stratz: Hirm.

— Varajase hämariku inimesed.

A. Tammann: Heinamajast.

Ä r i d,
tööstused,
ettevõtted!

Kas olete pannud tähele, et kuulutamine „Kaitse Kodu!“ annab mitmekordse tagajärje meie ajakirja levimise tõttu ostujõulistesse ringkondadesse?

Seepärast kuulutage
„Kaitse Kodu!“

Kaitseliitlased,
naiskodukaitse
liikmed!

Jälgige hoolega „Kaitse Kodu!“ ilmuvaid kuulutusi ja tarvitage eeskätt neid kaupu, milliseid reklaamitakse „Kaitse Kodu!“ avaldatud kuulutuste

läbi!

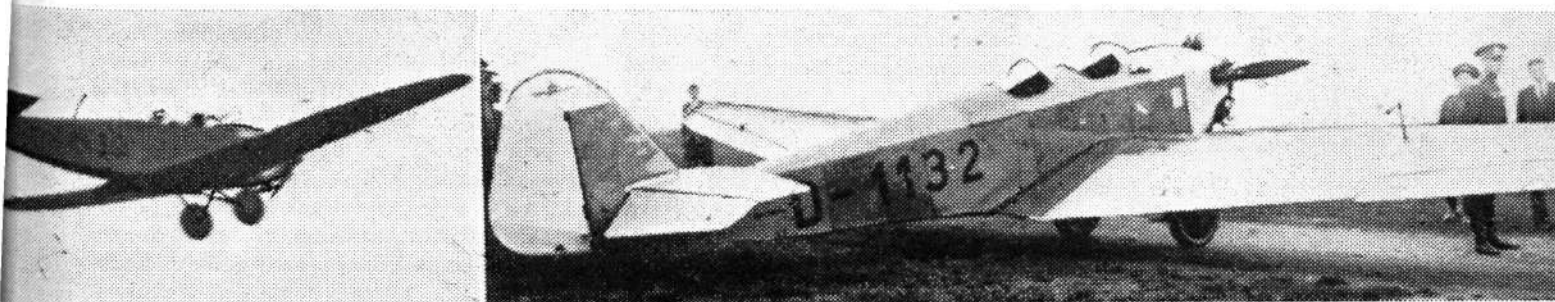
KAITSE KODU!

ILMUB KORD NÄDALAS

Nr. 33/34

Tallinnas, laupäeval, 22. augustil 1931

Seitsmes aastakäik

ESIMENE EESTLASEST NAISLENDUR Pr. E. KALEP
KODUMAALE SAABUMISEL

EUROOPA - MINU ISAMAA

KAS JA MILLAL TEOSTUB EUROOPA ÜHENDRIIGI MÖTE

Mõni aeg tagasi ilmus Pariisis ülihuvitav filosoofilis-sotsiaalne teos „Europe, ma patrie“ (Euroopa, minu isamaa). Raamatu autoriks on tuntud prantsuse publitsist Gaston Riou, teose teemiks — Euroopa ühinemisaade. Raamatule on eessõna kirjutanud kauaegne Prantsuse vabariigi president ja peaminister Raymond Poincaré, tuntuimaid ja lugupeetumaid Prantsuse riigimehi. On huvitav ära märkida, et just Poincaré, keda peetakse suureks konservatiiviks ja imperialistiks, on varustanud saatesõnaga teose, mis on määratud Euroopa ühinemise aate propageerimisele. Siin olgu tähendatud, et ka Pan-Euroopa idee kandjaks on prantslane, teine tähtsaim Prantsuse riigimees, Aristide Briand, — Pan-Euroopa liidu auesimees, kes paari aasta eest Genfis Rahvasteliidu täiskogu ajal astus esimesed praktilised sammud Pan-Euroopa idee teostamiseks. Huvitav, et Coudenhove-Kalergi algatatud Euroopa poliitilise ja majandusliku liitumise aate teostajaks on asunud prantslased, samuti kui Euroopa ühinemist valge rassi ja Euroopa kultuuri säilitamise nimel propageerib prantslane Riou võimsa Poincaré mõjusalt toetusel. Prantslased, kes maailmasõja katastroofois kõige rohkem said kannatada, on valmis kaaluma kõiki võimalusi, mis katastroofi kordumist võiksid ära hoida. — Tutvume lähemalt Riou mõtetega.

Raamatu esimeses peatükis „Ühineda või surra“ ütleb autor: „Ma ei tunnusta mingit ajaloolist finaliteeti. Ainsaks ja kahtlematuks väärtuseks on minu silmis inimene! Ma ütlen, et ta on surematu. Tema „sammud“ maa peal on vaid üksikukuks momendiks ta lõputus elukäigus, samuti näiteks nagu „sõjaväeteenistus“ või „õpilasaastad“, mil inimene valmistub mingile suuremale teenistuskohusele. Kuid see ettevalmistusaeg peab mööduma säärases õhkkonnas, milles inimese võimed võiksid areneda täieliselt ja harmooniliselt, oma vaimses põhiollemuses rippumatult igasuguseist teaduslikest ja ühiskondlikest „ismest“, mis peavad köidikuis meie isiku. Säärase õhkkonna võib luua ainult Euroopas, nimelt uues Euroopas. Selle peame looma. See on suur ülesanne, mis seisab iga mõtlemisvõimelise eurooplase ees.“

Euroopas ülivõimule pääsnud utilitarismi ja üldise vaimse väsimuse põhjal ennustab Riou Euroopale kadu. Ajaloo määruspärasuse ja arenemisseaduste põhjal peab ta hävingut paratamatuks, kui ei ärka uutele tegudele Euroopa vaim.

„Me igatseme,“ jätkab autor, „uut ristsõda, mis rikastaks meie isikut ja viiks selle kokkuputtesse igaviku õhkkonnaga. See oleks sõjakäik kogu Euroopa ühinemise nimel, mis on ainsaks eelduseks Euroopa edasisele eksistentsile! Pea, õige pea kergib Euroopa ette küsimus: „Ühineda või surra?“ Inimese isiku nimel, mis tänini on harmooniliselt arenenud üksi Euroopas, peab sammuma ühinemisele!“

Euroopa kultuuri prioriteet peab olema selle kõrval ühinemise õigustuseks ja põhjuseks.

Teise peatüki pealkirjaks on „Kahtlused prioriteedis“. Paljud Euroopa suurvaimud on hakanud kahtlema Euroopa tulevikuväljavaateis, on valmis loobuma Euroopa kultuuri prioriteediõigustest.

„Vähehaaval hakkame kahjuks unustama, et inimkonna tõeline tsivilisatsioon on tekkinud, saavutanud õitsengu ja levinud Vahemere basseini piirkonnas, mille roomlased mitte põhjusetult nimetasid „Mare nostrum“iks“. Greeka ja Rooma saavutasid oma arenemise haritipu ainult tänu „Pax Romana“le“, mis oli rajatud föderatiivsele printsiipidele võimaliku kõrgeima inimese isiku kultusega, millega pandi alus tõelisele demokraatialle. Kristianism jätkas ja süvendas seda demokraatlikku tendentsi, tõstes esikohale säärased ta prohvetid, nagu Luther, eriti Kalvin, Rousseau jne. Selle idee nimel püsis lõpuks föderatiivne keskagegne Euroopagi, mida ühendas cäsarismi-idee; ja ka Napoleon astus maailma näitelavale ühendatud Euroopa unistusega...“

Usku Euroopa kultuuri prioriteeti ja valge rassi tulevikku kõigutas vapustav maailmasõda talle järgnenud üldise pessimismiga (mille ideoloogiks osutus Spengler), Ameerika majanduslik hegemoonia ja paratamatult lahendamist nõudev idaküsimus.

„Euroopa tsivilisatsiooni prioriteeti ähvardavad hävitada järgmised jõud: 1. Meie ise, sõjas liia saanud ja vigaseks pekstud, olles heitnud käega kõigile oma ideaalidele, kõigile kõrgemaile eesmärkidele, olles viimse juuksekarvani vajunud utilitarismi selle jämedaimas kujus, nimelt tungisse rikkuse järele — meie ise kahtleme endis!..“

2. Uhke, rikas, võimuahne Ameerika, kes sõja läbi tõusnud maailma peremeheks ja muutnud meid oma „vaesteks sugulasteks“, keda võib kõigiti alandada ja keda ameeriklased külastavad ainult oma lõbu pärast.

3. Ei pööra meilt silmi ka briti blokk, kes juba vanast ajast on olnud vaenuline Euroopa kontinentile. Minevikus tegutses ta ainult seega, et püüdis killustada Euroopat. Pole praegu enam kellelegi saladuseks, et Berliin poleks alanud sõda, kui London oleks talle öelnud, et ühineb Pariisiga. Kuid Londoni huvides oli „Euroopa taplus“... London seeläbi ainult võitis...“

4. Kasvab ka asiaatide blokk. Selle kasvamine tekitab küsimuse — olla või mitte olla valgel rassist üldse ja eurooplasi eriti. Jaapan ärkas täieliselt pärast Mukdenit, kus kollane rass purustas valge. Tollest ajast peale on tekkinud maailma ajalukku uus ülikaaluv faktor. Hiina loodusõda, mis kestab kümneid aastaid, on parimaks sõjakooliks, kus õpetatakse sõdureid kallaletungiks valgele rassile. Siit kasvab vaimselt. Meie ülikoolides õpib tuhandeid siiamlasi, kes vihkavad meid ja on rahvalased pealauast jalatal-

lani. Ja mida ütlete Indiast ta nelja saja miljoni elanikuga, kelle hulgas Gandhi ja Tagore on teinud põhjalikku kihutustööd?

5. Lõppeks, Euroopa vastu tõstab pead ka vene blokk.“

„Ärgem olgem naiivsed ja ärgem arvake, et enamlus oma revolutsiooniga on muutnud vene rahva hinge. Kuigi Venemaal praegu ametlikuks usutunnistuseks on ateism, teame siiski ühine, et vene rahvas on praegu usklikum kui oli varem. Siiski, mitte see fakt omaette pole nii tähtis kui võrd asjaolu, et selle religioositeedi mahla varal elutseb vene rahvas too „messiaslikkuse idee“, mille õitseajaks oli tsariaeg ja mida praegugi teenivad, kuigi teises väliskattes, enamlasted. Selle idee sisuks on — maailma õndsakstege mine oma maailmavaate kaudu, s. o. oma elupõhivaa tega, oma suhtumisega maailma, oma põhimõtete ga. See on meile hirmus, sest meil pole aateid, mida neile vastu panna. Meie ideoloogia on lammutatud, on varemeis...“

„Ühe sõnaga, veel millalgi pole meil, kontinendi eurooplasi, olnud nii tarviline ühineda kui nüüd, et säilitada oma prioriteet ja võidelda kõigi nende igasuguste blokkidega. Valge rass elab ainult seni, kuni elame meie, eurooplased. Seepärast on meil valida: kas ühineda või surra!“

Vastuse küsimusele, miks peaks just valge rass olema prioriteetselt tähtis ja äravalitu, annab Riou peatükis „Valge rassi saatuse“, öeldes, et Euroopa tsivilisatsiooni eksklusiivne väärtus peitub selles, et ta on loonud sakraalse mõiste inimese isikust. „Euroopa tsivilisatsioon on,“ ütleb Riou, „inimkonnale oluliselt tähtis, sest tas peitub kõige aktiivsem inimese jõud. Seepärast oleks suurimaks õnnetuseks kogu inimkonnale Euroopa tsivilisatsiooni häving või ta tasapinna langus.“

Kaoks tohutu vaimne tõukejõud... Kuid Euroopa seisukord on praegu säärane, mis tekitab tõiseid kartusi: Euroopa on muutunud vaeseks. Euroopa kadestab väga rikkaid. Iga eurooplane on tulvil kasusaamise himu ja on valmis paljugi andma, et rahuldada seda himu. Kui see nii jätkub, jõuab kätte Euroopa viideviku-ajajärk, millal ta elab ainult liha-huvidele.“

Järgnevas peatükis „Meie eluõigus“ käsitab Riou üksikasjaliselt demokraatismi põhimõtte kultust kui usundlikku alust. „On võimatu luua uut maailma,“ ütleb ta, „kui ei usuta selsse! Püha vaimustustuleta ei saa rahvast juhtida uude ellu! On tarviline, et rahva hüvingu ja õnne idee haaraks meid täieliselt; just kirjanikud võivad teha ses mõttes väga palju, eriti videviku-ajajärgul, mida elab üle Euroopa. Peab kutsuma üles rahva teenistusse, sest selles on demokraatia paatos. Peame saama aru, et demokraatia on lõpuks omapärane religioon, on säärane režiim, mis ei meeldi jõhkraile ja kõrgeile hingedele. Demokraatia on huma-

nismi poliitiline vorm. Ta on tekkinud sellest religioosest teadmisesest, et inimese isik on sakraalne, et inimese isikut ja ta saavutusi tuleb kaits ta kõigi vastu, kes tahavad neid orjastada.“

„Demokraatliku elukorra mõõdapääsmatuks eelduseks on — usuline akt. „Liber, ergo sum.“ Ja siit järgneb: „Liberté, égalité, fraternité.“ Mina mõtlen, et vendsuse päralt on demokraatlikkuses kas või peaos. Vendsuseta muutub inimeste elu võimatuks. Selle demokraatia religioosse iseloomu tõttu peab demokraatia hulgas igal tingimusel leiduma preestreid, kes alata ning just eeskätt peavad õhutama kodanikes vendsuse vaimu. Kui seda pole, siis demokraatia närt sib ja sureb.“

„Ühe sõnaga, ärgem unustagem, et demokraatia on eeskätt ja lõplikus ulatuses psühholoogia, ja mitte ökonoomia. Demokraatia nõuab ühist kultuurilist tasapinda ja sotsiaalset lep likkust.“

„Euroopa löi inimese isiku kõrge hindamise ja demokraatliku kooselu põhimõtte, seepärast on Euroopal rohkem kui ühelgi teisel maal pühalikku õigust olemiseks ja oma elu õitsengu saavutamiseks.“

Järgnevas, viendas, peatükis „Euroopa elu nõuete mõõdukus on tuleviku pandiks“ hindab Riou Euroopa kultuuri ja Ameerika tsivilisatsiooni. Juba kuulus Ferrero oma raamatus „Entre deux mondes“ seadis vastamisi Euroopa „kvaliteedi“ Ameerika „kvantiteediga“. „Tõepoolest,“ ütleb Riou, „kui keegi keskseisusest ameeriklane satuks näiteks prantsuse kodanluse ringidesse, siis ütleks ta: „Kui vaeselt elavad need inimesed! Väikesed sissetulekud, madal teenistustasu, väikesed kired, palju väiklasi muresid ja askeldusi, ei midagi grandiooset...“ Ameeriklasele, kes kõige üle otsustab välise komfordi seisukohalt, oleks õigus; kuid otsides ainult välist komforti ei suudaks ta näha meie „buržu“ sügavat hinge elu. See kodanlane, öieti öeldes, omab puht-humanistliku ideaali. Ta ei taha olla hiig sõltuv välisest komfordist, ei taha sellele pühendada nii palju aega ja jõudu, et ei jääks üle ühtki vaba silmapilku mõistlikuks keskusteluks, hea filosoofilise raamatu lugemiseks ja südamlikuks hurviks kunsti vastu.“

„Kas säärane „humanisti“ silmis pole ameeriklane „barbaariks“, kes pöörab tähelepanu ainult välimusele, ignoreerides kõike seesmist. Barbaari silmis on alati esikohal rikkus ja võim. Vaimne elu ei eksisteeri tal. Isegi kunst, see harmoonia sümbol, koosneb tema silmis vaid optilisest apertseptisioonist.“

„Kõik see on midagi üli-ebahumaanset. „Mõõdupuu“, mille püstitas kahe tuhande viiesaja aasta eest Sokrates ja mis võis tekkida ainult Euroopa, mitte aga mingi muu tsivilisatsiooni atmosfääris, pole veel praegugi kaotanud oma tähtsust, vaid on saanud uue sanktsiooni suures Kristuse õpetuses: „Mis kasu on inimesel sellest, kui ta kogu maailma omaks saab ja oma hingele kahju teeb?“

Euroopa tsivilisatsiooni õhkkonnas on välja kujunenud omapärane asketism, mille eesmärgiks on vaimu ülendamine üle kõige maise. See asketism põh-

jeneb tahtel välja arendada mõõdu, rahu ja harmoonia kaudu oma elu tervikuliseks kunstiteoseks.

„Kahjuks on see ideaal tublisti kahvatanud hüüdsõna tõttu — „Rikastuge, kuivõrd oskate!“ Eurooplane arvab, et tal on õigus „raha otsa“ saada. Ei, tõeline õigus peitub oskuses piirata oma vajadusi ja seeläbi võita rohkem aega, mida inimene võiks pühendada enesele ja kasutada vaimuvara kogumiseks.

„Kes võtab enese kätte algatuse juhtida tagasi eurooplane ta enese juure? Kes saab Lääne kultuuri uuendajaks ja valge rassi päästjaks? On ta juba sündinud ja elab meie keskel, kuid vaikib, siis tuletagem talle meele Pascali suuri sõnu: „Pühakud ei vaiki!..“

Järgnevas, kuendus, peatükis kõneleb Riou „merkantilismist ja humanismist“, naeruvääristades eurooplaste tingimusetut üldväidet, et ainult nemad on humanistid, ameeriklased aga merkantilistid. Ta õiendab seda eurooplaste väidet järgmiselt: „Me teame ülihästi, et ka Ameerikas on määratu palju humaniste: professoreid, kirjanikke, õpetajaid, kunstnikke jne. Kuid asi on see, et seal on neil täita misjonäri osa. Nad elavad nii-öelda omaette. Neil pole veel auditooriumi.

„On tösi, et Euroopas on vaimutegelased mitte üksi misjonärideks, vaid et nad omavad laialdase, aastasadu kasvatatud auditooriumi; seepärast ei jää siin humanism üksi kabinetiseinte vahele, vaid tungib ka laialdastesse hulkadesse.

Masinate ja merkantilismi levimise kohta Euroopas seletab Riou: „Kui masinad praegu aina suurendavad meie nõudeid, siis pole kahtlust, et tulevikus masinate mõistlikul kasutamisel nad aitavad meie nõudeid piirata. Masinad suurendavad siis meie ainelist rippumatast ja nõutavad meile rohkem vabadust vaimuelu harastamiseks. Kuid see masinate äravõitmine on jällegi võimalik üksi tingimusel, kui Euroopa ühineb, hävitades kõik üleliigse, mis hoiab köidikus ja kägistab Euroopat, mida tükeldavad piirid ja eri riikide erihuvid. Merkantilism on võidetav ja ta tuleb võita suure Inimvaimu ühisel püüdel, Euroopa vaimuvara abil ja ta tuhandeaastaste traditsioonide varal, mis loonud nii palju imestamisväärseid väärtusi.“

Järgnevas peatükis räägib Riou rahvatahte osast Euroopa ühinemis- ja vabastamisprotsessis.

„Poliitilises mõttes omavad kõik Euroopa rahvad järgmisi omadusi: 1) Nad ei salli vägivalda, 2) nad on patriootilised vaatamata sellele, kas nad on fašistlikud, sotsialistlikud või monarhistlikud. See on määratu tähtis tegur, mis on tulnud ilmsiks alles hiljuti ja tõusnud demokraatiasüsteemide arengust. Kui tahate teada, milles on praegu Euroopa rahvaste suurim lootus ja milline on nende tahteavalduse suund, siis on kindel, et rahvad ei luba enam ühelgi tingimusel kor-

duda vastmöödunud sõjal! Nad on veendumusel, et see oleks võimatu vähemalt eurooplaste vahel. Selviisil on ühise Euroopa-kodumaa, emakese Euroopa idee rahvaste teadvuses juba küps, seepärast on loomulik, et rahvad armavad valimistel oma hääled ainult neile erakondadele, kes lubavad kaitsta rahu. Seega on seletatav näiteks Wilsoni populaarsus 1918. aastal. Ja on arusaadav, et kolmas internatsionaal võis tekitada revolutsiooni ainult rahu lipu all.“

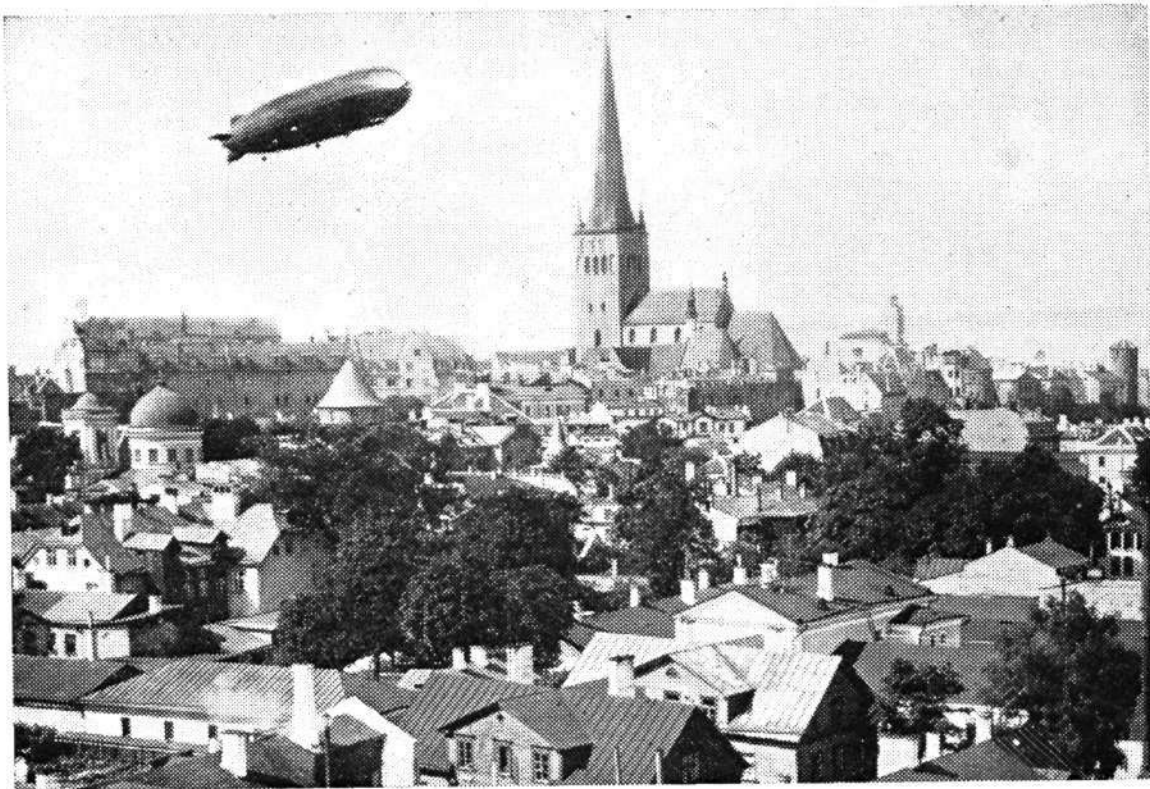
Praegust parlamentarismi kriisi katsub Riou seletada järgmiselt: „Õnnetus on nimelt selles, et rahvaste „chefid“ ei vasta praeguse aja tõsidusele ja tähtsusele. Tõeliselt suureks poliitikuks on see, kes tunneb oma ajajärgu vaimu ja paratamatust. Tõeliseks kangelaslikkuseks on ajamõeldelile vastamine täpse, kindla, kontsentreeritud tegevusega. Uus aeg nõuab kangelast, kes suudaks teostada Euroopa föderatsiooni, kuid mitte tule ja mõõgaga. Ta peaks olema „tsiviil-kangelane“, mitte sõjamees. Praegu on tarviline Mirabeau, Bismarcki või eriti Hamiltoni tüüp! Hamiltonita ja tema organisatorliku geeniuseta poleks praegu Põhja-Ameerika Ühendriike. — Jah, Euroopa-erna peab õppima oma tütrelt... Mis teha, säärane on ajaloo ironia.

„Kuid mõtelge, milline elu algab, kui teostub Ühendriik — Ühendatud Euroopa! Milline uskumatu jõudude, inimeste, raha ja aja kokkuhoid! Kui võimsasti avardub siis meie mõistuse ja vaimu silmapiir! Kuidas tasanduvad teravad ebahütlused, mis tõusevad majanduslikest ja isegi kliimatilistest lahkuminekust, kui uhkesti kõljab nimetus: Euroopa Ühendriikide kodanik! Ja ometi pole selles oluliselt midagi uut! Mainisin juba varem, et ühendatud Euroopa idee, mille teostas Pax Romana, on keskaja ja Napoleoni kaudu siirdunud meie päevini.“

Viimases peatükis räägib Riou Euroopa ühinemisteel leiduvaist pisitakistustest. Eeskätt väidab ta, et veriste kokkupõrgete ajajärk pole kaugeltki veel möödunud, kuna Euroopa elab alatises plahvatuse kartuses. Euroopa killunemine on väga meelepärane teistele valgetele blokkidele, sest viimased teavad ülihästi, et ühinenud Euroopa saab kõige tähtsamaks võimuteguriks maailmas.

Ka meie endi hulgas näeb Riou ühinemisaate vaenlasi. Ta ütleb: „Üheks vaenuliseks jõuks on valitsejate kiht. Sest mõtelge, mitmeid tuhandeid ministreid, nende abiseid, marssaleid, admirale, kindraleid ja eriti diplomaate heidab ühinemine üle parda! „Ühendatud Euroopa“ löikab nende rahakoti huvidesse, puudutab nende tõsisemaid isiklikke huve. On selgesti ette näha, et teised „valgete“ ja „kollaste“ blokid katuvad kõigest väest mängida nende inimeste tundeil.

„Ent kui nad ei tule vastu rahva tahtele, siis asub see tahe nende vastu, väljub tänavale, sellest tekib häda ja õnnetus eeskätt valitsevale kihile enesele...“

Zep Tallinna kohal.

POLAARMAADE UURIMUSED

Katsed vallutada põhja- ja lõunanaba

Praegu kogu maailm jälgib hingetu põnevusega hulljulget katsed jõuda põhjanabale allveepaadiga. Kui neid ridu kirjutati, oli sir Hubert Wilkins oma allveepaadi „Nautilus“ teel Põhja-jäämerre. Esmakordselt käesoleval suvel Ameerikast Euroopa poole teele asudes „Nautilus“ läks teel rikki, kuid nüüd on allveepaat jälle seatud korda ja viimastel teadatel liigub Põhja-jäämere poole. Kui ei tule takistusi teel, siis maailm on varsti inimmoistuse uue suursaavutuse tunnistajaks.

Moodsad tehnilised abinõud töid uue ajajärgu polaarmaade uurimisse. Lennukid ja õhulaevad võimaldavad kiiresti ja suurema hädahooga pääseda maakera nabadele, kuigi seni veel ei ole saanud õhulaevalt põhjanabal ega lõunanabal maabuda. Koertesaaniga ja jala lõpmatuil jääväljadel edasi rühkiva polaaruurija tüüp kaob, asemele astub kiireid liikumisabinõusid kasutav moodne polaaruurija.

Maakera nabad ja neid ümbritsevad igavesed jääväljad on juba aastatuhandete eest huvitanud inimesi ja meelitanud julgeid seiklejaid tegema katseid kergitada katet saladuselt, mis varjas neid „valgeid kohti“, s. o. tundmatuid ja läbiuurimatuid maa-alasid.

Kõige esimene põhjamaareis tehti 325 aastat enne Kristuse sündimist. Pytheas Marseille'ist jõudis

välja kuni „Thule“ saareni, mille all võiks mõista praegust Šotimaad või Norramaad. Siis kokkus Pytheas tagasi ja polaarmaade uurimine jäi paljudeks aastasadadeks soiku.

Iirlased jõudsid 795. aastal pärast Kristust Islandi saareni ja 870. a. nägi Islandi saare elanik Gunnbjörn Gröönimaa idakallast, kuid ei saanud minna maale. Esimesena tuli Gröönimaale Erich Punane, Islandi saare elanik, kes maabus saare läänekaldal 983. a. ja kolm aastat hiljem tõi saarele hulga elanikke. Tema poeg Leifr avastas 1000. a. praeguse Labradori, Newfoundlandi ja arvatavasti praeguse Massachusettsi.

Teated neist maadeleutistest läksid kaduma pärast seda, kui 14. ja 15. sajandil Gröönimaa asunikud, kes jäetud enda hoole, unustatud kogu maailmast, pikkamisi surid välja haigustesse ja said otsa kokkupõrgetes eskimodega. 1380. a. läksid vennad Nicolo ja Antonio Zeno Veneetsiast otsima Islandi, Gröönimaad ja Ameerika kindlat maad, kuid 150 aastat hiljem toimitud uurimused tõendasid, et vendade Zenode uurimisreisi kohta avaldatud teated olid võltsitud. Vahepeal käis pikk rida julgeid merimehi ja uurijaid otsimas põhja-lääne mereteed Hiinasse, kuid tagajärjetult. 1596. a. leiutati Spitzbergen ehk Teravmäed. Otsema

mereteede leitud katsetel Euroopa ja Hiina vahel ei olnud tagajärgi. Kuigi Inglise parlament määras 1743. a. selle leitudajale 20.000 naelsterlingit autasu, jäi põhjalääne mereteede otsimine soiku ligi kaheks sajandiks.

Uus ajajärk põhjanaba-maade uurimises algas selle järel, kui Franklini ekspeditsioon, mis Inglise valitsuse poolt 1845. a. välja saadetud, jäi teadmata kadunuks. Franklin ühes kaaslastega saadeti polaar-

Graf Zeppelini teekonna kaart.

merre kahe laevaga. Kui nendest kahe aasta jooksul enam midagi kuulda ei olnud, saatis Inglise valitsus kolm abiekspeditsiooni kadunuid otsima, kuid Franklini ekspeditsioonist ei leitud jälgegi.

Nüüd Inglise valitsus määras 20.000 naelsterlingit auhinnaks Franklini ekspeditsiooni leidjale ja Franklini naine, kes oli mures mehe pärast, lisas valitsuse auhinnale oma poolt veel 3000 naelsterlingit juure. Tervelt 14 laeva sõitsid 1850. a. välja, et leida kadumaläänud ja saada suur rahasumma ühes kuulsusega ja auga.

Franklini ekspeditsiooni ei leitud, küll aga leidis Mac Clure kauaotsitud õige mereteed Euroopast Hiinasse. 1854. aastal tunnistas Inglise valitsus Franklini ja ta kaaslased surnuks. Ühelt eskimolt saadi teateid, et Franklini ekspeditsiooni liikmed on jäämeres haiged. Lady Franklin saatis oma algatusel ekspeditsiooni väikese laevaga meest otsima. Selgus, et Franklin oli kaks aastat jäämeres ringi eksinud ja 1845. a. Kuningas Williami maal surnud. Tema ekspeditsiooni ülejäänud liikmed olid teinud katset tungida laeva maha jättes välja inimesteni, kuid jäänud jäljetult kadunuiks.

Inglaste ja ameeriklaste kõrval hakkasid Põhja jäämerd uurima ka rootslased. Nendest oli väljapaistvaim Nordenskjöld, kes avas uue uurimisreisi seeria oma reisiga Siberisse.

Ameeriklane Peary ja norralane Nansen tegid korduvaid katseid tungida põhjanabani. Kõige õnnelikum uurijaist oli Fridtjof Nansen oma kuulsa polaarsõitjate laeva „Framiga“. Ta laskis oma laeva lääne pool Uus-Siberi saari külmada jäässe, teades, et merevool kannab laeva ühes jääga soovitava suunas. Laevalt võttis Nansen kelkudega ette pikema matka jäämerel ega läinudki enam tagasi oma laeva, vaid sõitis kodumaale inglase Jacksoni laevaga, mis oli samuti polaarreisil. „Frami“ tõi tagasi kodumaale polaaruurija Sverdrup.

Sel ajal, kui põhjanaba vallutamiseks tehti vahetpidamata katseid, ei juletud asuda lõunanaba uurimisega. Lõuna-jäämeres on tingimused inimeste elamiseks tunduvalt halvemad kui Põhja-jäämeres. Alles 18. sajandi lõpul tungis Cook esimesena Lõuna-jäämerre, kuid ei jõudnud lõunanabani.

Alates 1675. a. käis Lõuna-jäämeres 20 ekspeditsiooni. Leiutati maid ja saari, kuid lõunanabale ei jõudnud nendest keegi. 1910. aastal organiseeris norralane R. Amundsen ekspeditsiooni Lõuna-jäämerre. 16. veebruaril 1911. a. jõudis ta esimesena lõunanabale. Järgmisel aastal 18. jaanuaril jõudis sinna ka inglaste ekspeditsioon Scotti juhatusel. Scott oli teele asunud ühel ajal Amundseniga, kuid jäi lõunanabale jõudmisega hiljaks ja Amundsen päris esimese lõunanaba leiutaja kuulsuse.

Lõunanaba leiutati „vanade abinõudega“, kuid põhjanabale jõudmiseks oli vahepeal tehtud katset õhuteel, õhupalliga. August-Salomon Andree, rootsi insener, plaanitses hulljulget ettevõtet lasta end tuulel kanda õhupalliga põhjanabale. Andree oli rootsi patendiameti üleminsener ja arvas õhupalli tehnikat tund-

vat küllaldaselt hästi selleks, et ehitada õhusõiduk, mis oleks kõlvuline polaarlennuks.

Hoiatustest hoolimata tõusis ta 11. juulil 1897. a. Spitzbergenis palliga õhku, kaasas Strindberg ja Fränkel. Tuul kandis ära õhupalli pealtvaatajate silmist ja see oli viimne kord näha Andree paljude aastakümnete jooksul. Julged õhusõitjad jäid kadunuks, neist ei leitud ühtki jälge, kuigi pärast ta lendu võeti ette kümnekond teekonda Põhja-jäämerre. Alles käesoleval aastal leiti Andree ja ta kaaslaste jäänused ja toodi suurte auvaldustega kodumaale.

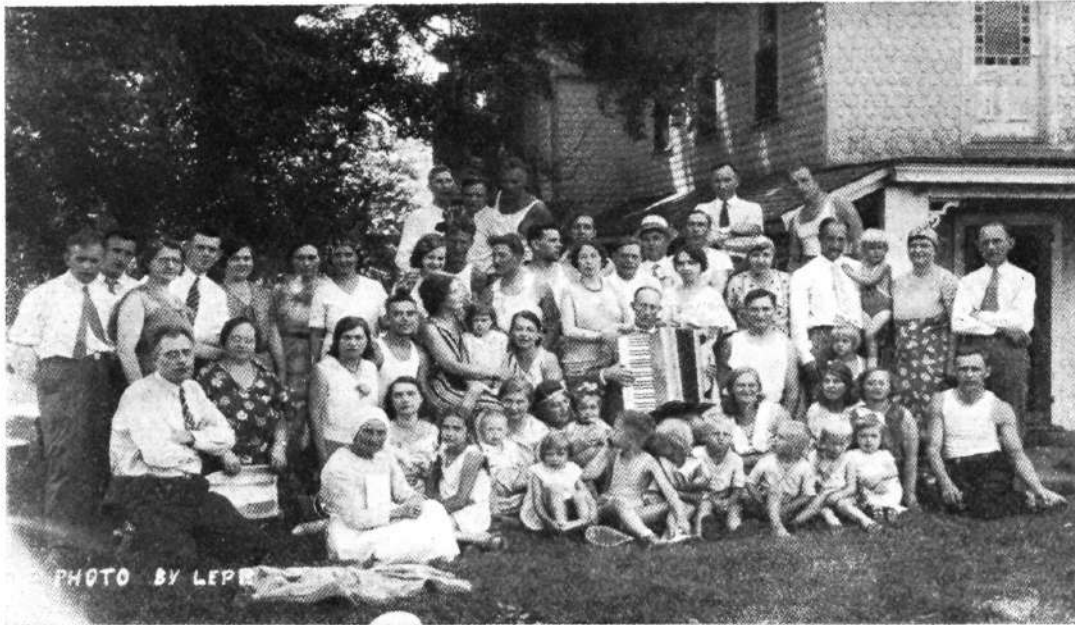
Põhjanaba leiutaja loorberid päris Peary, kes juba enne oli korraldanud rea ekspeditsioone polaarvõesse ja 6. aprillil 1909. aastal jõudis põhjanabale.

Maailmasõda pani polaarmaade uurimised seisma. Lennuasjanduse kiire arenemine andis lootusi, et põhjanabale pääs on nüüd kergem. Ameerika mereväe ohvitser Richard Evelyn Byrd lendaski 9. mail 1926. a. ühes oma kaaslaste Lloyd Babbetiga Kingsbayst Spitzbergeni ja seal üle põhjanaba, ilma et ta oleks saanud maabuda. Itaalia lenduri Nobile katse jõuda põhjanabale õhulaeva „Italia'ga“ lõppes väga kurvalt, sest õhulaev purunes ja osa ekspeditsiooni liikmeist sai surma, mõned külmetasid ära jalad, nii et need tuli amputeerida. Saksa õhulaev „Graf Zeppelin“ käis hiljuti polaarlennul, mille puhul teatavasti lendas kaks korda üle Eesti. Ka „Graf Zeppelin“ ei saanud halbade ilmastikuolude tõttu polaarmeres peatuda ja reisijaid ja õpetlasi maha lasta.

Õhulaev „Graf Zeppelin“ ja sir Hubert Wilkinsi allveepaat „Nautilus“ pidid põhjanabal kohtuma, nagu seda nägi ette nende ühine sõidukava. Kuid „Nautilus“ sattus Ameerikast Euroopasse sõites ookeanil tormi kätte ja sai nii raskesti vigastada, et teda tuli pikemat aega parandada. „Graf Zeppelin“ ei oodanud allveelaeva remondi lõppu, vaid tegi ära oma polaar sõidu üksi.

Põhjanaba ümber polaarringis olevaid saari ja kindlamaa osasid nimetatakse Arktiseks. Euroopa juurest kuuluvad siia järgmised maad: norra, rootsi ja vene Lapimaa, Euroopa-Venemaa põhjaosa, Kola poolsaar ja Novaja Zemlja, millest põhja poole Spitzbergen ja Franz-Josefi-maa, mis ulatuvad kuni 82° põhjalaiuseni; Aasiast kuulub Arktisse osa Põhja-Siberist, Ameerikast põhjapoolne osa Aljaskast ja peale nimetatute veel terve hulk saari, millest enamus inimeste poolt asustamata. Novaja Zemljale on juba pool inim põlve tagasi asunud elama mõned samojeedid, kuid elanike juurekasvu ei ole märgata.

Lõunanaba ümbruses, mida nimetatakse Antarktisiks, leidub rida saari, mis samuti kui Arktiseski on inimeste poolt asustamata. Polaarmaad, mille leiutamiseks ja uurimiseks on ohverdatud palju inimesi ja kulutatud raha, ei ole vaene loodusevaradelt. Seal on vajalisi metalle ja mineraale. Kuid neid ei saa kasutada, kuna kõik muud tingimused muudavad inimese püsiva elu seal võimatuks, samuti nagu on võimatu neid loodusevarasid vedada kasutamiseks mujale. Seepärast polaarmaade uurimisele on kihutanud inimesi ainult teadusejanu.

New-Yorgi Eesti Haridusseltsi jaanitulel kapten Tiedebergi farmis.

NEW-YORGI EESTLASTE ELUST

Olukord ookeani taga on muutunud raskemaks

Suure maailmalinna New-Yorgi pilvelõhkujate rägastikus elab ka rohkesti eestlasi. Rohkesti vähemalt meie rahvaarvuga võrreldes. Kuid New-Yorgi elanikkonnas moodustavad nad tilga meres. Juba paljude aastate eest algas Ameerikasse väljarändamise tuhin. Esimesed pioneerid olid sel teel merimehed, kes laevadel Ameerikasse sattudes sinna peatuma jäid. Hiljem muutus see juba harilikuks nähtuseks, et saarlased ja rannaelanikud Vene kroonuteenistusest kõrvale hoidmiseks sõitsid ookeani taha. 1905. aasta revolutsiooni päevil järgnes neile hulk teisi, kel oli karta Vene vanglaisesse paigutamist või karistussalkade kätte sattumist. Järelejäetud aastail oli tung Ameerikasse eriti suur ja Ühendriikide valitsus pidi seda piirama sissirändajate kvootte määramisega igalt maalt. Siiski on viimase kümne aasta jooksul õige palju eestlasi Ühendriikidesse rännanud.

Kui palju elab eestlasi Ameerikas, selle kohta puuduvad täpsed andmed. Sissirändamise büroos New-Yorgis registreeritakse kõik Ameerikasse tulejad rahvuste järgi. Kuid kuhu nad elama asunud või kui palju neist Ühendriikidest lahkunud, seda ei tea keegi. New-Yorgis ja ümbruses arvatakse elavat 4.000—5.000 eestlast, kuid see arv võib end mitmekordselt ületada. Eestlased võõrsil ei ole suured seltsielu harrastajad ja võib-olla on mõnel põhjusigi suguvendadest eemale hoiduda.

Paljud vanemad väljarändajad on lõplikult americaniseerunud, unustades emakeele, sulanud suure katlasse, mis moodustab Ühendriikide rahvastiku. Ise nad

vast mäletavad veel mõne lause emakeelt, kuid lapsed ei räägi enam sõnagi. Kolmas põlv unustab juba lõplikult kodumaa, pidades end põliseiks ameeriklasiks. Sel kombel arvatakse vähemalt $\frac{1}{4}$ Ameerika eestlasist kodumaale kadunud olevat.

New-Yorgi eestlaste vaimse ja rahvusliku koonduse moodustab New-Yorgi Eesti Haridusselts. Paar aastat tagasi, kui päevakorral seisis väliseestlaste koondamise mõte, tekkis New-Yorgi eestlaste seas mõte killustatud seltsielu ühendada võimsamaks tervikuks. Saadi aru, et üks tugev selts on parem rohketest väikestest. Neil põhimõttele ühinesid New-Yorgi Eesti Spordiselts, Muusikaselts ja haridusselts „Edu“ — omaaegne suurim eestlaste koondus New-Yorgis— ja moodustasid New-Yorgi Eesti Haridusseltsi nime all ühise organisatsiooni. Uue seltsiga ühines ka vähese liikmeskonnaga haritlaste klubi.

Peale ühinenud Haridusseltsi jäi New-Yorki veel teiseks eestlaste organisatsiooniks Tööliste Klubi, kuhu eesotsas ajalehega „Uus Ilm“ on koondunud äärmiselt pühendunud, 3. internatsionaali mõju all seisev ollus. Need ei tunnista praegust iseseisvat Eestit, olles õige valesi informeeritud kohapealseist oludest. Samuti ollakse vihavaenus Haridusseltsiga, mida peetakse kodanlaste peaks.

New-Yorgi Eesti Haridusseltsi liikmete arv tõusis alul 150-le, kuid on nüüd poole võrra langenud. Majandusliku raskuse tõttu ei ole paljud tegevliikmed oma liikmemakse õiendanud ja on seega automaatselt liikmete

seast välja langenud. Neil päevil jõudis kodumaale senine Haridusseltsi esimees Johannes Preast, kes 1905. aasta väljarändajana on New-Yorgis elanud ligi 26 aastat, olles kogu aeg sealse Eesti seltskonna kandvaks jõuks. Seltsi liikmed annetasid talle väljasõidu eel kena nahkköites albumi piltidega seltsi tegevusest ja tegelas-test.

New-Yorgi Eesti Haridusseltsi juures töötavad ühinenud seltside erialade järele spordi-, muusika-, näiteja kirjandus-osakonnad. Pika otsimise järele õnnestus seltsil saada ruumid Lenox Avenue' 310, vabamüürlaste suures miitingute majas, kus kena saal kõrvalruumidega jäi seltsi tarvitada. Ruumide kasutamiseks sõlmiti kolmeaastase kestvusega üürileping, mille järele esimesel aastal maksetakse üüri 1800 dollarit, teisel — 1900 dollarit ja kolmandal — 2000 dollarit. Seni on jõudnud selts seda võrdlemisi kõrget üüri korralikult tasuda. Sissesead — toolid, lauad — kuulusid ruumide juure, kuid näitelava tuli endal ehitada. Selle ehitamisel aitas rohkesti kaasa dekoratsioonide maalimisega noor eesti kunstnik Ross.

Spordiosakonna tegevus elustub peamiselt talveti, kuna kergejõustiku harjutusteks puudub seltsil oma plats. Kergejõustikust huvitatud käivad harjutamas oma elukohale lähedamal spordiväljal. Enne ühinemist oli Spordiseltsi esimeheks reserv-ohvitser Saar, kes ka nüüdses osakonnas on kandvaimaid jõude. Osakonna esimeheks on vanim New-Yorgis elavast kolmest vennast Nurmsenist. Spordiosakonna juures töötavad võimlemisgrupid meestele ja naistele — mängitakse korv- ja võrkpalli. Osakonda külastavad sageli maadleja Käpp ja poksija Palm. Neil puuduvad küll Haridusseltsi juures harjutusabinõud, kuid siiski ollakse spordi arenemisele nõu ja jõuga abiks.

Muusikaosa-
konnas töötab umbes 30-liikmeline segakoor ja väike meeskoor. Koori juhiks on pr. Kukepuu, kes umbes 7 aastat tagasi Tallinnast välja rändas. Energiline naisjuht esineb sageli pidudel ka soololauludega. On tehtud katseid keelpillide orkestrit ellu kutsuda, kuid see pole annud tagajärki. Saadi kokku väike jazz-band, kuid suurema orkestri loomisest tuli instrumentide puudusel loobuda.

Näiteosakond on seltsi elusooneks vähemalt majanduslikult. Osakonna poolt korraldatud peod, kus sageli lavastatakse uuemaid Eesti näidendeid, on leidnud New-Yorgi

eestlaste seas head vastukõla. Pidud on annud alati tunduvalt ülejääki ja aidanud seltsi majanduslikest raskustest üle. Uutesse ruumidesse minnes oli seltsil 500 dollarit võlga, kuid neli kuud hiljem oli võlg tasutud ja muretsetud uus näitelava ning garderoob. Eriti silmapaistva eduga lavastati H. Raudsepa „Mikumärdi“. Tallinnas komöödiat näinud kõnelesid, et kunstnik Rossi poolt valmistatud dekoratsioonid sarnanevat väga „Draamastudio“ omadele.

Pidusid korraldatakse seltsis õige tihti, et harjutada eestlasi koos käima. Peaaegu igal laupäeval kantakse ette mõni näidend, kuna pühapäevadel on teoõhtud. Pidudele koguneb vahest kuni 500 inimest, kuna teeõhtuist osavõtjate arv piirdub tavaliselt 200—300-ga. Võõrastest käib seltsis vahel vennasrahva soomlaste esindajaid. Seltsi liikmeks on astunud ka üks hispaanlane ja üks armeenlane, kes end eestlaste seltskonnas tunnevad päris kodustena, kuigi keelt ei tunne.

Näiteosakonna kandvaiks jõududeks on pr. Lemberg, kolm venda Nurmsenid, prl. Rei, hr. Derrik, Leida Preast, prl. Saukas, Puss ja Viil ning pr. Viik.

Haridusseltsi juures töötava naisosakonna ellukutsujaks on New-Yorgis elutsev helilooja Rudolf Tobiasi lesk. Naiste käes on teelaudade ja loteriide korraldamine. Möödunud kevadel tõi naiste loterii sisse üle 600 dollari, mis oli seltsile suureks abiks. Naiste tööle virgutamiseks oli neile määratud kolm auhinda: kes korjab kõige rohkem asju, kõige rohkem raha ja kelle korjanduslehel on kõige rohkem nimesid. Kõik kolm auhinda langesid agarale proua Preastile.

Rudolf Tobiasi lesk elatab end New-Yorgis tunnindamisega ja masseerimisega. Tobiasi 19-aastane tü-

Kodumaale sõitnud senine, New-Yorgi Eesti Haridusseltsi esimees Johannes Preast abikaasaga.

tar õpib tantsu. Vahest näitab ta oma kunsti Haridusseltsi pidudel, kuna mujal ta veel ei esine. Preili Tobiasel olevat arenenud veel teine anne — joonistamisanne. Ta töötavat pildiajakirjade ja lasteraamatute illustreerijana, millega saavat hästi toime.

Haridusseltsi kirjanduse osakond kavatseb lähemal ajal hakata välja andma oma häälekandjat, esialgu vähemalt kuukirja. Eeltööd selleks olevat juba käimas. Oma ajalehe soetamine aitaks rohkesti kaasa New-Yorgi eestlaste koondamisele ja looks siduvama ühenduse kodumaaga. Ajaleht „Uus Ilm“ rahuldab oma punase meelsuse tõttu ainult väikest kildkonda sealseist suguvendadest. Seltsi raamatukogu on veel õige nigel, kõigest 500-kõiteline. Seltsi rahalise olukorra paranedes tahetakse edaspidi muretseda kõik ilmuvad uudisteosed Eesti kirjanduses. Ajalehtedest on seltsile tellitud „Päevalehte“, „Vaba Maad“ ja „Tallinna Posti“; ajakirjadest „Kaitse Kodu!“ ja „Olioni“.

Senise esimehe Joh. Preasti kodumaale sõidu puhul valiti seltsi esimeheks kuni järgmiste valimisteni hr. Saar, abiesimeheks on Rei, kassahoidjaks August Lootus, kirjatöimetajaks Eduard Derrik, ametita juhatase liikmeks Bernhard Nurmisen. Spordiosakonna esimeheks on hr. Part, muusikaosakonna — hr. Normann, kirjandusosakonna — hr. Rätsepp ja näiteosakonna — Ardi Nurmisen.

Viimasel ajal on New-Yorgi eestlaste vahel süvenenud maailmavaatelised lahkeliid. Seetõttu on Haridusseltsi ümber koondunud ringkond New-Yorgi Eesti tööliste klubi ja nende häälekandja „Uue Ilma“ vaenu all. Tööliste klubil on ruumid 3. Avenue'l. Samas asub ka nende trükikoda. Arvatakse, et ajalehe toetuseks saadakse summasid 3. internatsionaalilt. Puhastverd kommunistide sealseste eestlaste seas on vähe, rohkem on mõtteosalisi väikese aktivistide grupi seljataga. Kuna vanasti käisid kõik eestlased üksteisega läbi maailmavaatelistele lahkuminekutele vaatamata, on viimasel ajal see „Uue Ilma“ poolt pandud keelu alla. Kui näiteks hiljuti sõitis keegi eestlane San-Franciscost New-Yorki ja külastas Haridusseltsi peoõhtut, siis tõstis „Uus Ilm“ sel puhul suurt kisa, et see ja see on läinud üle kodanlaste leeri.

Viie aasta eest kutsuti New-Yorgis ellu Eesti selts „Kiir“. Asutajail oli eesmärgiks koondada seltsi lipu alla kõik punased ja valged, jättes poliitika igäihe koduseks asjaks. Kommunistid tulid küll seltsi, kuid mitte rahuliseks koostööks. Nad asusid kohe nende taktika kohasele õonestustööle ja ülevõtmisele. Tagajärg oli see, et aasta tagasi tuli „Kiire“ tegevus lõpetada.

Tööpuudus on New-Yorgis praegu väga suur ja selle all kannatavad paljud eestlased. Ameerika ei ole enam see paradüüs, kus kerge vaevaga võib kokku kuhjata dollareid. Ühenduses tööpuudusega on Ameerika võimud kuulutanud halastamatu sõja loata sisserändajate vastu. Tihti peale korraldatakse üksikute rahvuste seltsimajades pidude ja koosviibimiste puhul haaranuid. Kellelt ei leita sisserändamise tunnistust, need võetakse kohe vahi alla ja saadetakse maalt välja.

Eesti seltsis ei ole seni sääraseid läbiotsimisi korraldatud, kuid Soome seltsimaja on politsei juba külastanud. Tasuta kojusõit võimaldatakse ka nendele, kes seaduslikus korras Ameerikasse rännanud. Sel puhul nõutakse vaid allkirja, et väljasaadetu millalgi enam ei tõsta jalga Ameerikasse.

Suurem osa New-Yorgi eestlasist on puutöölised. Viimasel ajal, millal palju intelligentseid inimesi ookeani taha rännanud, on siginenud rohkesti ka maalritöölisi. Maalritöö on füüsiliselt kergem ja kiiremini äraõpittav. Mõned kunstnikudki on võtnud kätte harilikud maalripintslid ja võõpavad paremaid aegu oodates seinu. Paar-kolm eestlast tegutseb keskmiste ehitusettevõtjatena; leidub ka mõnesid ettevõtjaid akende kärbsvõrkude alalt.

Mõni aeg tagasi läks eestlaste seas moodi endale oma tarvituseks maju soetada. Ehitusühingud ehtasid neid soovijaile väga soodsail järelmaksu tingimustel. Tööpuuduse ja majandusliku kitsikuse tõttu on nüüd paljud majadega hädas, kuna ei suuda võlalt isegi protsente tasuda. Samasugune häda on autodega. Paar aastat tagasi muretses iga mees, kel see vähegi võimalik oli, endale auto. Iga 5—6 eestlase kohta tuli juba auto. Nüüd tahaks mõnigi mees autost lahti saada, kuid ei leidu ostjaid. Mõndki ähvardab oht, et järelmaksuga soetatud maja või auto võetakse käest ära.

Tööpalgad on läinud alla päris kohutavalt. Keskmiselt on alandatud hindu 30—40 protsenti, mõnel tööalal veel rohkemgi. Palkade alandamiseks tarvitatakse tehastes ja ettevõtteis järgmist trikki: ühel heal päeval öeldakse töölistele ettevõtte ajutise sulgemise ettekuulutusel üles. Paari nädala pärast võetakse inimesed uuesti tööle, kuid siis juba palju odavamaga. Ühes tööhindadega on langenud ka esimese järgu tarbainete hinnad. Odavamaks on läinud riided, jalanõud, munad, või ja vähemal määral liha. Ainult leivahind püsib samal kõrgusel nagu 20 aastat tagasi. See on seletatav seega, et leivatrust on väga tugev. Ennem lastakse kohtadel nisu ära põletada kui et seda odavamaga hinnaga rahva kätte antaks.

Majandusliku kitsikuse tõttu on paljud New-Yorgi eestlased hakanud kaaluma kodumaale sõidu võimalusi. Esialgu on Ameerikast lahkujaid õige vähe, kuna teatakse, et majanduslik depressioon on vallanud kogu maailma. Oodatakse lihtsalt raskete aegade möödumist.

New-Yorgi eestlase weekend ei alga reede õhtul, nagu seda siin tavaliselt arvatakse, vaid laupäeva õhtul. Keegi ei ole veel nii rikas, et võiks laupäevase tööpäeva ohverdada lõbustustele. Suvistel pühapäevadel on eestlasil saanud kenaks kombeks korraldada ühiseid väljasõite. Kõige armastatumaks kohaks selleks on Unders Island, kuhu igal pühapäeval koguneb ikka 300—400 eestlase ümber. Seal võetakse päikesevanne, supeldakse ja katsutakse üldiselt päeva lõbusalt mööda saata. Coney Islandi — kuulsat New-Yorgi lõbustuspaika — eestlased ei armasta. Sinna koguneb igal pühapäeval 1½-miljoniline rahvamurd, kus ükski ei tunne end kodusena ega vabana. Pealegi tuleb seal iga lõbu eest maksa. Ühe sõnaga — hoiatades rahakott seljas.

Möödunud jaanipäeval korraldas New-Yorgi Eesti Haridusselts väljasõidu eestlase kapten Tiedebergi farmi, mis asub New-Yorgi lähedal, New-Jersey's. Seal korraldati ehtne eesti jaanituli lõõtspilli ja tantsuga. Sellest koosviibimisest jäi kõigile väga hea mulje. Kapten Tiedebergil on suur ja eeskujulikult sisseseatud farm.

Suurem osa New-Yorgi eestlasist, vaatamata sellele, et nad juba pikemat aega on Ameerikas elanud, on jäänud Eesti kodanikeks. Ainult väike osa, peamiselt vanemad väljarändajad, on võtnud vastu Ameerika kodakondsuse.

Viina ja teisi alkohoolseid jooke saab New-Yorgis külluses. Kõige rohkem on itaallased hakanud valmistama kodust piiritust ja veini, mis maitset jätab küll soovida, kuid siiski alkoholiinuse nõudeid rahuldab. Kuigi Ameerikas on maksev keeluseadus, juuakse seal praegu rohkem kui 20 aastat tagasi. Sel ajal olid säilinud veel puritaanlikud kombid ja purjus inimesele vaatasid kaaskodanikud üle öla. Ka vallandati need tööliselised otsekohe teenistusest, kes joobnult tööle ilmu-

sid. Nüüd võib „kuivas“ Ameerikas näha palju rohkem joodikuid. Peetakse päris uhkusajaks kanda pükste tagumises taskus lamedat pudelit viinaga.

Võitluses salajase viinamüügi vastu avastub kõige ilmekamalt New-Yorgi politseis valitsev korrupsioon. Väikesi viinamüüjaid ja -valmistajaid kiustatakse tublisti taga, kuid suured ettevõtted tegevad rahulikult. Neile on politsei rohkem kaitsjaks kui vastaseks. Tihti peavad võistlevad alkoholi-müüjate salgad uulitsail endi vahel võitlust. Armu-tult lastakse vastased maha ja sageli tabab mõni kuul ka juhuslikku möödakäijat. Politsei korjab lahinguplat-sile jäetud laibad ja seega lõpeb harilikult kogu lugu, kuna juurdlus harilikult, kui seda ei taheta, ei anna min-geid tagajärgi roimarite paljastamiseks. Hiljuti korraldasid New-Yorgi tuletõrjujad ja politseinikud ühise peo. Üllatuseks eksisid need, kes arvasid, et korra-valvurid vähemalt oma peol ei luba keeluseaduse rikku-mist. Leti ees võis päris avalikult saada viina ja õlut. Muuseas võiks veel tähendada, et viina-, veini- ja õlle-valmistamise ekstrakte müüakse kauplustes päris va-balt.

Kas surm võib fohutada?

Meile, kes armastavad elu

Kogu meie elu pole muud midagi kui kestav ja ha-lastamatu võitlus surmaga. Paratamatu lõpu mõte täi-dab meie olendi saladuslikku sisemust. Surma filosoofia oli ja jääb rahvaste religioonide ja tsivilisatsioonide kõrgeimaks müstiliseks teaduseks. Praegu, nagu aasta-tuhandetegi eest, määrab inimeste vaimse ja kõlbelse tasapinna nende vaade surmale.

Mis on aga surm iseendast? Liig rängasti piinab meid ta lähenemine ja liig vähe mõtiskeleme ta trööstiva tä-henduse üle. Ometigi peaksime surmaga leppima võr-ratumalt suurema meelerahuga. Kui me enesele surma ette kujutaksime mitte kaona või hävinguna, vaid mõis-taksime teda kui ülestõusmist või ühtumist looduse su-rematusega, siis tekitaks ta ootus meis pigem tröösti-vat üleelamise saladuste naudingut, mitte milgi tingi-musel aga — kõike neelava sügaviku õudu.

Sõnad mõjuvad meie peale kui enda-suggestioon. Kes ei tea, et veendumus oma surmapäeva lähedusest tihtilugu ongi surma ainsaks põhjuseks? Inimesed, jõu-des teatavasse easse, surevad just nagu mürgitatud pa-ratamatu surma läheduse mõttest. Üks silmapaistev New-Yorgi vaimuhaigetemaja arst pani tähele, et mit-med isikud surid kahe- ja kolmepäevase nälgimise ta-gajärjel. Ometigi on paljude teadusmeeste näljutus-katsed tõestanud, et inimene täitsa toiduta võib elada kaks nädalat ja kauemgi. Järelikult vähendas surijate vastupanujõudu üksnes ettekujutus paratamatust sur-

mast ja seesama ettekujutus kiirendaski saatuslikku lõppu.

Ühesuuruse haavatute hulga puhul on võidetud sõ-javäes alati rohkem haavatute surmajuhtumeid kui võitja väes.

Kas võiksime siis kindlasti öelda, et surm tõesti on nii kohutav nagu ette kujutatakse? Kas selleks siis ongi looduse meisse istutanud nii kirgliku armastuse elu vastu, et me alatiselt piinleksime kartuses seda elu kao-tada? Kindlasti ei ole surm nii sünge nagu see esime-sel hetkel paistab. Surmahirmu võib võrrelda vaesusehirmuga: inimesed, kes saavad aru vaesuse pa-remusist, lepivad temaga nurisemata, kuna teised aga, kes on enamuses ning kellede hulk palju suurem, vae-sust ei karda vähem kui surma. Kõik oleneb vaateko-hast. Tegelikult aga polegi nii väikest kirge, mis ei suudaks võita surmahirmu: kättemaks ei kohku surma ees, armastus põlgab teda, auahnus ei pörka tagasi ta ähvardusel, meeleheide leiab ainult surmas lohutust, usk rõõmutseb surma lähenemisel... Lugulaulud ülis-tavad surma kui taevasaadikut ja lunastajat maistest viletsustest.

Nüüdisaja teaduse vaatekohalt ei ole surm hä-vitaja, vaid ümbermuutja! Surma ilmutused on niisama alatised, pidevad kui elugi avaldused. Ar-vestades seda, et me osaliselt sureme vahet-pidamatult igal hetkel, paistab imelikuna,

miks kohutab meid siis lõplik vabanemine elukammit-
sast?

Meie keha iga rakuke elab iseseisvalt, säilitades oma individuaalsust. Rakukesed sünnivad, võrsuvad ja surevad. Iga rakukese surres sureb osake meist. Meie organism sarnaneb suurele surnuaiale, kõik eluprotsessid aga, mis organismis teostuvad, pole muud kui mustuhat järjestuvat matust.

„Organismi rakukesed elavad ühiselt ja surevad üksikult“ (Engelmann).

Inimkeha koosneb umbes 30 miljardist rakukesest, milledest 24 miljardit alatasa uuenevad. Teiste sõnades — kaheksakümmend protsenti ehk $\frac{2}{3}$ kogu kehast sureb alaliselt, vahetudes uute rakukestega. Podvõsotsky uurimuste järgi („Processus Généraux“) elab punane verelibele ainult 2—3 päeva. Valged verelibled, leukotsüüdid ja fagotsüüdid, surevad veel rutemini; tegevust, mis meie kehas sünnib naha uuendamiseks, ei suuda naljalt arvudes väljendada, sest me ei lakka sekundiski nahka vahetamast. Võib-olla seepärast ei piina ega kohuta meid meie „mina“ osalised vahetpidamatud surmad, et me nende surmade üle kunagi ei mõtle ja neid tähele ei pane?

Mingi nähtuse alatine ja sagedane kordumine riisub sellelt nähtuselt ta kohutavuse; mõistus harjub temaga kui igapäevase, tavalise asjaga. Me ei märka oma füsioloogilise „mina“ osalisi surmi just samuti nagu ei näe laipu oma vaimsel silmaringil. Ja ka seesama meie mõistuslik ning moraalne „mina“ ei ole iseendast muud kui järjestuvate olemistunnete (teadvuste) laialdane surnuaed. Meeleline ja mõtteline olend meis muutub alatasa: vanakesel pole kaugeltki see hing, mis oli tal elukoidikul. Viie- ja viiekümneaastase naise hingede vahe on võrratumalt suurem kui Tolstoi ja polüneesia metslase hingede vahe.

Meie olendi alatise muutuvusega käsikäes käib ka meie „individuaalsuse“ muutus, ehk me küll surres nii väga kardame lahkuda samast „individuaalsusest“. Kuid just seda „individuaalsust“, isikut, ei tunnustagi moodne hingeteadus, nimetades teda „mõttekujutuse viljaks“. Tõsiasjaks jääb üksnes see, et aine on igavene ja et surm ainult ta muudab ümber, teisendab.

Elu võib sündida ainult surmas. „Elu — see on surm“, ütleb C. Bernhard. Olend elab ainult seetõttu, et ta osaliselt alatasa sureb. Viha, mis lihakseid kokku tõmbab, naer, mille puhul näoilme selgineb, mõte, otسال kortse tekitav, esteetiline lõbutunne, mille tagajärjel tulksoon kiiremini pulseerib — kõigi nende eluavalduste puhul sünnib orgaaniline lagunemine, rakukeste suremine, mille tagajärjena esinevadki loeteldud nähtused ja milleta üldse ükski hingeline ega füüsiline tegevus pole mõeldav: kui lõpeb rakukeste suremine, lõpeb ka igasugune eluavaldus. Isiku (indiviiduumi) surm,

mis algatab uue, intensiivse elu hauas, ei ole muud kui molekulide (rakukeste ehituskivide) teatava kombinatsiooni lagunemine. Isegi laiba ärapäletamine ei suuda hävitada algolluste elu: see kestab gaasides ja tuhas, mis pöörduvad tagasi mineraalriiki, sellesse maailma-ruumi eluallikasse.

„Elu on looduse alatine jõud“, kirjutab üks Prantsuse õpetlane. Elu asub igas rakukeses. Ta pole koondatud üheski elundis või keha aparaadis. Kõik eluavaldused, nagu juba tähendatud, esinevad ainult rakukeste tegevuse tagajärjena. On isik kui niisugune surnud, siis ei tähenda see veel kaugeltki üksikute elundite surma. Kes pole kuulnud katseist, mis on nii edukalt läbiviidavad kehaliikmete „ümberpookimise“ alal? Sel viimasel nähtusel põhjenevadki igasugused näo-osade ja muude kehajagude parandamised.

Veel viisteist tundi pärast surma tegutsevad teatavad rakukesed inimese hingamisorgaanides normaalselt. Mõnel juhtumil tegutsevad osaliselt ka seedimis-elundid, seedimisprodukte edasi juhtides; juussooned tõmbuvad, surudes tuiksoontest välja nendes sisalduva vere; silmatera võib laipadel suureneeda ja väheneda, muutes tihtilugu surnu näoilmet. Ühel surmamõistetud roimariil, kelle pea löödi maha, eraldati süda muist elundeist ja sellest hoolimata tuksus see organ veel mitme tunni jooksul 40—50 korda minutis.

Prof. Braun löikas maha laboratooriumis üleskasvatatud koera pea ja hüüdis siis koera nime järgi. Kehast eraldatud verise pea silmad pöördusid kohe professori poole, just nagu ära tundes ta häälekõla. Sama professori tõenduse järgi võib äsja maharafutud inimese peas mõneks hetkeks äratada eluavaldusi, kui peasse pritsida värsket verd.

Nii-siis ei hävita surm elu. Ta ainult annab tagasi vabaduse rakukestele — neile osalistele energia kandjatele, kes moodustavad organismi.

Taimede pookimine põhjenebki just sel rakukeste isetegevusel. Ka meiegi elav keha pole midagi muud kui miljardite elusolendite või elusate indiviiduumide kombinatsioon. Inimelu on ainult nende miljardite elude summa, koondus neist miljardeist eludest, millede seesmine siht ja mõte meie mõistusele on kättesaamatud.

Surma sünge mõiste on juurdunud meie hingesse ja sünnib meid värisema selle ees, mis pole tegelikult muud kui salapärane elu jätkamine, olemine muis tingimustes ja olukorras. Kas on tähtis, et too uus elu avaldub teisiti? Ja kas peab elusolend tingimata oma komplekti mitmekesiseid ja keerulisi orgaane — kopsud, südame, aju, näärmed.

Surm, kujutatud vastiku lagunemisena, tumestab meie rõõmupäevi; surm, kujutatud aga elu ilusa muutusena, ei kohuta meid, vaid peaaegu veetleb, võlub.

Eesti kaitseliit võitis Poola kütte korrespondents-maavõistluses 1910 silmaga

Eesti kaitseliidu viimaste laskemeis-
tervõistluste ajal 15. ja 16. augustil s. a.
toimus esmakordne korrespondents-maa-
võistlus Poola kütidega, kusjuures kum-
magi maa laskurid toimetasid laskmisi
oma kodus ja tagajärjed anti üksteisele
edasi telegraafi teel.

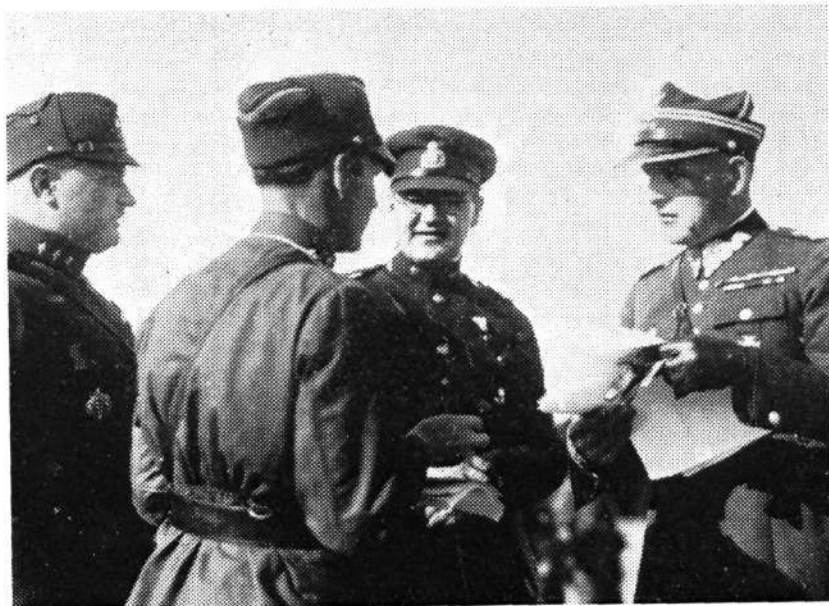
Võistluse tagajärjed kujunesid enam
kui üllatuslikuks, sest tulemuseks oli
Eestil 6214 silma ja Poolal 4304 silma,
seega Eesti kaitseliidu 1910-silmaline pa-
remus. See on enam kui loota võidi.

Säärast tagajärge mõjutas kindlasti
Eesti meeskonna suurvorm, kuna Poola
meeskonnal nähtavasti ei vedanud.

Üksikasjalised tagajärjed Eesti-Poola
korrespondents-maavõistlusel olid järg-
mised:

Eesti kaitseliit: 1. komp. abi-
pealik Päären Järva malevast 248 silma;
2. instruktor ltn. H. Silber Tallinna ma-
levast 236 silma; 3. relvurpealik Passup
Tallinna malevast 231 silma; 4. rühma
pealik Loun Tallinna malevast 228 silma;
5. relvurpealik Raavik Tallinna malevast 224 silma;
6. kompanii pealik Kärner Sakalamaa malevast 221 silma.
Kokku Eesti meeskonna silmade summa 6214.

Poola kütide liit: 1. Gosciewicz 211 silma;
2. Lewinski 210 silma; 3. Golanski 201 silma; 4. Kocza-

Poola kaitseväge esindaja Eestis kolonel Libich kolonel Pinka ja Balde-
riga võistluse käiku arutamas.

rewski 201 silma; 5. Hassaka 201 silma; 6. Krutkopad
194 silma. Kogusumma 4304 silma.

Samal ajal lõppenud meistervõistlustel omandasid
meistri tiitli:

Esikütide klassis n.-ltn. H.
Silber 416 silmaga; teise koha
sai R. Passup 412 silmaga ja
kolmanda A. Loun 403 silmaga.

1. kütide klassi meistriks
tuli Päären Järva malevast 410
silma, teine ja kolmas võrd-
sete tagajärgedega Raavik ja
Trumm.

2. kütide klassis tuli meist-
riks Matsina Pärnu malevast
230 silmaga, teiseks Spuul 222
silma ja kolmandaks Jürgens
213 silma, mõlemad Tallinna
malevast.

Esilaskurite klassis tuli
meistriks Liiver 176 silma,
1. laskurklassis Saks 107 silma-
ga ja 2. laskurklassis Raadik
131 silma.

Püstoli meistriks tuli Julius
Trumm 139 silma ja väike-
kaliibrilisest püssist Laube Jär-
va malevast 270 silma.

Eesti laskurid tulejoonel.

NOORUSJÕUD

ARNO RIIS

I.

Endel Loik saabus kaitseliidu laagrist koju. Poiss oli priske ja päevitanud nagu purikas. Kehas oli rammu, südames elurõõm. Ta tormas majja nagu maruhoog ja tervitas südamlikult ema. „Vaata, ema,“ ütles ta, „kas ma pole täienenud? Tunnen, et käised jäävad kitsaks ja krae pigistab. Iga päev suplesime, võimlesime ja matkasime metsas. Söögiisu oli lihtsalt kohutav.“

Ema naeratas nukralt.

„See on hea, poeg, et tunned end nii tugevana. Jõudu läheb sul nüüd arvatavasti rohkem vaja kui iialgi enne.“

Endel haaras õrnasti ema käed. „Kas on midagi juhtunud? Ma ei mõista sind, ema. Milleks läheb mul jõudu vaja just nüüd?“

Samal hetkel avanes uks ja isa astus sisse, sirutades väsinult pojale käe. „Hea, mu poiss, et tulid koju. Üldse, nüüd pole põhjust rassida kaitseliidus. Öhtul võtame kätte ja viime mõlemad püssid staapi.“

„Mis jaoks seda?“ küsiteli Endel üllatunult. „Mispärast meie nüüd enam ei või olla kaitseliidus?“

„Seepärast, et meil enam midagi kaitsta ei ole Jah, ole tugev, mu poiss, meil pole enam midagi. Töökoda, see maja siin ja talu maal, kõik on läinud... Sa tead, et mul oli ennegi äriilisi raskusi, nüüd vedasid sõbrad — tont neid võtku — mu sisse. Usaldas inimesi. Sul tuleb loobuda edasiõppimisest ülikoolis. Rohkemgi veel, meie mõlemad peame hakkama tööle. Tead sa kah, poeg, mis tähendab töö? Raskusi tuleb!“

Edaspidisel jutlemisel selgus, et isa oli olnud meeleheitel, kui saabus üks hiiobi-sõnum teise järele. Juba hoidis brovningu külma kolmnurka pihus, juba kirjutas viimseid kirju. Siis oli aga ema öelnud, et kas tahab tema olla esimene endatapja nende sugukonnas. Ema oli tuletanud mehele meele, kuidas nad kakskümmend viis aastat tagasi olid hakanud elama kehvalt, aga visa tööga said majanduslikult jalad alla. Varandus on nüüd läinud, aga kaks paari töökäsi on endiselt olemas, milleks meeleheit ja elutahet purev pessimism.

Vana Loik oligi siis visanud relva kus seda-teist. Et pagana pihta, eidel on õigus. Elu andis Loigule küll kõva löögi, aga võtame vastu ja kannatame. Vana-Juhan Loik elab nii-öelda jonni pärast. Küllap ta ise enda ja naise jõuab kuidagi toita, Endel hoolitsegu esialgu ise, kuidas toime tuleb.

„Mõistan teie muresid, armsad vanemad,“ rääkis noor Loik, „aga ei maksa seisukorda kujutada kurjemalt kui ta on. Küllap mina endale kuidagi muretsen elamisvõimalusi. Aga kaitseliidust väljaastumisest ei ole juttugi, isa. Kaitseliit ei ole loodud ainult varandusega isikute organisatsiooniks. Kuidas meil pole midagi kaitsta? Kuigi meil ei ole enam maja linnas ega talu maal, aga isamaa, kõigi eestlaste isamaa oma-

me ikkagi ja ma ei mõtlegi loobuda kodumaa kaitse teenistusest.“

„Kui vaid selleks jätkub aega,“ ütles vana Loik. „Ma ütlesin, meil tuleb nüüd töötada.“

„Kõik töötavad ühel või teisel viisil. Paljukest kaitseliidus neid on, kel pole vaja teha tööd.“

Endel Loik ei jätnud enne, kui isa andis järele. Tulgu mis tuleb, nemad jäävad mõlemad kaitseliitu.

II.

Noor Loik oli vanemate õnnetuse suurusel täiesti teadlik. Ta teadis ka seda, millisel määral see puudutab teda. Tuleb hakata elama sootu teissuguses olukorras. Kas tead ka, mis tähendab töö, oli isa öelnud. Endel Loik ei teadnud seni tõesti, mis tähendab töö. Teda oli kodus hellitatud ja topatatud nagu väikest last. Ehkki juba kaheksateist aastat vana, oli Endel jäänud ikkagi emale silmamunaks ja vana Loik võttis teda niisamuti olevusena, kes elab vaid nii-öelda teiste õul. Nüüd oli vaja järsku astuda mehe eest välja. Aga noormees ei lasknud kõrvu longu. Ta oli tugev ja tasakaalus poiss, ega tema jää esimesena hätta. Pea püsti ja julgelt eluteel edasi!

Endel pärast laagrisviibimist tahtis jälle näha kõiki sõpru ja tuttavaid. Paljud olid aga linnast kadunud, kes suvitama, kes ekskursiooniga välismaale. Kõige südamelähedasem inimene viibis õnneks linnas. See oli insener Tamvergi tütar Erna, Endeli kooliõde ja naaber. Tamvergi ja Loigu majad asusid kõrvuti ja ei möödunud päeva, kui noored inimesed ei näinud teineteist. Nüüd oli Endel kuu aega olnud laagris ja ta süda põles igatsusest, et näha neidu.

„Sa oled ju päevitanud nagu heinaline!“ sõnas Erna. „Kadusid dshunglisse ja vaikisid. Kaks kirja kogu selle aja kestes! Ütle ise, kas seda võib oodata sõbralt?“

Endel tuletas neiule meele, et laagris kaob aeg ruttu. Ja laagrielus inimene justkui eemaldub ajutiselt tsivilisatsioonist. Pole alati käepärast sulge ja tinti, postiasutused kaugel.“

„Ära sa vabanda midagi!“ ähvardas Erna sõrmekesega. „Postiasutused kaugel, aga maaneid olid lähedal, mis? Neid kaitseliitlasi ja kaitsevaelasi tuntakse. Kui kuhugi lähivad, külaplikad kohe kobaras ümber.“

Endel kinnitas oma ausõnaga, et temal peale Erna pole teisi naisinimesi maailmas. Tal pole silmi nende nägemiseks ja kõrvu külakaunitaride kuulamiseks. Viibis ise küll laagris, aga meel-möte oli linnas oma Ernakese juures.

Nad tegid pika jalutuskäigu parki ja mererannale. Vaatasid, kuidas punetav päike läks merre puhkama, kuulasid lainete laulu. Erna teatas, et sõidab vanematega eeloleval nädalal suvitama. Külastagu Endel teda seal. Kaugel see on, mõnetunniline autosõit ja ongi kohal.

„Mul pole võimalik, Erna, ehkki seda kõigest hingest sooviksin,“ ütles Endel.

„Mispärast ei ole võimalik?“

„Hakkan otsima tööd.“

Neiu naeris. Naeris nii kaua, et Endelil hakkas piinlik. „Ja mis see siis õieti on? On see nii naljakas, kui inimene otsib tööd?“

„Sina, Endel Loik, otsid tööd! Ja millise surmõtsise näoga sa seda ütlesid. Korda veel seda lauset! Hehhee, sa oled mul ikka naljahammas küll! Ehk on ses sinu arvates töö, kui keeritled kuski üliõpilasorganisatsioonis, värvimüts peas?“

„Ülikooli ma niipea ei lähe. Üldse, Erna, ma olen kaugel naljast. Meie, see on meie perekonna, saatuses võib tulla muudatusi, mis asetavad mu sõna tõsises mõttes töötaja seisukorda. Ütle, Erna, kas sa jääd mulle sõbraks ka sellisel juhtumil, kui ma ei oleks enam rahamees Loigu poeg?“

„Mis jutud need on, Endel?“ küsiteli nüüd neiu tõsiselt. „Mul tuleb meele, et isa kord rääkis vana Loigu ärilisist raskusist, kas sellega on siis ikka asi tõsine?“

Endel noogutas kurvalt. Juttu jätkates töötas Erna, et olgu Endel ükskõik millises olukorras, ta ei unusta teda.

See töötus oli Endelile suureks lohutuseks. Kui Erna jääb, siis pole kaotatud midagi.

III.

Teenistuse leidmine osutus raskemaks kui oskas Endel seda kujutella. Nüüd, kus polnud enam Loikudel ettevõtet ega maad, kadusid ka nende senised sõbrad ja tuttavad. Isegi Tamvergid, pärast seda, kui Endeli vanemad kolisid väikesse üürikorterisse, hoidusid kaugel endistest naabritest.

Endelil ei olnud soovitusi. Mõnes kohas tehti tema kohta isegi mõnitavaid märkusi, et kas seesama ongi värseima pankrottmeisteri poeg ja nii edasi.

Nädalate möödudes loobus Endel mõttest leida linnas tööd. Vana Loik olj niisamuti hädas. Endel jõudis otsusele, et nüüd ei aita muud kui peab kinni haarama ükskõik millisest tööpakkumisest. Ei või ju jääda vedelema kogu suveks. Ja ühel ilusal päeval sõitis ta maale. Kuulis, et jõesüvendajate artelli vajatakse mehi. Olevat ränk ja märg töö, aga kellel jõudu, võib õne katsuda.

Töökohale saabudes oli vihmane ilm. Süvendajad õeldi korteris olevat ühes vanas talutares. Endel astus sisse ja küsis artelli vanemat.

Tare sinas tubakasuitsust. Süvendajad mängisid kaarte. Viinapudel oli laual ja klaaside asemel paar lõhkise äärega kruusi.

Oli vanemaid mehi, näod habestunud ja käed tööst rasked, krobelised. Kui ikka lasksid rusika kaardiga lauale, siis saabus nii vali raksatus, nagu oleks laest kukkunud kivi. Oli ka noori poisijõmmet, kes kirusid mõni kraad veel kangemini kui vanad. Mängijad vaatasid hetke üle õla, aga keegi ei võtnud vaevaks vastata Endeli küsimisele.

Ainult üks poiss, kes oli pingil sirukil ja kääksufas lõõtspilli, mühatas:

„Ruudi pole praegu siin. Läks teise tallu. Aga üks oodake, ta lubas tulla kohe tagasi.“

„Ruudi, nii palju kui ma mõistan, on artelli vanem?“ küsiteli Endel ja pillimees vastas kärsitult: „Nojah. Aga kibe vend, küll näete. Olete nähtavasti leiva pärast käimas. Tööd otsimas, selgemalt öeldud?“

„Oleks nagu küll seda moodi asja.“ Nüüd keeras üks kaardimängijaist end krägiseval toolil poolringi ja uudistas Endelit. See oli tugev ja tursunud näoga poiss. Nina lühike nagu murdunud porgand, lõuaehitus aga lai ja lopergune.

„Eks sa näe, poisinolke hakkab süvendajate sekka tükki,“ venitas mees ja lisas: „Kas tühja labidat jaksad tõsta?“

„See selgub proovitööl,“ vastas Endel julgesti. Süvendaja aga mõnitas:

„Ah või proovitööl! Oled vist mõni pastori poeg, et tahad teha proovijutlust. Ei palvetajaid ega poisi-kesi pole meil vaja. Mine sina, linna piimanina, sinna, kust tulid!“

„Kui seda ütleb artelli vanem, siis lähen. Teid ma ei tunne,“ sähvas Endel julgesti. Lõõtspilli-mehe lükkas mänguriista kääksti kokku ja naeris kõveras. „Kas sa nüüd said, Sass?“ pöördus ta kaardimängijale. „Oma poisid ei julge sulle öelda märga sõnagi, aga näe, see noorsand napsas kohe ära, et ole sina, sitikas, vait, sind ma ei tunnegi!“

Sass viskas kaardid lauale ja jõi viinakruusi ühe sõõmuga tühjaks. Siis kargas pillimehele näkku: „Ja mis sina, lõõtsavenitaja, õieti hirnud, ah? Kas norid või mis? Või tema hakkab mõnitama... Mis see poiss siis õieti ütles? See ei ärrita mind: suumulk on igal soskuimejal lahti.“

Viimase lause ajal heitis mees Endelile väljakutsuva pilgu. Endel võttis väljakutse seega vastu, et rahulikult ütles:

„Ega teiegi ole soskuta suureks kasvanud.“

Mehed naersid kooris. Ja naer kõvenes, kui Endel lisas: „See mees nähtavasti kardab juba ette, et ma lähen temast tööjärjel mööda, muidu ei oleks seletatav selline ebasõbralik vastutulek töötajale.“

„Ena mul möödaminejat!“ mürises nüüd mees. „Kui sul jalg sulpsatab põhjamutta, oled pigis nagu kärbes liimipaberil.“

„Olge täiesti mureta, teid ma appi ei kutsu!“ lõi Endel oma poolt. Sass sai nüüd jalule ja tuli õõtsudes Endeli ette.

„Ma ei tea, mis õigusega siin iga klutt kaardimängu segab, ah? Ja aukartust tööinimeste vastu mitte üks möhk. Mokka plöksub ja vuriseb peas nagu propeller. Mida sa siin norid?“

„Mina ei nori, vaid teie.“

„Kah asja, kellega noritakse... Käi minema! Vurlesid pole meil vaja.“

„Saate kõrvakiilu, kui kordate, mis praegu ütlesite!“ sõnas Endel mehiselt.

Pinevus tõusis haripunktile. Mehed tõusid kõik laua ääres püsti. Pillimees sõi ärevusega ära piibu-

lipsu, üks vanamees kobis ahju pealt alla ja jäi kükitama kartsa pulgale. Kõik ootasid, mis Sass ütleb. Ja Sass otsustas öelda kümme korda vürle. Tegelikult sai aga öelda vaid ühe, kui laksatas hele kõrvalops. Niisugust asja nägid süvendajad esmakordselt. Sängeri Sassile, kuulsaimale kaklejale kogu kihelkonnas, anti vastu kõrvu. See oli üllatus meestele ja liig Sassile. Ta röögatas nagu vihane härg ja hüppas Endeli sihis. Noormees oli aga hüpanud parajal ajal kõrvale ja Sass tormas hooga vastu kartsast, tõugates maha vanamehe, kes siunas: „Mis sa hullkurivaim minu seljas sumad! Otsi seda, kes sul kõrvad üles löi.“

„Selle lapsukese ma lakke löön!“ ähvardas Sass ja tegi uue pealetungi, mis nüüd õnnestus. Ta sai Endeli käest kinni. Algas äge maadlus. Endel oli õppinud maadlust, ta tundis pisut ka poksi. See tuli tal nüüd õnneks võitluses toore jõu vastu. Süvendajate ringi keskel süvenes maadlus lööminguks ja kondimurdmiseks. Kaklejad määrusid porisel põrandal, Sassil oli näol verdki, sest vastane osutus hoopide jagamisel tunduvalt osavamaks.

Kakeluse arenedes avanes uks ja sihvakas noormees astus sisse. See oligi artelli vanem Ruudi, kes küsiteli:

„Mis larp siin lahti on?“

„Sass saab sugeda!“ informeeris pillimes. „Ära sa, Ruudi, neid sega! Näib, kuidas see lõpeb.“

Kakeluse lõpp polnudki kaugel. Sass sai Endelil ümbert kinni ja tõstis ta õhku. „Vahtige nüüd!“ hõikas ta, „ma löön lapsukese laiaks. Üks... kaks...“

Vaevalt sai aga see „lapsuke“ jalad maha, kui ta osava võttega pugese vastase käte vahelt ja lõi omakorda. Lõi nii ränga hoobi, et Sass lendas peadpidi koldesse.

„Hurraa!“ karjusid süvendajad ja imestasid Endeli jõudu. Sass oli aga kohe jälle jalul ja lähenes, koldest haaratud raudne pajakook käes.

„Sellega sa ei löö. Viska ära!“ käsutas artellivanem. „Kui käsitsi jõud ei jaksa, siis relvadega raggistada ei maksa. Kes teie olete, noormees, ja kuidas tekkis tüli?“ pöördus artellivanem Endelile, kes vastas: „Ma tulin tööd kuulama, see inimene hakkas tüli norima ja sõimas mind, asja eest, teist taga, vürleks.“

„Ta valas Sassile otsekohe heleda vastu kõrvu,“ seletasid mehed. Artellivanem naeris ja pörutas Sassi vait, kes ruttas enda eest kostma.

„Olete tragi poiss,“ ütles Ruudi, „võite asuda tööle, kui tahate. Aga seda pidage meeles: minu artellis ei tunta vedelemist! Kes teeb tööd, saab palka, kes vedeleb — malka.“

IV.

Töö oli ränk ja ilmad kuumad. Endel töötas nii, et käed rakus ja valutas selg. Süvendajad olid talle kõik enam-vähem sõbralikud peale Sassi, kes ei suutnud unustada äsjast kaotust kakeluses. Eriti hästi sobis Endel pillimehega. See õpetas, kuidas vähema jõukultusega töötada, kuidas teritada raudkivil labidat ja kuidas muretseda õhtuti toidupoolist. Edasi seletas pilli-

mees, et esiti sihuke jõepõhjas rassimine võtab küüru haigeks, aga pärast harjub ära, siis pole häda midagi.

Endel kannatas kõik raskused. Enne ta siit ei lähe, kui on teeninud natukenegi raha. Esimene oma-teenitud raha, pagan võtaks, sellepärast maksab vaeva näha!

Möödus päevi ja nädalaid. Endelil oli juba sama välimus, mis ta kaaslastel. Pikaks kasvanud juus sorakil silmil, käed suured, pruunid ja konksus sõrmedega. Palava ilmaga töötasid nad poolalasti. Kirusid ja kaklesid, aga röömustasid kah mõnikord. Eriti siis, kui jõuti süvendustöö esimese järguga lõpule. Jõe vesi juhiti uude ja õgvendatud sängi ja vägev vool murdis endale tee äsja kaevetud kanalil.

Ühel päeval peatus jõe kaldal suur must auto. „Insener tuleb tööd üle vaatama,“ ütlesid süvendajad. Läheneski inimesi, kõige eel artellivanem. Oli paar daamigi, heledais suverõivais.

Endel tõstis pead ja uudistas härrasrahvast. Erutusvärin läbistas äkki ta keha: See oli ju insener Tamverk ja ta tütar Erna. Teisi härrasid ja daame Endel ei tunnud. Mis temal nendega asja, peamine asi, et näeb Ernat. Ta viipas neiule käega ja astus kaldale lähemale, ise nõriseses porist. Aga mis see on? Erna ei tunne teda... Vaatas küll kord alla ja pilgudki neil kohtasid, aga nüüd ta juba eemaldub. Vana Tamverk niisamuti ei näe Endelit. Noormees seisatleb, labidas pöörapidi rinnatoeks. Vaatab sakstele järele, kes siirduvad baggeri juure. Härrased jälgivad baggeri tööd. Masina hiiglakühvel hammustab jõepõhjust muda ja kivimürakaid, paisates neid kalda ääre.

Kui teiste tähelepanu on kiindunud masina töösse, eemaldub Erna ja tuleb tagasi. Ta tuleb ja kummardub kaldaveerel, kus töötab Endel. „Kas see oled tõesti sina?“ küsitleb preili ja Loik vastab: „Jah, see olen mina.“

„Mis sa teed siin, Endel?“

„Töötan, nagu näed.“

„Mudas ja vees?..“

„Töö on töö!“

„Aga poleks olnud vaja viibata, kui inimene juba kord sellises seisukorras,“ noomis Erna. „Mul sõbranna, preili Dagmar, küsiteli juba, et kuidas on seletatav niisugune nähtus, et üks labidamees viipab korralikule preilile.“

„Ma võtan sellest õpetust ja ei viipa enam teile, armuline preili,“ venitas Endel ja hakkas muda kaevama nii, et labidas välkus. Erna jälgis hetke ta tööd ja ruttas siis tagasi omade juure.

V.

Noorusarmastus oli kaotatud. Olgu. Endel Loik kannatas selle hoobi mehiselt välja. Noorusjõud aitab üle kõigest. Ei ole tema sedasorti mees, et ühe plika pärast hakkab nukrustama.

Nädala möödudes saabus kodust kiri. Isa saanud ühes kaubakontoris hea koha, Endelgi võib tulla ja asuda teenistusse esiti agendina, pärast näib, mis saab.

Endel pani kompsud kokku ja valmistus linnasõi-

duks. Lahkumine kujunes liigutavaks. Isegi Sass leppis Endeliga. Ta seletas: „Oled üks kuradima kange poiss. Visa ja otsustaja vend, ma ütlen. On neid linna poisse ennegi nähtud. Tulevad ja nokitsevad paar päeva jões, siis kaovad. Sina aga sihuke sitke. Ja hakkaja. Pläuhti kohe vastu nägu! See mulle meeldib. Mina kah pikka pidu ei pea, kohe kõrvetan, kui aga saan. Halisejad ja helisejad ei saa maailmas edasi. Sina, noormees, lähed ja jõuad kaugemale kui me kõik. Ela ja ole õnnelik.“

Krobelsed käed ühtisid soojalt ja südamlikult. Pilli Peedu tuli Endelit saatma jaamani ja vesistas silmaga, kui rong hakkas liikuma linna poole.

Kodus ootas suur pakk kirju. Endeli oma kirjad, mis saadetud Ernale. Need olid nüüd saadetud tagasi ilma ühegi saatesõnata. Päevapildidki olid lisatud juure.

Endel toimis Erna kirjadega samuti. Nüüd polnud enam midagi nende vahel. Mõlemad Loigud, isa ja poeg, andusid kõige energiaga ja oskusega neile usaldatud teenistusülesannete kallale. Visa töö leidis hindamist. Eluratas hakkas veerema pikkamisi jällegi siledamal teel. Vabad tunnid veetis Endel kaitseliidus. Ta kuulus parimate laskurite ja sportlaste hulka. Temast peeti lugu kõikjal.

Kord, kui malevkond käis jaamas vastu võtmas väliskülalisi, marsiti Tamvergi majast mööda. Erna oli akna peal ja viipas. Endel ei vaadanud sinna poolegi.

Kus sa tohid vaadata ehk viibata, preili võib pahanada...

Endel teadis, et Tamverkidel oli lähenemas raskeid päevi. Vana Tamverk oli lahminud oma kätte mitmesuguseid töid. Need kõik ei õnnestunud. Anti juba üks pool maja üürile ja inseneri nähti jooksvat pankade vahet, nägu murelik. Kuna Loigud olid tõusu teel, siis oli arusaadav, miks Erna katsus uuendada sõprusidemeid endise austajaga. Ta kahetses kibedasti nüüd oma rumalat ülalpidu Endeli vastu jõesüvendamise juures. Ta kahetses ka seda, et ruttas kirjade tagasi-saatmisega.

Õhtusel banketil kohtasid nad.

„Kas võid mulle andestada, Endel?“ küsiti Erna. „Ma olin siis nii rumal ja elukogematu. Jääme endiselt häiks sõbruks.“

Endeli hääles ei olnud aga enam õrna tooni, kui vastas:

„Edaspidi ehk, preili. Kui õpite tundma elu ja eluvõitlust. Kui õpite hindama tööd ja töötajaid. Kuis võime praegu jätkata sõprust, kus ma ei pörka tagasi ühegi töö ja toiminguga ees, mis aus ja tasutav? Võib korduda stseen, mis leidis aset, teate, seal jõe ääres.“

Nii nad lahkusid. Ega see lahkumine olnud kerge Endelilegi. Kes teab, mis tulevik toob. Nüüd aga vaja töötada. Ega noorusjõudu saa tõkestada. See tuleb rakendada alaliselt ja ustavalt kodumaa ülesehitamise ja kaitse tööle.

Kajakate parv Hollandi rannas.

G O R N I D U B N I A K I T U L I P R O O V

SOOMLASED RUMEENIA
MAISIPÕLDUDEL JA
BALKANI MUDAS

Türgi sõjast osavõtnu jutustusi

Soome vana ratsaväe grenader.

Hiljuti võisime Tallinna tänavail silmata vanu soome sõjaväe veteraane, kes soome väeosa 50-a. olemasolu puhul sattusid nooruslikku vaimustusse ja oma vanade jalgadega teostasid selliseid päevamarsse ja ööränna-

kuid, et noorem põlv aina imestusega vaatles „ukkode“ sirgeid sääri.

Helsingisse kogunesid mehed kõigi oma aurahade ja ordenitega. Senati turul, kus Soome nüüdne sõjavägi tankide ja lennukite pörina saatel demonstreerib kaitseväge võimsust, seal pidasid ka vanad soome sõdurid oma paraadi, mille võttis vastu president P. E. Svinhufvud. Ka tema oli oma sundaega teeninud vana soome sõjaväe ridades ning veteraanid osutasid „Ukko Pekale“ lugupidamist seega, et annetasid talle pidustusist osavõtu märgi, mille president — veteraanide sõnade järgi — vana sõjaväe reservistina oli ausasti ära teeninud.

Per Evind Svinhufvud on eripeatükk. Seistes kodukaitse vormis Nikolai kiriku trepil, käsi sirgelt n. n. „mannerheimi mütsi“ serval, terrassilmades karm, kuid siiski heasüdamlik pilk, sellisena kujutas ta soome rahva tuseduse, kõikumatused ja ustavuse sümbooli. Tema laialedele õlgadele on soome rahvas asetanud oma tuleviku, temale vaatasid ka vana soome sõjaväe viimased riismed silmadega, millede peegeldus sügav austus ja usaldus. „Ukko Pekka“ on teiste ukkodes silmis tubli ajateenija, kes on saavutanud ülimalt kõrge astme: kogu rahva ülemjuhataja koha. Tema käskijaks on vaid Kõige Vägevam Komander...

On mõistetav, et vanad sõjaväelased, keda Helsingi pieteetlikult paar päeva hellitas, suurte pidustusite mõjul ka Eestis teatavat järge neile pidustusile ootasid, seda enam, et Eestis elutsev soomlane Hänninen oli neile arvatavasti mananud teatavaid ettekujutusi Eestis ootavaist enam-vähem ametlikest meeldivusist. Kuid ka tagasihoidlik vastuvõtt, õnnestunud sõit Narva, mis viimasel ajal on moodustunud soomlaste Mekkaks, ja Tallinna saladuste uurimine suutsid tõepoolest anda nooruslud mõnele sajale soome kaardi sõdurile. Tagasi pöördudes kodumaale vajuti jälle äripäeva hallusse ning vaid ajalugu mäletab neid viimseid mehi, kes Soomet teenides kandsid vene vormi.

Milline on tolle Soome vana sõjaväe saamisluugu?

Soome, kuigi kõrval suursõdade väljadelt, on siiski saanud küllaldaselt kannatada lahingute all. Muistsete soomlaste ajal kandis iga vaba mees sunduseta relvi, kaitstes kartmatult oma hõimu. Kuid ajad muutusid ja mõisted ajaga kaasas. Sõjavägi muutus sunduslikuks. Rootsi ajal võeti jalaväkke sõdureid vastavalt elanike arvule, ratsaväkke pidi aga iga maaomanik andma ho-

buse ja mehe, millega ta ühtlasi vabanes maksude maksimisest. Pealeselle leidis veel palgasõdureid, kelle arv Gustaf Vasa ajal ulatus 1200-ni. Tema ajal omandas ka sõjavägi organiseeritud ilme.

Kuid nii kaugele ei ulatu loomulikult praeguse juubeli juured. Rootsi ajast on vaid alguse saanud soomlaste sõdurikuulsus. 30-aastane sõda sünnitas hirmuäratavad hakkapeliitad.

1808.—1809. a. sõja ajal, mille tulemuseks oli Soome lahutamine Rootsist, kannatas Soome raskesti. Keiser Aleksander I vabastaski seisuste koja palvel soomlased sõjaväeteenistusest. Kuid Napoleoni ja Aleksandri soojade vahelkordade järsk jahenemine tekitas mõnedes ringkondades uuesti mõtte sõjaväe asutamisest ning 1812. a. asutati palgasõdurite armee. 1830. a. põhjustas majanduslikult raske seisukord tolle sõjaväe vähendamise. Vahelduva suurusega säilis Soome sõjavägi Prantsuse-Saksa sõjani 1870.—1871. a., milline pööras kogu maailma, ühes sellega ka Vene, tähelepanu Preisi sõjaväe korraldusele. Kuna sakslasil sõjavägi põhjenes üldisele teenistuskohustusele, otsustas ka Venemaa asuda selle süsteemi tarvitamisele. Lähenes tolle sõjaväe sündimishetk, kelle viimsed mehed hiljuti marssisid Tallinna tänavail.

Esimesed Soome teenistuskohustuslikud sõdurid asutsid ridadesse Vene kotka alla 1881. a. Ka neid mehi leidis pidutsejate hulgas, kellest kõige noorem oli 53-aastane!

Seadus määras asutamisele Soome küttide pataljonid, mis peagi omandasid hea kuulsuse sõduritena. Pataljonid said nimetused maakondade järele. Sõjaväkke võtmine sündis loosi läbi ning kolm aastat pidi soomlane kandma vene mundrit. Seadusele vastavalt olid kõik pealikud Soome kodanikud.

Kuid venestamise tont haaras ka seda rahvuslikuna säilinud sõjaväge. Panslavistlikud ringkonnad teritasid hambaid, et karata soomlastest sõjaväe kõrri. Venelasliku kadedusega ei võidud rahulikult jälgida Soome sõjaväe ohvitseride teataval määral privilegeeritud seisukorda ning asetati sihiks soome sõjaväe erilise seiskorra kaotamine. Soome pataljonidesse pidi määratama vene ohvitseri, vene ülemjuhataja pidi omama ülemvõimu, teenistuse aeg pidi muudetama ühtlaseks venelastega, kuigi soomlaste kultuuriline tasapind oli venelaste omast palju kõrgem, samuti taheti komandeerida soomlasi vene väeosadesse, paigutada soome väeosasid välispoole maa piire — ühe sõnaga, kaotada kõik põhi-seadusega antud soodustused, mida oma ajal Aleksander II oli kinnitanud. (Asjata ei säili puutumatus keisri mälestussammas Helsingi paraadiplatsi keskel.)

Kuid seisuste koda ei kinnitanud 1899. a. keisri poolt ettepanud muudatusi.

Julgesti tõendasid rahvasaadikud, et keisri käsk on põhiseaduse vastane. Nüüd algas üks lugematute vastuhakkamiste perioodidest. Algas neid episoodide soomlaste elus, mis süvendasid endisestki suurt lõhet hoolimatu isanda ja kange vasalli vahel. Kuid millal on venelased hoolinud seadustest! Keisri võimuga likvideeriti küttide pataljonid, Hamina kadetikool ja lõp-

peks 1905. a. ka soome kaart — senine uhkus ja au. Sellega oli lõpnud Soome oma sõjaväe olemasolu. Kuid pärast vabadusvõitlust kõlas endistes kasarmuis soome keel, soome kodanikud on nüüd nii sõdureiks kui ka pealikuiks ning vihatud „rüssa“ vahib vaid hambaid kiristades punase piiri tagant.

Soome kaardi, vana sõjaväe, elust ja olust on endine veltveebel Vallin jutustanud mõndki huvitava. Mainitud Vallin kuulub m. s. nende meeste hulka, kes käisid Türgi sõjas. Ka seda puudutab ta oma jutustustes.

S. A. Vallin oli sõjaväeteenistuses kuni 1892. aastani, millal veel mitmed meist ei olnud sündinudki. Sündinud on mees 1853. a., kuid praegu oma värskusega ületab mõnegi blaseerunud noore.

Vallin rändas Helsingi õieti mõttega asuda mehe moodi tööle, kuid ei olnud õnne ja lõppeks otsustas astuda sõjaväkke, mis tol ajal koosnes veel palgalistest sõduritest. Ei kurda veteraan tolleaegse elu üle. Süüa saanud tublisti. Hommikul kolm naela leiba ja kaks silku (!), lõunaks neli korda nädalas hernesuppi, kord kapsasuppi (soomlaste põlatud toitu) ja kord kartulisuppi. Supiliha oli ½ naela mehe peale. Portsjonid olid sagedasti küll vähemad normaalsest. Öhtuks anti kas putru või piimasuppi, milles rohkem vett kui piima.

Esmakordsete pilkamine oli 50 a. eest niisama moes nagu praegugi. Et oma „nimest“ vabaneda, pidi korraldama väikese joomingu.

Kasarmusse viina toomine oli tol ajal kõvasti keelatud. Kuid poistel leidis küllaldaselt taskuid, kust viina konfiskeerimine osutus võimatuks.

Püsse, neid sõduri pruute, oli tol ajal isegi kaks tükki. (Mitmenaisepidamine!) Üks neist oli berdun, teine aga eestlaetav „dragoonipüss“. Selle toru pidi läikima nagu kuld. Palju higi valati enne kui suudeti saavutada ülemust rahuldavaid tagajärgi.

Suurim raskus oli siiski keelega. Kuna Soome kuulus Vene alla, oli käskkeeleks sõjaväes „rüssa“, kuna aga päevakäskud ja määrused loeti rootsi keeles, mis tol ajal oli esikohal tarvitajate hulgal. Pealegi kuulus palgasõdurite ohvitserkonda peamiselt rootslasi, kuna soomlased sellest enamasti hoidusid kõrvale.

Ohvitseride aukraadid pidid sõjamehele olema mõlemas keeles selged. Kuid 1876. a. juhtus esmakordselt, et päevakäsk loeti soome keeles. Veltveebel, kes seda tegi, alustas ka üldiselt kompanii soomestamist. Rootsi keelsete oskussõnade asemele tekkisid peagi soomekeelsed ning aegamööda ilmus ka ridadesse enam soomlasi.

Distsipliin oli vanas soome sõjaväes pagana kõva. Kõrvakiilud kuulusid igapäevase leiva hulka. Ei võinud seal palju nuriseda ka, kuna oli teenistuslepingu sõlminud kuueks aastaks. Kui mainitud Vallin kord sai halvavad saapad ja läks kaebama, virutas veltveebel sõna lausumata ühe tulise vastu kõrvu. Karistuste hulka kuulus ka peks. Kui kord üks mees tabati varguselt, anti talle ilusasti 24 paari ära! Pealeselle visati pataljonist välja. Varguse vastu on soomlane vali. Peksu-

Grupp Türgi sõja aegseid Soome sõdureid.

rina toimis üks tugev jefreiter, kel oli karu jõud. Kuna ta sellega kokkuhoidlikult ei talitanud, muutus ta peagi kogu meeskonna viha objektiks.

Kord, kui jefreiter saabus tuld kustutama, mis ka tema ülesannete hulka kuulus, otsustati temale vaikselt kere peale anda. Mees aga taipas lähenevat õnnetust, haaras laua oma karukäppadesse ja vibutas seda nagu kergelt lauatiikki enda ümber. Kaks kallaletungijat lõi mees uimaseks ja pääsis pealegi terve nahaga minema.

Kuigi Soome kaart pidi võtma osa kõigist paraadidest koos venelastega, ei suutnud see koostöö sugugi parandada soomlaste ja venelaste pinevat vahekorda. Kord Krasnoje Sjelo paraadil itsitanud venelased: „Tšuhna, tšuhna!“ ning soomlased urisenud vastu: „Pergele rüssäd!“

Selline oli mõlemate sõjavägede vahekord, kui hakkasid liikuma kuuldused Türgi sõjast. Kuna aga ajalehed puhusid venelaste võidud väga suurteks, arvati, et soomlasil ei tule enam rindele minna.

Lese keisrinna sünnipäeval 3. aug. 1877. a. oli kirikus jumalateenistus. Kirikust tagasi jõudes pidas komandör lühikese kõne rootsi keeles ning keeleoskajad mehed seletasid selle sisaldavat käsku kuu aja pärast minna Türgi rindele. See teade kutsus välja mitmesuguseid arvamisi, milledest üks sisaldus lausesse: „Seal saate kas risti rinda või hauale!“ Ennustuse lausunud mees jäi m. s. Gorni Dubniaki väljale.

Tung lahingusse minna kuulub soomlase kardinaalomadustesse. Sellega on seletatav, et reservkompanii tarvis saadi mehi lühikese aja jooksul küllaldaselt. Kahe nädala jooksul koolitati uustulnud välja. Loo-

mulikult oli koolitus vägagi pealiskaudne, mis tekitas isegi kahjusid.

Veidi enne reisi algust sai iga mees kolme kuu palga ette ja uue varustuse. Anti kaks paari kalevist pükse, ühtlasi lubati neist müüa teine paar.

3. septembril 1877. a. korraldas Helsingi linn pataljonile piduliku koosviibimise kaardi maneežis. Toitu oli laialt. Punš, viin ja õlu aina voolas. Orkester mängis ja peeti isegi (!) soomekeelseid kõnesid.

6. septembril samal aastal kogunes pataljon turule, mida ümbritses suur inimhulk, mis saatis lahkujaid kuni jaamani.

Viiburisse jõudes ootas poisse jällegi õhtusöök heade jookidega. Nii algas reis üpris pidulikult ja suundus läbi Peterburi, Vilno ja Bjelostoki Kišinevi, kus vagunite puudumise tõttu tekkis kuuepäevane seisak. Seda aega kasutasid Põhjamaa mehed meeleldi tutvumiseks viinamarjade ja arbuusidega.

Vene piiril nägid soomlased esmakordselt ka türklastest vange. Pruthi jõe üle sammuti hurraa-hüüete kõlades ja muusika tekitades meeleolu. Fradeši peatuskohas lõppes teekond raudteel.

Seal korraldati „täidejaht“, jagati laskemoona ja sealt alustati väsitavat teekonda jala. Valitses lämmitav kuumus. Teed ümbritsesid põlevad maisipõllud. Piinavalt andis end tunda joogivee puudus. Seljakoti ja padrunivöö nahk vajutas valusasti. Tekkis tungiv tahe vabaneda vähemalt osaliseltki kandamist, kuid suudeti siiski kiusatusele seista vastu.

Öösel kuuldi juba suurtüki mürinat Plevna lähedusest. Päeval ujuti karastuseks Doonau voogudes.

Kilpkonnad roomasid kaldail ja külastasid vahetevahel isegi telke.

Sistovi linna kohal mindi porilaste marsi saatel üle Doonau jõe.

Mõne aja pärast saabus pataljon Gorni Studeni külla, kus keiser vaatas selle üle ja ülendas sealjuures m. s. ühe allohvitseri lipnikuks. Sama allohvitser oli võtnud osa Serbia mässust!

Balkanil oli alanud vihmade periood. Mudased pehmed teed olid veel hullemad kui Rumeenia maisipõllud. Öhtul oldi sunnitud püstitama telke veeloikudesse, kusjuures püüti okste ja õlgedega teha loiku kuivemaks. Õlgede „hankimist“ takistasid vihased hoovikoerad, kelle hammaste jäljed kaunistavad mõnegi mehe sääri.

Sellele lisaks hakkas ka leib jõudma lõpukorrale, soola oli vähe ja liha saadi ainult harva. Toiduainete voor jäi nimelt 60—70 km meist maha ega rutanud sugugi. Oldi ju vaenlasele võrdlemisi lähedal. Parem siis karta kui kahetseda. Mõnikord aitasid aga hõberublad ja kohaliku rahva mõnigi lihav ja rasvane lammas rändas sõdurite patta. Kahju vaid, et soola polnud saada.

Taudid hakkasid ka sõjaväe hulgas levima. Mõnegi mehe murdsid need voodisse. Mis oli lõbu sellest, et Rumeenia vürst Kaarel, kindral Gurko ja teisedki suured härrad käisid pataljoni vaatamas ja pidasid oma rütsakeelseid kõnesid? Ilusate sõnade juure kuulsid aga soomlased vaid näljaste kõhtude ülemlaulu...

Jeni Barkathi külas pääsid soomlased eesliinile. Mõlemi vahel asusid lopsakad veiniistandused. Seal saadi siis kena vaheldus pisut üksluisesse menüüsse.

Gorni Dubniaki kindlus oli lähedal. Peremeest mängisid seal türklased. Selle vallutamine kujunes soomlaste kaardi tuliprooviks. Õnneks saabus supikatel ka pärale, nii et soomlased võisid vähemalt küllastena astuda Allahi poegade silmade ette.

Rünnak algas pisut pärast keskööd. Peeti jumalateenistus ja pärast seda asuti pimedas öös teele. Sammuti läbi tiheda maisipõllu, kus moodustati ahelik. Hakkas sadama kuule. Maisi varred murdusid naksatades poolleks, siin-seal mürtsatas suurtükikuul.

Kui ahelik jõudis põllu servale, võidi näha umbes 1200 sammu sellest kohast, lageda platsi keskel, kindlust, kus türklased olid peremeheks. Vasakul soomlasist oli tammemets, kust venelaste grenadeerid lasksid umbes 500 sammu kaugusel olevasse vähemasse kindlusesse.

Väljale saabudes sai kuuli pähe eelpoolmainitud peksujefreiter Smits. Meelemärkusetult viidi ta sidumispunkti. Selginedes tõusis ta püsti ja tahtis tagasi tulla. Kui üks vene velsker püüdis teda takistada, tõstis Smits mehe kui kassipoja kõrvale. Siis — suri ta rahuldatult.

Ahelik edenes kõigi sõjakunsti nõuete kohaselt. Plahvatused ja püssiragin moodustasid saatemuusika. Kaart asetuse kõrge teeserva taha, kuid kapten käskis lähemale. Osa mehi läks temaga kaasa, kuid osa neist jäi kõrge teeserva taha ja seda väga koomilisel põhjusel. Olles väsinud ja kuumusest roidunud, jäid mehed tukkuma ning pärast kosutatavat puhkust tulise lahingu ajal asusid usinasti ründama.

Tagant saabus abiväge. Kindral Gurko läkitas Moskova ja Ismailovi kaardiväe rügemente, kes aga suundusid vähema kindluse poole.

Algas päris vene hävitav suurtükitali. Kindluses olevad õlgkatustega majad põlesid tõrvikutena.

Äkki märgati türklast seismas kindluse müüri ja vehkivat valge lipuga. Kui aga meie väeosad alustasid jooksu trummide ja puhkpillide saatel kindluse poole, avasid türklased uuesti tule. Ühel ajal tormasid türklased kindlusest välja.

Samal silmapilgul avasid soome kütid tule, mis tegi türklaste ridades puhta töö. Mõni türklane jõudis juba kümne sammu kaugusele, enne kui sai surmakuuli. Teised viskasid püssid ära ja tõstsid käed üles, kuna mõni keevavereline poolkuu mees enne püssi puruks virutas ja siis alles alistus.

Pärast kindluse võtmist tahtis üks vene veltveebel kelkida oma julgusega ja jooksis suure kisaga ja mõõgaga vehkides kindluses ringi, kuigi seal leidis ainult surnuid ja vange.

Lõppeks tulnud suurvürst Nikolai Nikolajevitš, tänanud vapraid mehi ja öelnud: „Enne andsin teile ühe lonksu viina ja ühe heeringa; nüüd saate kaks napsi ja kaks heeringat!“ Seda rõõmusõnumit saatsid vägevad hurra-hüüded.

Järgnes hõbedaste Georgi ristide jagamine. Soomlased said neid 12 tükki. Üks sai selle eest, et kandis lahingust ära raskelt haavatud ohvitseri jne. Soomlased olid külmaverelised. See tegi neist vaprad sõjamehed.

Nii jutustas üks neist vähestest, kes Türgi sõja kaasa teinud ja praegu veel võib vaadata Issanda ilust päikest.

T-vo H-no.

Valmistaja: A.-S. Sidol-Company, Tallinn.

VALGA MALEVA HARGLA MALEVKONNA PEALIKUTE KOGU 1931. A.

1. Maleva van. instr. kpl. Peterson. 2. Hargla malevk. pealik H. Schmidt. 3. Laanemetsa k. p. A. Alu. 4. Taheva k. p. A. Täht. 5. Karula k. p. J. Pullerits. 6. Kaagjärve k. p. E. Tuvikene. 7. Adjut. A. Verev. 8. Kskt. plk. E. Puusepp. 9. Noorkotk. juht hra Ormisson.

HARGLA MALEVKONNA ELU JA TEGEVUS VALGAMAAL

Hargla malevkonna piirkond on küllalt suur Valga maleva koosseisus. Teda moodustavad neli kompaniid jalgrivis, nimelt: Karula, Kaagjärve, Laanemetsa ja Taheva. Karula ja Kaagjärve üksuste juures on moodustatud Valga-Hargla ratsaeskadroni koosseisu kuuluvad ratsarühmad, kuna Laanemetsa ja Taheva kompaniid seda seni teha ei ole saanud vastava arvu sadulate puudusel. Malevkonna lõunapiir, alates Võru maleva Mõniste kompanii piirkonna lõpp-punktist Läti vabariigi piiril, läheb riikide piirijoonel kuni kodumaa lõunapiiri ilusaima ja kauneima, ühtlasi ka suurima jõe, Koiva, joonele. Kahjuks see ilus jõgi ei kuulu praegu üheski osas täieliselt Eestile, vaid ta on piirijõeks kahe vabariigi vahel. Võrreldes Koiva pikkusega ei kuulu tema parempoolsest kaldast kuigi pikk osa Eestile. Kilomeeter ülalpool Mustajõe suubumist Koiva, Ivaski, Parniku, Alakonnu, Laane, Piirikõrtsi, Prange ja lõppedes Vaitka talu maa-alaga — jookseb Koiva lõplikult Läti territooriumile, kuid siiski see on Hargla malevkonna tähtsaim piirijoon.

Hargla malevkonna koosseisus üldiselt on üle 300 mehe ja kui arvata iga kompanii piirkonnas töötava n.-k. jaoskonna liikmete arvu üldiselt ka 100-le, siis on malevkonna pere rohkem kui 400 liiget suur.

Õppetegevuselt allub malevkond Valga maleva vanemale instruktorile ja tema üldjuhatusel on seni enamasti kogu meeskonna õppetegevus kompaniides läbi viidud. On peetud riviõppusi üksustes, enamasti talvel, kontrollkogunemistel kui ka muil soodsail juhtumisel. Taktikalistest õppustest on kompaniides alati elavalt osa võetud. Malevkond võttis osa 1929. a. ärapeetud Kuigatsi manöövrist ja kaitses vahvasti oma seisukohta Valga maleva paremal tiival tartlaste vastu. Soomusautode toetusel tehti ränka kahju Tartu koolipoiste osadele, kuna eriti edukas oldi luuretegevusel. Pealeselle on malevkonnas olnud kompaniide vahelised taktikalised õppused, nimelt kahel korral — Kaagjärve ja Karula kompaniide vahel, ja samuti Laanemetsa-Taheva vahelised „manöövrid“. Siin on juba elavust, sest meeskond tunneb mõlemal pool maastikku ja seepärast kasutatakse innuga igasugust võimalust vastase haaramiseks.

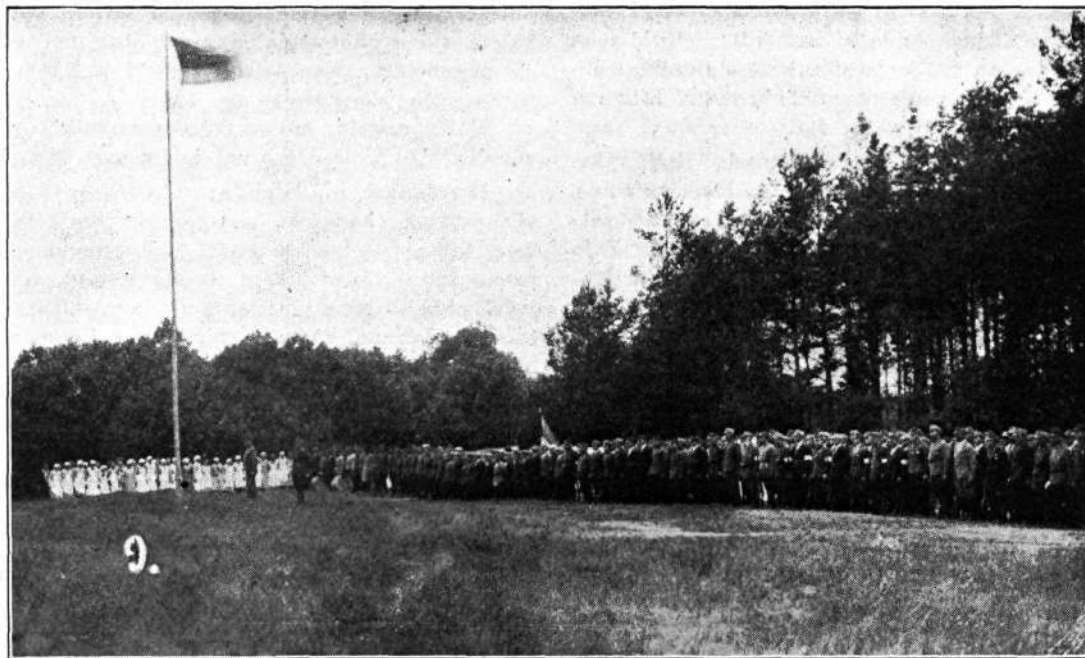
Laskeasjanduses sammusid Karula mehed kaua Valga malevas esirinnas, kuid hiljem loomulikult tuli kapituleeruda maameestel linnaüksuse ees. Heade laskeradade puudumine ja põllumehe kõva töö ei luba järjekindlat edasiharimistööd laske alal, ja sagedasti neil põhjustel tulevad tagajärjed juhuslikud. Kaag-

järve kompanii soliidse kompleksi tõttu, olles teadlik ja kindel oma ülesandeis, jääb võistluse asjus laske alal enamasti erapooletuks. Suurt edu on teinud viimasel aastal eriti Laanemetsa kompanii laske ja spordi alal ja sealt võib veel üllatusi oodata maleva seisukohast ja loodetavasti ka üldriiklikust seisukohast vaadatuna. Taheva üksus on ka tööd teinud ja püsib keskpärasele tasapinnale igal alal.

20.—21. juunini k. a. peeti malevkonna üldlaager Koiva kaldal — „Vaitka“ laagri nime all. Osa võttis kuni 50% koosseisust. Kaitseväge instruktorite juhatusel said laagrist osavõtjad kõva kordus- ja noored ettevalmistusõppuse. Laagris viibisid ka n.-k. malevkonna sanitaarosad hra dr. H. Kasak'ü juhatusel kui ka majandusosakond. Naistel oli esmakordne nii suurele meeste arvule toitu valmistada; aga nad täitsid selle ülesande kõige paremini. Meeleolu eest hoolitses üldorkester Karula, Kaagjärve ja Taheva kompanii-

dest (ainult Laanemetsa k.-l. puudub orkester), kuna spordi- ja propagandapealikud püüdsid väärikalt kõige paremat oma erialal korda saata. Naaberrahvas lätlastes äratas laager suurt huvi. Olgugi et kõik ei võinud tulla üle piirijõe, oli lätipoolne jõekallas pealtvaatajaist vallutatud. Laagrit külastas väliskülalistest ainult Valga maavalitsuse esimees. Oodati ja sooviti meie kõrgemaid juhte külla, oodati „vanemaid“. Eesti kindral on meil siin piirimaal aupaistuses, keda enamus veel näinudki pole. Näha meie kõrgemaid tege-lasi, neilt kuulda mõni sütitav sõna, see oleks meie piirirahvale midagi hinge vajutanud. Vastu võtta küllap osataks. Loodame, et tulevikus meie soovid täituvad, kui malevkond endale saab lipu. Üldiselt võib laagrit lugeda kordaläinuks. Lahkuti ülevas meeleolus ja sooviti igal aastal ühiselt jälle kokku tulla.

H. Schmidt.

Hargla malevkonna suvilaagri kogupilt Koiva ääres 20. ja 21. VII 1931. a.

KAUGE-IDA HIIGLANE

Tänapäeva Jaapan — «kollane hädaoht»

Vana Euroopa on praegu mures oma saatuse pärast. Euroopa vanad kultuurrahvad on väsinud, riikide vahelised vastolud ja majanduslikud raskused nõrgestavad Euroopa rahvaid. Mitte asjata ei kõnelda viimasel ajal ikka rohkem Pan-Euroopast, Euroopa ühendriikidest. Praegused katsed lepitada rahvaid ja luua riikide vahel tihedam kontakt on otsekohene järeldus äratundmisest, et praegusel kujul Euroopa ei suuda enam edukalt vastu panna teiste rasside ja maailmajagude pealesurvele.

Kollane hädaoht on aastakümneid juba olnud Euroopale kolliks. Kollase rahvatõu suur sigivus ja imetlemisväärased edusammud kultuurielus põhjustavad kartusi, et kollane rass kord muutub valgele hädaohhtlikuks.

Hiinlased hävitavad end aastatepikkuses kodusõjas ja see hiiglarahvas niipea ei toibu. Kuid jaapanlased on oleviku ja tuleviku suurrahvas, kes teinud kiireima arenemiskäigu, mida kultuuri alal rahvaste elus üldse tuntakse. Jaapan on saanud suurriigiks, kes mõjuvalt võtab osa maailmapoliitika määramisest ja mõjutamisest.

Milles seisab jaapanlaste edu saladus? — Sellelt rahvalt on palju õppida, kuigi jaapanlasil on ka omadusi, mida ei saa kiita. Kuid oma põhiiseloolest see on tugev ja äärmiselt elujõuline rahvas, kes teab, mille poole ta püüab: oma hiilgava tuleviku poole.

Kõige rohkem torkab võõramaalasele silma jaapanlaste uskumatu endavalitsemine ja meelegiindlus. Endavalitsemist kaotada — see tähendab Jaapanis sattuda teiste põlguse alla. Kui Jaapani pealinna Tokio tänaval pörkab kokku kaks autot, siis ei kuulu ärritatud sõnu ega üksteise süüdistamist. Autojuhid naerataavad ja ütlevad üksteisele vastastikku meelitusi. Täiesti võimatu on viia jaapanlast seevõrra tasakaalust välja, et ta ütleks midagi viisakusevastast või ebasõbralikku. Kirjutamata seadused, mida austatakse, keelavad seda.

Rahvaarvu juurekasvu suhtes valitseb suuremas osas Euroopa riikidest kriis. Jaapani rahvas aga kasvab jõudsasti, sest riigile uute kodanike andmine on Jaapanis iga isamaalise kodaniku pühim kohus. Ja iga jaapanlane, välja arvatud vähesed kommunistid, on isamaalane. Tokios on sadu ühinguid, mille liikmed kohustuvad sünnitama ja üles kasvatama teatud kindla arvu lapsi. Kõige rohkem on „Seitsme sünnituse liite“, isamaalisi salaühinguid, millede liikmed on annud töötuse kinkida oma rahvale seitse last.

Isamaa-armastus võtab Jaapanis tihti šovinistliku, marurahvusliku ilme. Miski ei ärrita vanameelset jaapanlast nii kui see, et võõras tantsib jaapani daamiga. Kuna Jaapanis elavad eurooplased ja ameeriklased meeleldi käivad sealsete suurlinnade dancinguis tant-

simas jaapanlannadega, võttis üks isamaaline salaühing endale ülesandeks teha lõpp sellele nähtusele.

Tokio „Imperial-hotellis“ leidis aset vahejuhtum, milline võib tulla ette vaid Jaapanis ja mis kujukalt iseloomustab selle Aasia rahva omapärasest hingeelu ja suurt aukartust ja lugupidamist oma riigi vastu.

Ühingu liikmed, näo ees mustab maskid, varustatud mõõkadega, tungisid laupäeva õhtul „Imperial-hotelli“. Tants oli parajasti täies hoos, noored jaapanlannad liuglesid valgete meestega üle libeda tantsupõranda. Vandeseltslased olid valmis korraldama veresauna ja võõrast rahvusest mehi surmama. Kuid hotelli ärijuht ei kaotanud sekundiski meelegiindlust. Enne kui vandeseltslased suutsid eurooplasile teha viga, laskis hotelli ärijuht orkestril mängida riigihümni.

„Ki mi g a y o“ („Valitse tuhat aastat...“) kõlas jaapani hümn tantsusaalis. Vandeseltslased, kes olid juba paljastanud relvad, jäid hümnihelidest kuuldes sirgesti ja liikumatult seisma.

Orkester mängis vahetpidamatult hümnit, vandeseltslased seisid kivisammastena, kuigi nad teadsid, et politseile kõlistati ja võis iga silmapilk oodata patrulli nende kinnivõtmiseks. Kuid need mehed mustades näokatetes, relv käes, oleksid pigem surnud kui et oleksid hümnit vastu näidanud lugupidamatust sellega, et oleksid põgenenud. Nad seisid sirgesti ja liikumatult, kuni politsei jõudis kohale ja nad ära viis.

Võiks arvata, et see sündis millalgi romantilisel vanal ajal. Ei, see juhtum leidis aset läinud aastal.

Kui jaapanlane leiab, et valitsuse poliitika ja teguviis ei vasta kodaniku arusaamise järgi isamaa hüvedele, talitab ta hoopis teisiti kui eurooplane. Viimane paneb toime lärmirikkaid meelevaldusi, purustab majadel aknaid jne. Jaapanlane avaldab oma protesti teisiti. Läinud aasta märtsikuuks ilmus peaministri parun Tanaka uue maja ette valgesse, pidulikku kimonosse riietatud noormees ja tahtis endale teha harakiri, surmavat noalõiget kõhtu. Kui teda selles takistati viimsel silmapilgul ja päriti teo põhjusi, seletas noormees, et tema arvates valitsuse poliitika Hiina küsimuses ja mitmes teises asjas ei vasta jaapani rahva aule ja huvidele. Et juhtida valitsuse juhi tähelepanu sellele, kuidas rahvas hindab valitsuse tegevust, tahtnud ta teha harakiri.

Eurooplase arusaamistele ja hingeelule niisugune teguviis on võõrastav. Kuid ei saa salata, et tihti ainult sõnades isamaalaseks esinev eurooplane ei suuda võistelda selle ohvrimeelsusega, mille tõttu jaapanlane toob ka rahuaja oludes oma elu ohvriks selleks, et isamaal oleks vähemalt kaudnegi kasu sellest.

Jaapanlane on visa edasi püüdma. Üliõpilasi võib näha teenivat kelderitena, autojuhtidena ja ülevaatajatena muuseumides ja templites. Kui üliõpilane ei saa teenistust nendel aladel, siis ta käib majast majja, müüb

kirjapabereid, kampveri-tablette ja seepi. Nii viivad nad oma õppimise lõpule, ilma et oleksid oma vanemaile raskuseks kaelas. Nende noormeeste nägudel on karm, maskisarnane ilme: nad võitlevad eluga ainsagi naeratuse ja lõõvad end läbi oma ülesseatud sihini.

Selle tüseda, visa vaimuga on tehtud imet. 1898. aastal avati Jaapanis esimene väike töökoda Euroopa moodsal eeskujul. Nüüd katab vabrikute ja tehaste suitsust mahalangev nõgi nagu must lumi kirsiõisi. Kõikjal tõusevad taeva poole suitsevad vabrikukorstnad. 1900. aastal oli Jaapanis ainult 120.000 tööstustöölist, nüüd on neid neli ja pool miljonit.

Jaapani väliskaubanduse summa on 60 aasta jooksul kasvanud 10.400 protsenti. 1868/72. a. oli Jaapani kogu väliskaubanduse summa 19 miljonit dollarit, 1928. a. aga üle 2 miljardi dollari.

Esimene jaapani 6000-tonnise aurik lasti merre 1898. aastal, kuid juba 1920. aastal oli jaapani kaubalaevastik 3 miljoni tonniga maailma suurriikide kaubalaevastike keskel kolmandal kohal.

1902. aastal veeti Jaapanist välja toorsüdi 41 miljoni dollari eest, 1928. aastaks see summa aga oli kasvanud juba 372 miljoni dollarini. Raudteid oli Jaapanis 1908. a. kaheksa tuhat kilomeetrit, 1929. a. aga juba 19 tuhat.

Need jaapanlaste määratu suured majanduslikud saavutused on saadud kõigi takistavate asjaolude kiuste. Maapind Jaapanis on ebasoodus, nii et ainult üks kuuendik kogu maapinnast on kasutamiskõlvuline. Ka kliima ei ole just soodus. Kultiveeritud maapinda arvesse võttes elab jaapanlasi koos kõige tihedamini kogu maailma kohta, kolm korda nii tihedalt kui Saksamaal ja Indias ja 12 korda nii tihedalt kui Põhja-Ameerika Ühendriikides. Saja miljoni dollari eest veetakse igal aastal Jaapanisse vilja ja jahu.

Elu Jaapanis on kallim kui kuski mujal maailmas, kõigi kaupade hinnad on enam kui kolm korda kallimad kui Inglismaal. Jaapanlane ei saa rahulduda nii vähesega kui hiina kuli, seetõttu palgad on teiste maadega võrreldes kõrged.

Suurte raskustega on jaapanlasil tulnud võidelda viimaseilgi aastail. Maailmasõjale järgnev majanduslik kriis ei jätnud riivamata ka Jaapanit. Siis tuli 1923. aastal maavärisemine, hirmsaimaid, mida tunneb ajalugu. Kolm neljandikku Tokio linnast ja kogu Yokohama linn tehti maatasa. Ümmarguselt 100.000 inimest sai surma, ainelised kahjud ulatusid kahe ja poole miljardi dollarini.

Imetlemisväärt hoolega ja innuga hakkasid elanikud üles ehitama purustatud linnu. Hoolimata rahanduskriisist on jaapanlased maavärisemise tagajärjed seitsme aasta jooksul peaaegu täiesti likvideerinud, Tokio ja Yokohama on jälle üles ehitatud, paremini ja uhkemini kui nad olid enne. Niisuguseks saavutuseks peab olema rahval kõikumatu vaim.

Majandusliku edu kõrval on Jaapan teinud suuri edusamme ka kultuurilises arengus. Haridusministeerium loodi Jaapanis alles 1871. aastal, nüüd aga on Jaapanis veel ainult üksikuid kirjaoskamatuid. 1890.

aastal oli poolel miljonil jaapanlasel valimisõigus, nüüd 13 miljonil.

Kuna jaapanlased peavad oma pühaks kohuseks isamaa vastu soetada võimalikult palju lapsi, kasvab jaapani rahvas kohutava kiirusega, ligi miljon inimest aastas. Täpsemalt: 1927. aastal — 850.000 inimest ja 1929. aastal 900.000 inimest. Juba kuulub hääli, et sündimiste arvu peaks piiratama, sest Jaapanil ei ole varsti enam võimalik oma rahva juurekasvu kuhugi mahutada. Kalifornia, mille kliima vastab Jaapani kliimale (üks ja sama soe merevoolus uhub mõlema maa randa), oli jaapanlasile väljarändamismaaks, kuid nüüd tegid ameeriklased jaapanlaste sissevoolule lõpu.

Jaapan pidi võitma maad oma rahva juurekasvule. Kaks võidukat sõda pidas Jaapan selleks, et Mandžuuria ja Korea saada oma võimuga alla. Nendes maades on koloniseerimisvõimalusi küllalt, kuid sinna rändab aastas ainult kümme tuhat jaapanlast. Port-Arturi fordid võeti venelasilt ära, minnes tormijooksule üle oma kaassõdurite laipade virnade. Kuid mis on sellest kasu, kui jaapanlane ei taha sinna elama asuda?

Korduvalt on Hokkaido, kõige põhjapoolsem saar Jaapani saarestikes, meelitanud kui tulevikumaa sinna asuma sadu tuhandeid jaapanlasi, kuid need pöörduvad kohe jälle tagasi: kindla maa tuuled ulatuvad Hokkaidoni ja neid jaapanlane ei talu.

Kuid saarekestel jääb jaapanlasil paramatult kitsaks. Seda teavad jaapanlased ise, seda teavad ka teised riigid. Jaapani sõjakas poliitika Hiinas ja teistes Kauge-Ida maades tõendab, et see elujõuline rahvas otsib võimalusi laienemiseks. Seepärast viimaseil aastail kõneldakse õige tihti Jaapani agressiivseist plaanidest. Põhja-Ameerika Ühendriigid jälgivad Jaapani samme Kauges-Idas õige terava tähelepanuga.

„Meie tõeline usk on patriotism“, ütleb üks silmapaistev jaapani tegelane. Nende religioon, šintoism, ei ole samuti midagi muud kui üks distsipliini, organiseeritud patriotismi vormidest. Kõik jaapanlased on šintoistid, isegi kristlased.

Jaapani rahvale öeldakse iga päev, et ta on äraliitud rahvas ja seisab kehaliselt ning vaimselt kõrgemal kui teised rahvad. Lapsed õpivad koolides, et iga edusamm, iga tähtsam leidus on jaapani vaimu viili. Professor Adatschi, tuntud nimega õpetlane Tokio keiserlikust ülikoolist, avaldas oma kolmekümneaastase uurimistöõ tulemusena, et jaapanlased kui rass seisavad kõrgemal teistest rahvastest.

Niisugused väited ja kasvatusmetoodid viivad marurahvusluseni ja teiste rahvaste alahindamiseni ja on kahjulikud nagu iga liialdus. Kuid enesetunde ja rahvusliku uhkuse mõttes nad võiksid mõnelegi rahvale olla eeskujuks.

Vaadeldes jaapani rahva edusamme ei saa teisiti kui peab ütleva: selle hiiglatööga võisid saada hakka ainult mehed ja naised, kes omavad erakorralisi võimeid ja imetlemisväärt vaimse jõu ja kes on liitunud kompaktselt massiks ühise eesmärgi saavutamiseks. Niisuguse hoole ja püsivusega peab ehitama üles oma kodu iga rahvas, kes tahab jääda püsima.

Hommikune pesemine merelainetes.

Noorte Kotkaste

Harju maleva laager Leetses, augustis 1931. a.

Laagril on palju võlusid, eriti poiste jaoks. Seepärast harrastavad kõik poistega tegutsevad organisatsioonid (meil Eestis näit. kristlikud noortemeeste ühingud, kohalikest saksa noorsoo koondustest kõik) oma poiste pere laagrisse viimist. Eriline peatükk laagrielule on n. n. skautlikel alusel töötavate organisatsioonide juures, kus laager kindlate kasvatuslike tagamõtetega on otsekohe kultiveeritav. Seepärast on meie noorkotklus algusest kohe asunud tõsiselt poiste laagrite korraldamisele.

Jänedal peetud „õppelaager“ 5-päevase pineva töökavaga pidi andma kokkukutsutud juhtidele, koolinõunikust-maleva vanemast alates ja poisist salgapealikuga lõpetades, laagrite korraldamise oskuse. Sellele pidid järgnema kohtadel, malevais, juba laagrid poistele. Neid on sel suvel toimunud üle maa. On põlenud laagrite tulesid nii vähemal — malevkondate — kui ka suuremal — malevate — välisasulate koondustel.

Ei saa jätta osutamata ühele põhimõttelise laadi raskusele poiste laagrite korraldamisel, aga ka meie noorkotkalisel tööl üldse. Skautlik meetod poiste kasvatuses on üle maailma kõigis maades rakendatud ja soliidsete, kasvatuslikult väga kaaluvate kogemusteni kujundatud. See töö on sündinud aga alati linnapoisistmaterjaliga. Maapoiste hingeelu kohased töövõtted tuleb aga meil Eestis — ja just noorkotkluses, kuna seni ei skaudid ega noorsepad pole suutnud tungida maanoorte sekka — leida. Nii on eriti tõsiselt põhjus jälgida maamalevate laagreid.

Noorte kotkaste Harju malev pidas 7., 8. ja 9. augustil Leetses, Pakri poolsaarel, 5 km. Paldiski linnast, oma laagrit. Enne seda oli peetud ühepäevaseid lühilaagreid malevkondates.

*

Leetse rannik on juurepääsu mõttes veidi ebamugav, ta nimelt asub Harjumaa ühel küljel, maleva staap arvestas aga elamusi, mida meri annab poistele. Muidu on ta aga ilusamaid ja sobivamaid laagrikohti. Hõre männimets 50 meetri maal rannajoonelt, mere- ja eest kaitseks väike volt enne rannaliiva riba, teispoolt niidulaigud ja segamets kuni kõrge glindiservani, mis omakord on kilbiks võimalike maatuulte vastu.

Huvitav on laagri sünd, see mingisuguse metsalagendiku kujundamine maaliliseks telkide linnaks, elavuse ja elamuste tuleasemeks.

Maleva vanem, Nõmme gümnaasiumi direktor E. Kansmann, kelle suveasukoht juhuslikult just siin lähedal, kõndis kevadest peale aegajalt mändide all ringi — kuhu ja kuidas malev panna, kui see kord välja peaks tulema. Kunagi juulis kerkis siia rajooni kaks meest, kes hulk aega edasi-tagasi kõndisid, kätega vehkisid ja näitasid ning endivahel vaidlesid. Need olid laagripealik ja peastaabi instruktor tulevast laagrikohta luuramas. Valiti täpsemalt laagriplatsi, paigutati kord „sinna nurka“, kord „näed, selle männi alla“ staabi kvartaali ja kööki ja bürood ja lipuvälja, kalkuleeriti teid ja tuuli, maastiku lahtisust ja kinnisust, prooviti sambla kuivust ja varjude ulatavust. Siis sai lagendik

mändide vahel jälle rahu mõneks ajaks, ainult suvitaja või kalamehe jalg astus vahest juhuslikult sellest üle.

Augustis juba, oli veel kaks päeva laagri alguseni, tuli platsile neli meest pampudega ja löid üles suure puhmastiku kõrvale telkide paari, kolle kohe kõrvale. Järgmisel päeval lisandus neile veel kaks meest. Need mehed kõik olid instruktorid, laagripealik ja kehakasvatusjuht. Algas uus puistamine ümbruse kallal, nüüd aga juba üksikasjalisem. Tunde sõeluti ümber koos ja üksikult, siis oli tulevase laagri skelett valmis, iga asi oli saanud ruumilises eelarves oma koha, paragraafi ja punkti. Valmis nii-öelda laagri planeerimise kava. Siis aga kolati veel ringi ja vaadati ümber materjaali järele, mõõdeti supelkohta, takseeriti köögikollete ja säärases kirjelduses tavaliselt mittekirjeldatavate asjade üksikasju. Lõppeks jalutati salapärase nägudega üksikult metsas ja mereäärsete kivide vahel (igaüks otsis oma telgi sisseseadeks eriti sobivat ja üllatavat materjaali!). Kokku tulles lepiti kokku poistega ettevõetavais mändudes ja tehti kümne teise üksikasja kohta konsiiliumi otsus. Öhtul levis telkide kõrval lõkkelt mitte vähem ega rohkem kui pannkookide praadimise lõhn. Tulevase laagri juhatus tegi õige kord ka endale laagrit.

Hommik, mis sellele järgnes, tõi endaga kaasa platsile hoopis suure kära- ja sõelumisrikkuse. Juba varakult urises suur veoauto, mis läbi liiva tuli suure telkide turjatäiega. Naiskodukaitse rõõmsalt helesinised kogud olid pea järel, kaasas paari kompanii osa padu, pütte ja igasuguseid isu pihta käivaid pakke. Siis aga — poisid! Hakkas neid tulema, ikka 3-, 5-, 7-päine ko-bar oma õpetaja ümber, pambud ja võileivapakid käes, mitmel isegi juba, nagu ehtsal laagrimehel, seljakott seljas. Ja õige palju, vahest $\frac{3}{5}$ tulijaist, vormis, ka õpetajaid. Laagripealikul lõi süda sees sellest üllatusest otse indiaanlase sõjatantsu. Päralejõudnud salk sai pool tundi vaba aega puhkamiseks ja suplemiseks,

Telkide rida Harju maleva laagris Leetse rannal.

Laagripealiku käskkirjade kivi ja lokulaud.

siis aga pandi kohe rakmesse. Algas siis üks kole sõelumine platsil — tuli lüüa üles 36 telki poiste ulualuseks, juhatusel telgid, büroo, varustustelk, ambulants, naiskodukaitse jaoks koonustelgid, isade laagri elamud. Latte tuli lipuvardaks kokku jätkata ja vastu taevast tõsta, naistele küttekolded valmistada, toiduainete hoiuks kaevada kelder, aga ka muud tarvilised laagri sisseseaded. Kuna vahepeal ka veel lõunatund tuli pidamisele, teatas lokk suureks riviks kogunemise laagri avamiseks alles kl. 16.30.

Suurriivi poolrõngas seisis 96 poissi ja juhti, millest enamus vormis. Koosolijate seenioriks on linnaümbruse mlvk. vanem, õpetaja Kirotar, pika, sirge ja erksa kujuga, mis sugugi ei lase arvata 57 eluaastast. 12-a. algajaid, pesakotkaidki on rivi ehteks terve hulk koguni. Laagri juhatusel rinne oli sel laagril õige mitmekesine. Laagripealikuks maleva pealiku abi, kes kuulus ka Jäneda õppe-laagri juhatusse eripealikuks, tema kõrvale kohapealseist juhtidest abid (Keila mlvk. van. Paldiski gümn. õp. H. Reinvald ja Raiküla vanakotkas H. Tamm) ja komandant (Nissi mlvk. pealik Kalda), siis peast. instr. üle mag. tuttav noorte magister E. Vardja, Harju malevas ajutiselt instruktorina kaasatagetsev õpet. K. Lipping, kaks skautjuhti, kes skaudi-

seaduse — ligimest peab aitama — järgi käies ei keeldunud instruktoritena laagrisse appi tulemast. Treeningdressis seisab laagri kehakasvatustala juht, kv. õppeasutuste spordiõpetaja K. Sulg. Auvõtrana viibib sealsamas sõjakooli iseneriväe komando ülem M. Treuhof, kes oli palutud juhtidele pioneeralal õpetama ja kes suure tähelepanelikkusega elas kaasa kogu laagri.

Avamistalitus läheb kiiresti. Sel ajal, kui kohaliku — Paldiski laagrisalga — pealiku käes lipp rebeneb lahti ja tõuseb varda tippu, süütab laagripealik nõupidamistule, mis kustumatult põleb laagri lõpuni ja endast kujutab laagri ametliku ja pühaliku paiga.

Nüüd lähevad poisid instruktorite juhatusel metsa luuremängule (on vaja päris natukene n. ö. maiustoit pärast suurt töörassimist ja rivis seismist!), juhte, kotkastest ülespoole, kutsub aga signaal nõupidamistule juure juhtide tunniks. Hiljem tehakse lühike suplemine ja on aeg alata õhtust laagrikorrasust. Telkide sisenus on õieti veel loomata. Voodid, saabastepingikesed, varnad, sööginõude panipaigad, need kõik tulevad nüüd valmistamisele. On telke, mis oma sisustuse teevad salapäraselt, „kinniste uste“ taga, telgihõlmad hoolega kokku tõmmatud, et teised ei näeks, mida siit- poisid endale on välja mõelnud ja millega homme telkide ülevaatusel tahavad üllatada. Pärast õhtueinet hakkab aga tihama vihma, see tekitab üldise tusa — lökkelülid jääb ära. Katseks tehakse küll korraldus lõkkele kogunemiseks. Poisid juba teavad, mida see tähendab, minuti aja järele on sajakonnal poisil tekid — seda mitmekesisust, mis küll on! — ümber, vihmaudu aga ei lakka. Tuleb ikka lõke jätta ära. Laagripealik kutsub kõik nõupidamistule ümber. Vesteldakse mõni minut, paar laulu ja hüüdu (tõsis, sest selle tule juures ei tohi olla tsirkust,) siis lööb palvelokk, laagripealik loeb õhtupalve ning vaikides, nagu seda nõuab õhtupalve kord, lähevad poisid telkidesse. Õige pea on ainsaks laagriplatsi peremeheks uni.

Teine päev pidi algama kell 0700. Aga maapoisid on varajased tõusma, mõnigi kolab merekaldal ringi juba ammu enne signaali. Mitmed telgid on aga varem tõusnud praktilise tagamõttega, tahetakse veel üht-teist juure teha telgi juures hommikuseks inspeksiooniks. Signaalsarv kutsub aga ärkamisele kõiki. Vaevalt on sarvur saanud oma pilli panna männi otsa, askeldab sõjakooliliselt kärvesti ringi spordinstruktor Sulg, kisub unised telkidest ilmujad oma käte vahele, et neid viia mere ääre hommikusele võimlemisele, siis aga otse merre.

Hommikuse peatüki lõpetuseks on inspeksioon, laagri ülevaatus mehehaaval, telgihaaval. Ega muidu päevakavas sellele tülilikele toimingule ole määratud terveni kolmveerand tundi. Inspeksioonkomisjon jõuab nõupidamistule juures vaevalt lõppkokkuvõttele, kes laagrisalkadest on täna hommikul esitatud pildi järgi parim, kui on tulemas hommikune liputõst. Suurriivi kuulub kõigepealt ülevaatus tulemustest, esikohale tulnud salga pealikul on eesõigus tõsta täna laagrilipp.

Siis läheb talitus oma käiku — hommikune koraal, hümn liputõstuks, käskkirja ettelugemine, korraldused.

Pärast seda algab kibe töö kogu laagri koosseisut. Laagriplats piiratakse aiaga, sinna valmib kolm väravat, eile vanakotkaste töökonna poolt mere äärest tassitud suurest kivist tuleb kahe männi vahele laagripealiku laud, konstruktsioonilt parandatakse käskkirjade tahvel, milleks originaalselt paekivi sobivalt otsitud, plaat rakendatud, lipuvardaümber ei tule mitte lihtsalt mingisugune kaunistuskump, vaid kunstiosavad käed teevad sinna erivärviliste merekivikeste abil kompassi roseti, bürootelgi, mille tunnete ära juba selle järgi, et ta otsa ees ripub kustki väljaotsitud tindipott, hanesulg sees, kolme männi juures on ilus grupp eile ära kasutatud ja sinna on pandud üles Pakri poolsaare kaart, nüüd meisterdatakse lepapulgakestest raam ka selle rajooni merikaardile, mis samuti sinna üles tuleb, nii et pojud vabal ajal võiksid uurida laagri ümbrust nii maal kui ka merel. Samasse meisterdatakse üles ka postkast. Nüüd tuleb minna paariks õppetunniks — poisid oma teed, juhid muudkui aga jälle nõupidamistule ümber. Siit hüppab laagripealik üles ja läheb ettekan dega vastu peastaabi ülemale, keda ootamatult väravast sisse liikumas nähakse. Pärast lõunatunde võetakse kogu laager kaheks vaenuliseks pooleks, kes lähevad välja suureks laagrimänguks maastikul. See alles andis poiste vaele luuramist, roomamist, jooksmist, mäsamist ja kisa! Üldine meeleolu on suurepärase, kui lõppeks mängu lõppedes vastaspoolel jälle kokku tulevad ja vahakohtunike tulemuste arvestuse ära kuulavad. Poiste meeleolu pidi aga veel tõusma, mõne kilomeetri maa edasi on Pakerordi tuletorn. Kui aga sellest teada saadi, läks rännakuründ väsimatult edasi. Varsti olimegi Pakri poolsaare otsatipus, mis lõpeb kõrge, järsu kaldana vastu lahtist merd.

Tuletornist tuli poisse otse lahti rebida, muidu ei oleks jõudnud enne pimedat tagasi laagri. Ongi pime, kui kodus saame hakata lippu alla laskma ja asuda õhtueinele. Pärast seda on aga poistel jälle põnevust — tänane ilm lõket ei takista, kas varsti stüdatakse lõke? Pea liigubki sada kogu, tekid ümber, „lõkkeväravast“ välja kõrgete mändide vahele lohku, kus on kena loomulik ringteater. Tulesõnade „Sütti, sütti...“ lausumisel kargab leek valmistatud riita ja pea lendavad sädemed taevasse, mis tummana valitseb kõrgete mändide latvu. Lõkkevesthuse järele tuleb laulu ja hüüdeid ja muudki lõbu, nii et tundub soe mitte ainult tuleleegist, vaid kümnete poisikeste meelte hoogusattumisest. Keset ülmeelikut laulu kostavad laagriplatsilt loku tuttavad, palvele manitsevad löögid. Lõkkejuhi käelgiutus katkestab laulu pooltel sõnal ja tõstab koosistujad püsti. Käsklusetat paljastuvad pead. Tuletornist, mis tormide kiuste seisab oma teenistuses, titleb lõkkejuht õhtumeeleolu sõnad ja loeb siis palve. Tema „Head ööd!“ saadab siis vaikse poistejõngu laagrisse. Päeval on muljeid ja väsitavust olnud palju, seepärast tuleb ka uni otsekohe. Mere kohin on sel ööl tugev.

„Igal päeval omad ikked“ laulab rahvalaul. Nii pole ka kolmas päev valdava õhinata. Parajasti liputõstu ajal tuleb laagriväravast sisse naerataja mees golf-

pükstes, saladuslikud pambud kaasas. Kinofototaja Luts on siin! Ja kõik, mis päeval ka ei sündinud — õppetund või metsaminek või metsast tulek, kõik oli „Hollywoodi“ elevuse all. Seetõttu ei märkagi, millal tuleb lõuna, varsti pärast seda aga — laagri lõpetamine.

Mitmed kõned, siis aga kutsub laagripealik kõik salkade pealikud nõupidamistule juure. Kõrvalt hunnikust võtab igaüks lepapulga ja paneb selle otsa tulle. „Tuli põletab haavu ja arme. Põletagu ka see laagrituli arme osavõtjate südamesse, nagu põlegu sinna kustumatuks sisse nooruse ideaalid.“ Pealik saadab salkade juhid tagasi oma kohtadele, kaasas maleva laagri nõupidamistules põletatud otsaga kepik, sellega süüdatakse kodus — malevkondades ja rühmades — nõupidamistuled. Viimast korda lauldakse koos hümnid, laagrilipp laskub alla ja laagripealik kustutab nõupidamistule. Laagrit ei ole enam, on ainult plats, kuhu on kogunenud palju poisse. Kui aga laagri juhatus rindeti lähedele ükshaaval kättpidi jumalaga jätma, siis ütlevad poiste käepigistused, silmade läige ja

pisaradki, et poiste südamed nende päevade jooksul olid laagrit õppinud armastama.

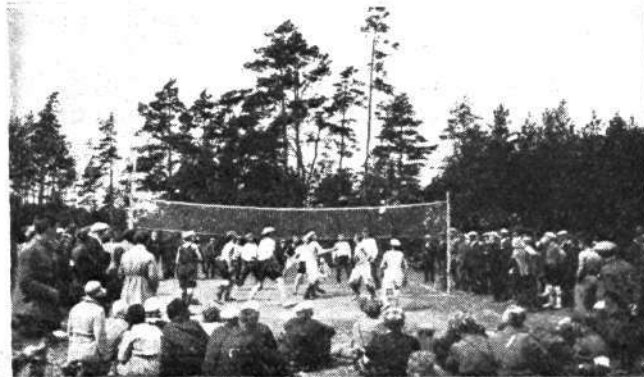
*

Harju noorte maleva kevadine laagrite ringkiri kirjutas: „Vaba õhu käes, ainult telgihõlmadest kaitstud, peaks kujunema poiste iseseisvus ja kindlus, oskus endale muretseda peavarju, toidust ja ajaviidet. Laager viib loodusele lähedale, avab meeled metsade häälele ja nurme-niidu elule.“

Maarjamaa looduse elavad pildid sööbuvad mällu ja annavad selle maaga kokkukuuluvuse tunde, meie kodumaa armastusele, uut värskust. Lõpuks — päikesest ja tuultest saab oma kümnnise poisi kasvav organism.

Maleva laager Leetses oleks, loodame, tuleproov meie poistele ja — mida tuleb eriti hinnata — veendumuses ja töövõttes kujunemine juhtidele.“

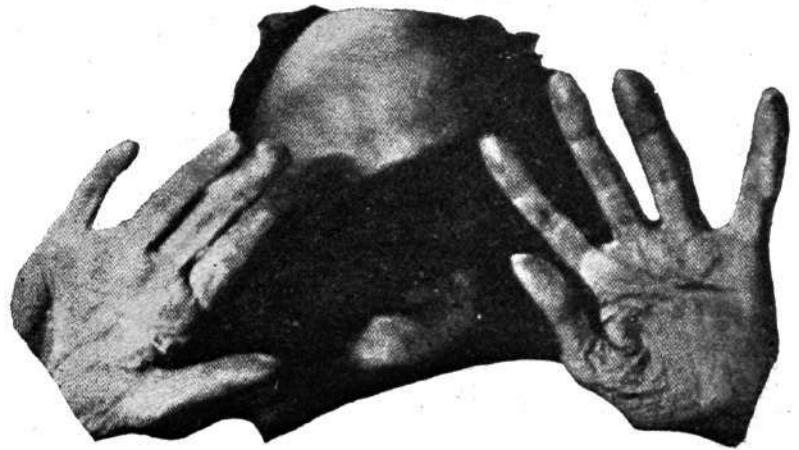
Loodame, et Harju maleva juhtide kevadised soovid selles küllalt pinevalt läbiviidud töös teostusid küllaldasel määral.

Pilte Harju maleva aastapäevalt.

HIRM

SAKSA KIRJANIKU
RUDOLPH STRATZ'I
JUTUSTUS

— Ei, ma ei naljata: oli juhtum, millal ma tõsis hirmu tundsin, — ütles väikesekasvuline, hall kindral protestiks lõkendavale naerulaginale.

Visbadenis puhkavil vanul sõjalõvidel tekkis laujutt, mis keerles mälestuste ümber 70-st aastast.

— Teie, kartmatu kangelane? Mis võis teile hirmu teha?

— Tänapäevani ei tea!..

Ja, märgates huvi ja kahtlust kaaslaste nägudel, lisas juure:

— Kui soovite, ma seletan teile sellest juhtumist. Ta pole pikki, küll aga ebaharilik.

See oli talvel Orleani läheduses. Praegu ei suuda ma meele tuletada, kuidas seda lumest tuisatud karukoobast kutsuti, kuhu meid, draguneid, mahutati. Asetusime samadesse ruumidesse, mis veel äsja olid baierlaste kasutada.

Tühjaks jäi ainult väike, vastu kirikut seisev üksik loss. Tas kindlustas end külavallutamise lahingu eel salk vabakütte.

Meie omad ei sõandanud tormi joosta, aimates kasutat verevalangut. Eelistati lossitagused majad põletada maha ja tormata seljatagant kallale.

Äge oli võitlus... Armu polnud kummaltki poolt. Ka lossi omanik, Napoleoni eru-kolonel, ja ta poeg võtsid osa lahingust. Mõlemad langesid.

Õudne saabus vaikus lahingu lõppedes; kuid tulileegid ja pragin vaid kostsid talveöö imelisse, külma rahhu — enamusest lossist põles maha.

Tulineelust pääsis ainult esimene osa — härrasmaja. Seal oleks võidud piisavalt mõnelda, kuid salaväl hoiduti tast eemale. Jälke mälestusi erutas see maja: kõikjal veri, seintel juustega peanaha tükid... suures saalis verest punetavad õlevirnad, millele asetatud lossi omaniku ja ta poja laibad ja mõni tüse tosin elutuid kütte.

On ju õige, nad ise olid endale häda kaela kutsunud, tahtes meile vastu hakata... see on nii, ent hirmuäratav maja tüheles.

Mõned tõendasid, nagu kuulduks majast öö vaikus veidraid häälid... lämmitatud polüfooniline naer... sammud... ustest käimine, nagu oleks aknast nähtud

vilkuvat tuld. Esmalt arvati muidugi, et lossis varjavad end mõned prantsuse kütid. Mõistetavalt ei võinud sellest olla juttu keset sakslasist kihavat küla.

Salapärasus oligi see, mis huvitas üht noort baieri ratsa-leitnanti. Ta otsustas, maksku mis maksab, vaimudega küllastunud majas ööbida — ja hämaruses oligi ta juba seal revolvi ja madratsiga. Ei suutnud veel seltsimehed heita magama, kui ta tuli tagasi — oli nii kella kümne paiku — ja istus vaikselt teiste kõrvale. Kelgi ei õnnestunud ka poole sõnaga saada teada, miks ta kavatsusest loobus, miks ära tuli. — Teda tõngati, ta üle irvitati, kuid ta vaikis... ainult vaikis — ja nii sõitiski oma rügemendiga ära kellelegi sellest sõna rääkimata.

Meie tuleku ajaks oli maja ümbritsetud legendide metsaga. Sõdurid rääkisid lossist üksteisele võimatu-maid rumalusi. See pahandas meie adjutanti; ta tahtis sõdureid veenda, nende luulekujusid hajutada.

Kolmandal meie sealoleku hommikul teatas meie adjutant rahulikemal toonil:

— Noh, poisid... terve öö olin seal! — Kaks-kolm tunnistajat kinnitasid seda.

Kõikjal külvati küsimusi:

— Ja mis oli? — ja mis oli?? —

— Magasin, nägin püssitorusid unes — ja kõik. Naeris ise seda rääkides; oli kahvatu; siiski midagi, enesetunne oli hea.

Õhtul pidi ta teenistuse korras sõitma brigaadi staapi. Kolm küla oli tarvis läbi sõita. Ärasõidu järele ei näinud teda enam keegi, kunagi.

Hobune leiti kolme päeva pärast väljalt poolsurnuks nälginult. Üksi jumal teab, kuhu prantsuse kütid panid meie adjutandi.

Teisel päeval istusime kõik koos, rääkisime kadunud seltsimehest ja tuletasime meele: see oli just enne kadupäeva, millal ta lossis ööbis.

Õudsena paistis meile nüüd see loss kuuvalgel ja lume helgil haudsügavate akendega. Maja nähes olid kõigil jüdnad kehas. Igaüks kartis vaimudest rääkida, et end mitte naeruvääristada.

Sel õhtul jõin veidi punast veini, kuumalt; juba mitmendat päeva tundsin end pahasti — värinad, pea oli raske. Vein tegi oma töö ka minu juures ausasti.

— Seda lugu on tarvis põhjalikult uurida! — hüüdsin ma, — tänapäev viim oma peakorteris sinna üle.

— Ega sa siis tõesti lähe! — hoiatas üks mu paremaid sõpradest.

— Kas tahad leppida?

— Millele?

— Mu araabia-traavel...

Selle hobuse oli ta saanud langenud prantsuse ohvitserilt. Tore hobune oli! — Ainult tema pärast üksi maksis kaheksa tundi vaimudega ja viirastustega lossis mähelda. Lõime käed.

Olin rahutu. Tahtsin end millegi ebaharilikuga võpatada, halba endatunnet, mis mind viimane nädal vaevanud, eemale peletada.

Kella kümne paiku läksin oma sõdur-teenijaga kristallist lund mööda hääletusse lossi.

Sõdur kandis sängi, mille seadis kamina ette magamisvalmis. Ahi oli juba varem köetud, nüüd lisas ta veel mõned halud juure. Vaevalt olin öelnud „võid minna“, kui ta silmapilkselt uksest väljus, nagu kuulsin, kõigest jõust joostes.

— Kardab, rumal, et keegi teda toa tühjusest kinni haarab, — mõtlesin, kui ükski olin jäänud. Meeleolu tundus peaaegu rõõmsana: nii imelik oli... nagu sulmis ärritus täitis mu kehaosi. Lamasin mõnuldus madratsil seljaga seina poole ja suitsetasin sigarit.

Pikutasin mundris, isegi mõõgaga, laskevalmis revolver käes. Saal oli suur ning tühi. Kamina tuli ja põlevad küünlad valgustasid vast keskohta, nurkades oli pime. Ölekõrred ja mõningad tumedad täpid parkeetil paistsid selgesti... Teadsin, mis olid need täpid... mulle oli see ükskõik. Iseäraline rammetus rautas mind. Tundsime seda juba mitmendat päeva, kuid nüüd eriliselt. Igatsesin ainult üht: võimalikult ruttu silmad sulgeda ja mitte liigutada. Magan õõ läbi — mõtlesin — ja hommikul... saan hobuse. Varsti jäin tõesti tukkuma. See oli ärev uinak, mida katkestasid kellalöögid küla kiriku tornis, vahetuvate vahisõdurite hääled ja... vahepeal segased unenäod — majast, soovitud rahust. Pole ju nii meeldiv lõbu säärane talvine sõjakäik, vähemalt lahingud, nagu ses saalis küttidega, kus üksteisel kõrist kinni haardi, pealuid purustati ja kus nüüd oli nii vaikne, nii õudselt vaikne.

Nii külm! Ma värisesin, olgugi et olin paksu vilidiga kaetud. Kamina oli tuli kustumas... ajasin end küünarnukile ja lisasin paar halgu juure. Uni oli siiski kadunud. Lamasin, puurides pärani silmapaariga kuu hõbevalgusega ülevalatud saali sügavusse. — Äkki näen imestusega kedagi saali akna juures seisvat... Noor ohvitser seisab seljaga minu poole ja nagu vaatab välja tänavale.

Ehmusin... sada mõtet läbistasid mu pea. Püsi-vaimaks mõtteks oli: see võib olla mõni siin tapetuist; — ehk on lossi omaniku poeg? — Aga ei — näen selgesti saksa vormi... meie rügemendi munder! See rahustas mind. Vist tuli mu magamise ajal keegi mu sõpradest mind vaatama. Rahuliku häälega küsisin: „Kes teist on siia tulnud?“ Ainult vastukaja kumises tühja saali õudses avaruses. Küsisin kõvemini — vas-

tust polnud. Peaaegu kisendasin sama küsimust. Mu hääle — nii võõras mulle seekord — kähises imeliselt õõ hääletusest vastu — muud midagi.

Ta ei liigahtunud... Oleks nagu meie kadunud adjutant või vähemalt midagi, mis tast järele jäänud. — Süda hakkas peksma. Tõmbusin kokku ja püüdsin olla vagusi, et mind ei märgataks.

— Ta pole ju vaenlane — sõber, — mõtlesin hetke järele. Miks kardan teda? — Ta tuli kurja eest hoiatama või enda tapjaid kätte juhatama, et võiksime neile homme kütta veresauna... Hullud olid ju sellised mõtted — ent nad keerlesid mu peas nagu tinast valatud raskes.

Äkki märkasid midagi: tükikese vatti. Ta rippus mu salapärase seltsimehe pahema kõrva juures, põsel... Hirm kägistas mu meelt; hiigla hirm, millest jõledamat pole tunnud ükski inimene, imes vampiirina mu nõrkenud kehha.

Millal see nüüd oli? — Kaks... ei, kolm päeva tagasi raseerisin end hommikul. Külmast kangestunud käed ei kuulnud hästi sõna... löikasin pahema kõrva juures tublisti põske. Rügemendi arst, kes parajasti mu juures viibis, pani haavale tükikese hügroskoobilist vatti.

— See olen ma ise... kõik osutab seda, ka kasv ja välimus. Kui ta end ümber keeraks, — mõtlesin kõheldes — võiksin veenduda. — Samal hetkel, nagu kommando järgi, keeras ohvitser end ümber... ja... ja ma nägin... ennast...

Lipsasin teki alla, värisesin kogu keha: süda tahtis välja hüpata. Ma olen ju siin!... kuidas võib see olla?! —

Lihtsalt viirastus — rahustusin. Kõik oli vaikne. Minus liigahteli arg lootus: vaatan õige uuesti; muidugi kedagi pole, teadagi — ka varem polnud kedagi — oli viirastus, uni.

Uuesti vaadates nägin teda endiselt akna juures seisvat ja rahulikult lumele vaatavat. Kirglik uudishimu kihutas mind: kui ta veel kord ümber pöörduks... veel kord teda näost vaadelda... Vaevalt olin seda mõtelnud — see sündis. Märkasid, mida ma ka siin kamina juures ei mõtleks, kõik teeb ta järele. Siin ja seal tegutseb mu tahe... ja see köitis meid mõlemaid. Vaatlesime üksteist... nii ilmselt, selgesti nägin end... Värisesin (nüüd vist küll juba hirmust)... Kui ta ainult mu üle naerma ei hakkaks!

— Ta juba naerabki... näen valgeid hambaid vurrude alt. Külm higi voolab otsaesiselt; vastu tahtmist mõtlen: tänu juhusele, et meid üksteisest vähemalt sammu kümme eraldab! — Ära lase teda lähemale, ära lase ligi!..

Lodix parim
kinga kreem

Valmistaja: A.-S. Sidol-Company, Tallinn.

*Juhime austatud kuulutajate
tähelepanu sellele, et k. a.
sept. lõpus ilmub «Kaitse
Kodu!»*

KODUTÖÖSTUSE ERINUMBER

*suures kaustas ja rikkaliku
sisuga. Numbril ettevalmis-
tused on juba praegu käi-
mas.*

Samal hetkel sammus ta raskesti minu poole...

Kargasin püsti. Kui meeletu tormasin kuuvalgel vestibüli suurele trepile. Keegi tundus mind kannuste kõlinal taga ajavat — tormasin ikka kiiremini... libisesin trepil ja lendasin kerana lumme. Külmlumi värskendas mu pead. Lamasin ja nägin õhu selges külmuses oma peakohal tähti, rohkem midagi.

Mu dublikaat oli kadunud. Vaevalt suutsin tõusta; komberdasin lund mööda edasi — ainult kaugemale sellest majast! —

Aegajalt vaatasin ehmunult tagasi... kedagi ei olnud.

Eemal seisis hobusetall... sammusin sinna. Tõukasin ukse lahti, astusin üle unisest ja imestunud vahist — ronisin kaerakottidele hommikut ootama. Külmalimelikult nagu kõrvetas seljas, olgugi et muidu hobuste läheduses soe tundus.

Nüüd selgus mulle, miks baaerialane-kavalerist kellelegi ei rääkinud, mis ta lossis ööbides näinud; miks meie adjutant hommikul lossist tagasi tulles ainult naeris. Samal öhtul kadus ta jäljetult... Mul tuli meele vana ütetus: kes ennast näeb, see sureb pea...

Ümbrus ahetus. Eemalt kostsid tumedad mürtsud. Üks... kaks... ja uuesti ja uuesti kindlate vaheaegadega. Kahuripaugud tihenesid... Täna, tähendab, on lahing. Olin veendunud, et seda päeva üle ei ela.

Kahurid mahvisid kõrvulukustavalt. Üldises rütus ei pandud mind erilisel tähele, ainult mu sõber heitis mulle möödudes:

— Önnitelen... traavel on sinu!

— Jäta ta enesele! — hüüdsin erutatult vastuseks ja heites käega ratsutasin edasi patarei järele, mille kaitseks meie eskadron oli määratud.

Sattusime sel päeval tugevasse tulle. Otse mu selja taga langes neli dragunit; mõni samm eemal lõhkes gra-

naat, paisates inimesi ja hobuseid laipade virna, milles eritelin mu noorema sõbra elutut keha.

... Ootasin põnevusega, millal langen. — Keskpäevaks rauges lahing. Jäin terveks. Istusin kivile, pea kätel, ja puuris silmadega sihitult kaugusse. Möödunud arst hõikas mind:

— Kuidas te nõnda välja näete? —

Mõtlematult, masinlikult vastasin:

— Aga ma pean ju täna surema!

Arst astus ligi ja päris õrnalt:

— Kust olete haavatud? Ei näe verd...

— Veel pole haavatud... vastasin. Kõlas see vist küll imeliselt — nii raskelt keerlev oli keel mu suus.

Usutelles vaatas arst mulle otsa, katsus pulssi ja küsis kurvalt:

— Hm!.. mis ajast tunnete end nii halvasti?

— Nädala-päevad... aga täna öösi... Ei suutnud lõpetada, ta oli juba mu kuue nööpidest vallandanud... ja mis?... rind oli punaseis täppides, mida ma polnud veel märganud.

— Nii ta on! Kuidas te nii — kogu nädala kõnnite tüüfushaigena ringi. Jumala nimel, miks ei teatanud te haigusest? Kas ka täna öösel ei tunnud end haigena? Teil pidi ju olema kõrge palavik... ka nüüd, keskpäeval, on vähemalt 39 kraadi. Kuidas tahate, kuid see on peaaegu võimatu! —

Vaikisin. Arst kutsus sanitaare, kes mu ära viisid.

Mis pärast sündis — ei mäleta.

Kui uuesti inimese sarnaseks muutusin, oli kolm kuud möödunud ja sõda lõpnud. Tüüfus olevat raskel kujul olnud. Minus olevat noil päevil heidelnud elu surmaga.

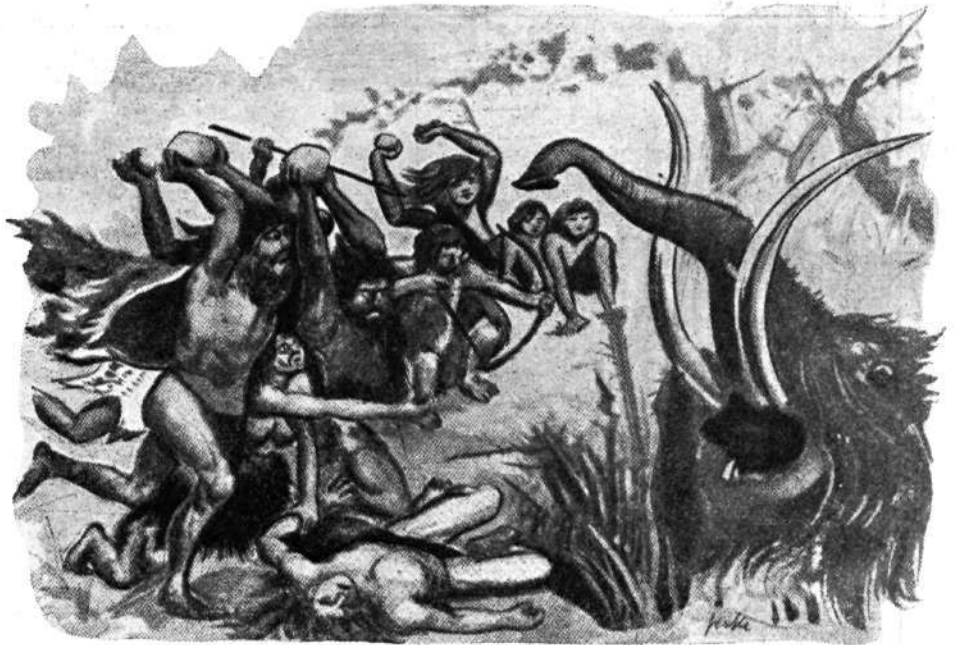
Ja, ikkagi... kui mõtlen kõike seda, arvan: parem juba säärane hirmu lõpp kui see lõputu hirm...

ÜRGAEGNE MAMMUTIJAHT VENEMAAL.

Vasnetsoffi pildi järgi, mis
hoitakse alal Vene ajaloolises
muuseumis Moskvas.

VARAJASE HÄMARIKU INIMESD

KUIDAS ARENES VÄLJA INIMTÕUG

Lugu Aadamast, Eevast ja Paradiisist on üldtuttav ja juutidel on teada isegi kindlad oma esivanemate sealviibimise aastaarvud. Teadlased on aga arvamises, et jutustust Aadamast ja Eevast tuleb võtta vaid piltlikult.

Kuidas seletavad siis teadusmehed esimesi inimesi puutuvaid küsimusi?

Ka nemad ei ütle midagi kindlat. Kuid teadusilmal on kasutada nii mõnedki andmed ja kindlad asitõendused inimkonna kaugest minevikust, millede abil on võimalik teatud määrani tuua selgust sellesse ammuöödnud ajajärku.

Teooria, et inimene põlvneb ahvist, ei näi tõenäolisena, ja vähe on teadusmehi, kes pooldaksid säärast arvamist. Selle vastu on aga palju üldisem arvamise, et inimene kui ka ahv põlvnevad ühisest algkujust, olles nii-siis kaks iseseisvat haru ühest ja samast tüvest. Tõendused sellele arvamisele on niivõrd selged, et vastuvaidlemine teatud sugulusele inimeste ja inimahvide vahel näib võimatuks.

Inimese on ta praeguse arenemisastmeni viinud mõistus ja oskus eesmärgi taotlemiseks tarvitada kõrvalisi abinõusid. Viimast ei saa küll võtta ainult inimese kohta käivana, kuna ka ahvid teatud esemeid, nagu pähkleid, liiva ja kive, oma vaenlasile vastu pilluvad. Orangutang ehitab endale isegi hütte okstest ja lehtedest. Miljonid aastad tagasi ei osanud aga ka meie esivanemad teha palju rohkem kui ahvid tänapäev. Ja kes võiks kindlasti ütelda, millise arenemisastmeni ahvid jõuavad miljonite aastate möödudes?

Pikkamööda, kuid järjekindlalt on inimsugu arenenud. Tuhat aastat selles arenemisjärgus on vaid möödunud hetk...

Vanim leid eelajaloolisest inimesest on n. n. „Pithecanthropus erectus“. Hollandi sõjalaevastikus teeninud arst Dubois leidis aastal 1894 Jaava saarel selle eelajaloolise inimese jäänused. Säilinud oli vaid osa luustikust.

Üksikuist alalhoidunud pealu osadest rekonstrueeriti see ahv-inimene.

Pithecanthropuse peakuju on äärmiselt sarnane madalamal arenemisastmel seisvate ahvide omale. Lõug kui ka nina on puudulikult arenenud. Huvitav selle olukorras on see, et ta käis püsti nagu inimene tänapäeval. Seda tõendavad ta jalgade kondikava uurimused. Arvestades maakihti, milles leiti selle eelajaloolise inimese jäänused, on ta elanud umbes 500.000 aastat tagasi.

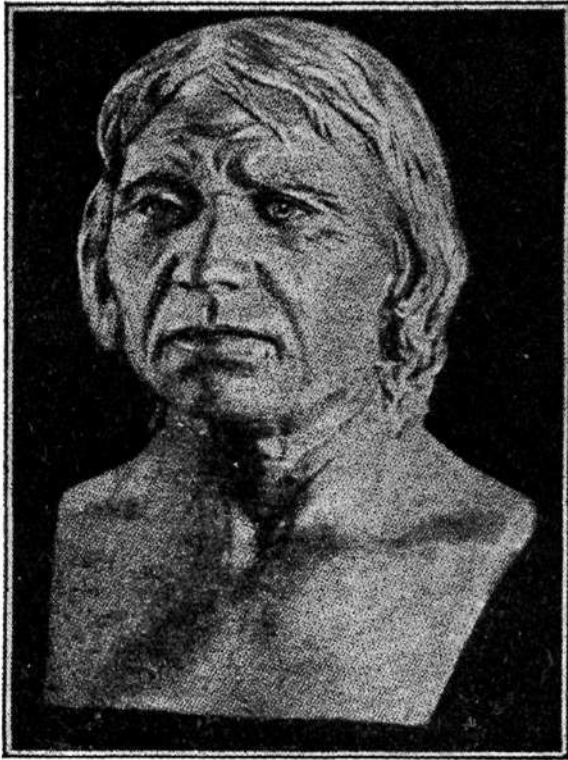
Selle ürgaegse inimese leid tõendab aga, et inimsoo hälliks on Aasia. Tol ajal olid lõuna pool asuvad saared ühised praeguse mandriga.

Seal ongi inimkonna kauged esivanemad võidelnud esimesi võitlusi olemasolu eest, arenenud ja... saanud inimesteks.

Järjest uute salkadena on nad sealt välja rännanud mujale, otsides paremaid elutingimusi. Elades iseseisvate maadel ja erinevais tingimustes arenasid mitmekesised, erisuguste keeltega rahvatõud, kes kaua ei aimanudki ühist päritolu...

Euroopasse ilmusid esimesed inimesed umbes 200.000 aastat tagasi. Neid nimetatakse neanderthaallasiks, kuna nende jäänuseid on leitud kõige rohkem samanimelises orus Saksamaal.

Neanderthaallasel olid pikad käed ja kõverad jalad. Otsaesine oli madal, keha kaetud karvadega. Oletatakse, et see olukorras ei osanud veel rääkida ja et ta vaid erinevate häälitsemiste abil väljendas oma viha, heameelt või hirmu. Need inimesed elasid koopais ja mägestiku lõhedes, oskasid tarvitada tuld, matsid oma surnuid, millest järeldatakse, et neil oli juba teatud usk pärast surma olevasse ellu. See paistab imelikuna, kuna nad muidu elasid täiesti algeliselt ega tunnud veel peaaegu mingeid tööriistu ega abinõusid. Neanderthaallasist vanemaks arvatakse n. n. Pildown inimest, kellest on leitud

Cro-magnon-inimene. Elas umbes 25.000 aasta eest Kesk-Euroopas.

mõned jäänused Inglismaal. Jäänuste vähesuse tõttu on võimatu saada selget ettekujutust sellest inimeste liigist.

Missuguste sündmuste mõjul Neanderthaallased Euroopast kadusid, on selgitamata. Arvatakse, et nad jääaja tulekul, kui jää kattis Põhja- ja Kesk-Euroopat, ei kannatanud liig käredate kliimat. Võimalik aga ka, et nad tõrjuti välja uue rahvatõu poolt, kes nüüd valgus Aasiast Euroopasse.

Need olid Cro-magnon-inimesed. Cro-magnon-inimene oli sale, sirgete jalgadega, erilise karvakasvuta, oskas juba rääkida, oli ühe sõnaga tunduvalt sarnasem nüüdisaja inimesele kui neanderthaallane.

Cro-magnoonid vallutasid Euroopa mandri aastat 30.000—40.000 tagasi ja asusid kõige tihedamalt praegusel Prantsusmaal.

Ka neanderthaallased olid omal ajal olnud „looduse kuningad“. Kuid neid aitas võidule võitluses metsloomade vastu vaid primitiivne kavalus ja see, et nad küttisid suurte salkadena. Hoopis teisiti talitasid cro-magnoonid. Sõjakad ja julged, tungisid nad kartmatult kallale röövlomadele, tarvitades tuld ja odasid. Nende konstrueeritud odaotsad äratavad oma haruldase väljatöötusega imestust, veel tänapäeva inimesteski.

Äärmiselt huvitavana esineb aga magnon-inimene kunstnikuna, joonistajana ja kujurina. Lõuna-Prantsusmaal ja Põhja-Hispaanias leidub mäekoopais hulgana tänapäevani hästi säilinud magnoonide joonistusi. Need ku-

jutasid peaaesjalikult jahiloomi, tarvitades sealjuures ka värve. Joonistuste kontuurid raiuti seintesse kivist peitliga, kuna värvidena tarvitati ka tänapäev tarvitusel olevaid ooker-värve.

Hilisemal aegadel väimistasid cro-magnoonid ka skulptuurtöid elevantiluust ja sarvest. On säilinud mõned naisi kujutavad tööd, milledest selgub, et magnoonlase naisideaal oli meie seisukohalt vaadates inetuseni tüse ja lihav.

Cro-magnoonid küttisid peaaesjalikult põtru. Jääaja lõppedes valgusid põdrad alatasa põhja poole ja nende kannul ka kütid.

Ligikaudu 12.000 aastat tagasi vallutasid cro-magnoonid Skandinaavia poolsaare ja kahtlemata puutusid nad umbes samal ajal ka meie kodumaad.

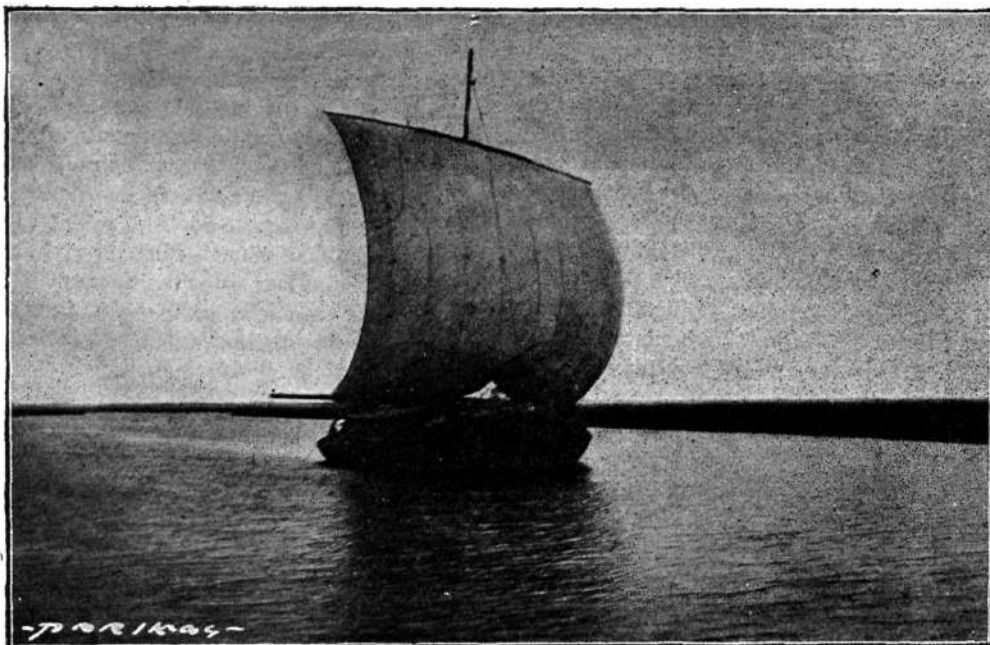
Cro-magnoonide kadudes rändas nende asemele uus valgevereline inimtõug, asudes peamiselt Kesk- ja Põhja-Euroopasse. Sellest rahvatõust põlvnevad tänapäeva germaanlased.

Mustaverelise tõug aga siirdus Vahemere ümbruskonda ja siin algaski kultuuri tegelik areng. Rahva siginedes kahanesid ikka enam jahi edukus ja võimalused elada, võttes looduselt juba olemasolevaid elutarbeid. Oli teatud ümbruskond jahisaagilt ja loomatoidult muutunud kehvaks, rännati üle järgmisse kohta. Kuid ka see elamisviis muutus rahvaarvu alaliselt suurenedes lõpuks võimatuks.

Nüüd asusid inimesed jäävalt kindlaisesse kohtaesse elama, hakates harima põldu, rajades püsiva kodu. Kestis vaid veel mõnesidki tuhandeid aastaid, kuni löi öitsele kultuur sõna tõsisel mõttes Eufraat-Tigrise orus ja Niiluse jõe kallastel Egiptuses. — Ja sealt algabki juba praeguse inimkonna ajalooline aeg...

Ahrinimene Jaavalt, elas 500.000 aasta eest.

HEINAMAJAST

SUVEKIRJU KODUKULAST

A. Tammann

1.

„Sulerüütel“ on alati niivõrd rahutu oma sõnasepitsusjanus, et ei malda paberit-pliiatsit jätta isegi ratsahobuse seljas, kui tal juhust oleks kasutada nii luksusiikkku „sõiduriista“.

Ärgu lugeja siis ka imestagu, kui käesolev kirjutus tuleb hoopis veel erakordsemast „kabinetist“ — heinamajast.

Mis asula see heinamaja on, pole vist paljudelegi selge, kuigi nimetus ise pole kuidagi viisi kummaline ja lubab isegi aimata, millest jutt. Kuid tõeliselt tunnevad heinamaja ikkagi ainult need, kelle kodu- või isatalu on tükeldataud nõnda, et suur ja oluline osa sellest — heinamaa — asub viisteist kuni veerandsada kilomeetrit eemal, harilikult metsade ja rabade taga, kust võimatu on ööseks kodus väsitavast päevatööst puhkamas käia. Enamasti on niisugused heinamaad kõigest asulaist eemal, metsatagused sooplarakad, madal-sood, igaüks nii suur, et sealt mitmele kümnele talule juba ta rajamisel välja on mõõdetud oma „pärisosad“. On talusid, kel see on ta ainuke „heinamaa“, aga on ka niisuguseid, kellele see on ainult lisaks kodukrundil või selle läheduses olevale paremale heinamaale. Viimased katsuvad ta „ära teha“, s. o. — heina temalt kokku panna võimalikult vara, kohe jaanipäeva järele, et pääseda selle järele veel õigeaks ajaks „koduheina“ kallale, põlluheinade koristamisele, rukkikesa kohenda-

misele ja muudele järjekordseile ning pakilistele kesk-suve-töödele.

Lisaks kiirustab sooheinategemisega ruttama veel asjaolu, et soo- ja luhahain ei kannata vanaks kasvamist: läheb kõvaks ja muutub loomadele vastumeelseks. Viimasel põhjusel ruttavad teistega üheskoos võimalikult aegsasti sohu needki, kellele sooheinamaa tähendab ta ainukest heinatagemise muret. Pealegi on heinamaal seda lõbusam, mida rohkem on ümberringi rahvast, elu ja liikumist, vastastikuseid huikamistervitusi ühelt sooservalt teise.

Niisugusele kaugeheinamaale sõidetakse, mõistagi, nii täielise perega kui koduste tööde ja talituste juurest vähegi võimalik on lahti kiskuda — et tööga kiiremini valmis saada. Ja kuna välja minnakse harilikult kogu nädalaks, teinekord ka poolteiseks, paariks, siis muidugi laotakse kormale või koormaile terve selle aja töö ja elamine: kõigepealt tarvilised heinateo tööriistad ja abinõud — vikatid, rehad, hangud j. m.; lisaks terve pere toidumoon ning hädavajalised toiduvalmistamise ja söömise abinõud. Heinaline-külapillimees ei unusta kaasa võtmast harilikult ka oma löötsipilli või muud muusikariista, kui see teekonda ja „väljaselu“ välja kannatab; need on vajalised selleks, et õhtuti enne puhkamaminekut valmistada enesele ja muule heinamaarahvale traditsioonilist lõikusepidulikust, kuna ju heinategu tähendab jooksva majandus-

aasta esimest ja praegusel karjapidamise ajajärgul väga tähtsat lõikusjärku. Kalapüügiharrastaja paneb koormasse harilikult ka mõned kala- ja vähjapüügi-riistad, et tavaliselt sood läbistavas metsaojas või „jões“, nagu niisuguseid tihtilugu nimetatakse, proovida õhtuti ja ööseti oma saagiõnne. Suitsumehed varustavad end terve nädala tubaka- ja paberosside tagavaraga, selle järgi, kuidas kellegi suitsetamisharjumus; püssimees litsub koormasse ka oma „tulituki“, et parajal juhusel hävitada vihmakuulutatav „vihmakull“ või mõni muu kahjulik, kiskja õhuelukas, milliseid metsas on rohkemal arvul liikumas. Ja kel huvi, pistab koormasse isegi viinapudeli, et oleks, millega õhtuti töökan-geid konte pehmedada.

Kõik siin kirjeldatu — ühes inimestega — peabki oma „hõlma“ alla võtma kirjutuse pealkirjas nimetatud ehitus — heinamaja. Neid esineb peaaegselt kaht liiki. Vanem liik on nimele vastavam, kuna ta on ehitatudki heintest: telgikujuliselt teivastest ja ritvadest püstitatud raamistikule laotakse tooreid puuoksi ja heinu, nii et see pakuks varju rängimagi vihmahoo eest, „põrandaks“ laotakse alla paks heinakord, et vesi-seimagi soomaa niiskus läbi ei pääseks, üks külg ter-venisti või osalt jäetakse „ukseks“ ja — valmis see heinaliste asula ongi. Kuna kohalejõudnud heinaliste pere, kes värske heina niitmisega ja kohaletoomisega, kes teivaste ja ritvade püstitamisega ning kinnitusvit-sade väänamisega, kes muu tarvilise ehitustoimetusega värskel hool tema kallale asunud, ei ole „hoone“ püsti-tamine rohkem aega võtnud kui üheainsa tunni või ai-nult pisut rohkem. Tema hõlma — heintesse ja „var-nadesse“, millisteks on ettenägelikult külgejäetud oksa-jupikesed raamistikuteibail ja ritvadel — mahutatakse siis koormast või koormaist kõik, mis tarvitab varju, ja peagi on terve elu selles nädala-asulas lõplikult sisse seatud; kuni töö heinamaal lõpul ning hoone niisama kiiresti jällegi lammutatakse.

Teine liik heinamaju on — „igavesed“, ehitatud korrapäraste puuhoonetena, selleks eriti kohaletoi-me-tatud ehitusmaterjalist. Oieti ei tarvitata eriti kohale-veetavana sellegi juure muud kui ainult — katuse-laaste 3—4 ruutsülla katuse jaoks ühes sinna juure kuuluva tarvilise hulga naeltega, sest palgid, paaripuud ja roovikud saadakse kohapealt; kuid niisuguse „hoone“ püstitamine nõuab siiski juba päeva mehetööd. Alla püstitatakse 3—4 korda titsipuu toalistest „palkidest“ seina, sellele kinnitatakse kõigi puuehituse reeglite ko-haselt kõrged „paarid“, neile roovikud ja — lüüakse siis korrapäraselt katuse peale. Osa niisuguseid 1—2 ruutsülla põrandapinnaga heinahooneid on puu-põrandata, ehitatud otse maa peale, osa aga kivide või pakuotste najale maast kõrgemale, n. ö. „vunda-mendiga“, kusjuures ehitus on varustatud ka pooleks-löödud pakkudest allalaotud põrandaga; viimane lao-takse kas aluspalkidele kinnitatud „taladele“ või alus-palkide külge kinnitatud liistudele, mõlemal juhtumil aga maast jalg või pool lendu, et maa niiskus külje alla ei pääseks. Hoone katuse otsaavaustest ehitatakse üks katuselaastudega või muu kindla ehitusmaterjaali-

ga kinni, teine — uksega — jäetakse lahti või varusta-takse ukseavausega.

Kus olemas niisugune püsiv heinamaja, seal ei ole heinaliste pere heinateole saabudes muidugi enam mingisuguseid pikemaid ehitusettevalmistusi. Muud-kui: värsked, samas niidetud heinu põrandaks või põ-randapehmuseks alla, kraam koormalt majja ja — tööle! Viimaste aegade jooksul, millal aeg ikka rohkem ja rohkem hakkab olema raha, ongi just viimast liiki, püsivad heinamajad enam ja enam astunud endiste hooajamajade asemele, sest — ka tund või paar pere kohta maksab midagi. Pealegi — ka heinateos on kas-vanud töötajate „korterinõuded“...

2.

Mind on alati tõmmanud enda poole küla-idüll. Ta köidab ja huvitab, mis teos ja toimetuses ma ka ei viibiks. See on otse eriline kodusoosus, mis õhkub maalt omaste käest vahete-vahel tulevaist kirjadest. Isegi raskeimad mured ja valud nendes on mähitud mingisse õrna, lootvasse pehmusse, saatusega leppi-vasse ja alistuvalt kannatavasse. Ei oska kujutellagi, et midagi sellesarnast võiks juurduda ja targata linna-tänavate kivipõrandate kalgist kõminast ja linnaliikle-mise huugavast mürinast.

Ei ole seega juhtuse asi, et veedan oma puhkekuud, kui neid on aastas ainult üks, meelsaimini just külas. Ja soovitaksin seda heameelega igale teiselegi, kelle lapsepõlvkodu on külas, kuid kes puhkekuu alul siiski pead murrab selle üle, milline kuurort valida. Olen proovinud kuurortigi, kuid ei ole sealt jaksanud tagasi pöörduda ligikaudugi nii väljapuhanuna ja värskendatu-na kui sealt, kust kord kaasa võtsin oma elu esime-sed mälestused ja aimused, võib-olla ka — maailma-vaate.

Kuid soovitus niisuguses asjas on ilmaaegne: kes külla puhkama sobib, see läheb sinna soovitusetagi.

Mulle tundub aga, et igaüks sinna ei sobigi, hooli-mata sellest, et küla on tuhat korda leplikum kui ta „esindused“ parlamendis, ta igasuguste häälekandjate toimetustes ja mujal. Sinna sobimiseks ei nõua keegi puhkajalt liiga, kuid paistab, et hädavajalise piskugagi tihti ollakse kitsi. Iga talu ja iga muu majapidamine maal on esmajoones töö-ühiskond ja kõige palju-nõudlikum töö poolest on seal just suvi. Seepärast: kes tunneb, et talle puhkust pakub ainult absoluutne laisk-lemine, lamamine ja magamine nädal nädala kõrval, see hoidugu parem vähemalt kodukülalt ja asugu ümb-ruskonda, mis talle võimalikult võõras. On ju küll nõnda, et keegi ei nõuagi puhkajailt tööd külainimeste enes-te töö mõttes, mis nüüdki veel enamasti kestab päikese tõusust looden, söögivahede puhketunnid ma-ha arvatud. Maainimesel on küll kahju, kui puhkusele tulnud linlane ei näe ainustki värsket linnulaulurikast suvehommikut ta magusate lõhnadega ja kogu elu hommikuärkamisega, kuid magamine pruukostini ei ärrita siiski kedagi. Kindlasti ärritab, kuigi seda ei näidata, aga see, kui päevase ähvardava vihmapiilve ees reha kuidagi tunniks või paariks ei taha tõusta linlase

pihku, kellest ometi teatakse, et ka tema ise on võrsunud külast, reha tarvitamist tunneb ega saa olla teadmatuses ka selles, kui kallid on maas kuivava heina ees iga silmapilk ja abikäsi enne esimest vihmapiisarat. See ärritab otse niisama nagu ärritab maainimest külätüdruk, kes varemalt aegadel juba paari-aastase linnasolemise järele sealt tagasi pööris mamslina, eesti keelt juba pooleldi unustanud olles ning isegi pilvise ilmaga päevavarju nina kohal kandes. See pärast: kel tarbesilmapilgul ei jatku enam pisematki töövalmisust, see hoidugu parem kodukülalt ja ostku võõraste keskest endale täieline laisklemisõigus.

Samuti näib olevat parem, kui käigud kodukülla piirduksid nädalate asemel mõne üksiku läbisõidupäevaga, kelle linnaline toidukaart ajutisekski taganeda ei suuda kodulihtsa ees, kuigi see mitu korda tervem ja kosutavam: maaperenaisel ei jatku niisuguste suvekülaliste toidukapriiside rahuldamiseks lihtsalt aega või ta peab seda pakiliste töömurede küljest kiskuma ohvritega, mis ei tasu vaeva. Ja üldse: kel on tundmus, et kõik see, mis külas on teisiti kui linnas, alates kärbestega ja sääskedega ning lõpetades tööhigist lõhnavate riidetega ja teravaid kontsi mittekandvate teeradadega, on niivõrd „kole“ ja „hirmus“, nii et seda igal sammul meeleheitliku täishäälega peab kaebama ka teistele, see loobugu parem suvepuhkusest kodutalus ja asugu nende keskele, kel on teadmata, et hädaldaja just selle „koleuse“ ja „hirmsuse“ ohvritega on saanudki linlaseks.

Selle vastu on kodutalu aga võrdlematuks kosutuspaiaks kõigile, kelle juured on püsivalt külas ja kes vaatavad oma linlasepõlvele ainult kui olude paratamatusele, mis jagab küla ülejääke siia ja sinna. Neid inimesi oskab küla omaks lugeda nagu alateadlikult, armastab ja hellitab neid rohkem kui vaja ja on tänulik iga tühisemagi liigutamise eest, millest arvab järeldada võivat, et see linlane polegi veel linlane. On selle ees tihti õnnelikuna hämmastunud.

Käesoleva kirjutajal oli omal ajal, koolilõpilase põlves, juhus ära õppida ja läbi teha isegi kõiki neid talutöid, mida linna-määratult harilikult ei nõuta. Isa langes haiguse pärast töötajate reast välja ja sulase pidamine käis minu väikesel, kehvval isatalul, mille rahalised võimed poja koolitamisega pealegi viimseni välja pingutatud, üle igasuguse jõu. Tuli nõnda siis enesel ader pihku haarda, kända ja külvata, kraavid puhastada, heina niita, vili kokku panna. Tagantjärele olen ainult tänulik selle sundõppuse eest. Muidu oleks mul vististi teadmatuks jäänud, et talutöö ei olegi nii raske kui ta pealtnäha paistab. Mulle oleks vististi ka tundmatuks jäänud taluinimese sügisene lõikuserõõm oma külvi vilja kokku kogudes, mis seekord — hea aasta tõttu — osutus pealegi võrdlemisi rikkalikuks. Ja kõige lõpuks: minul oleks puudunud see sisemine enesega-rahulolu, mida nüüd alati suveti külla ilmudes võin tunda, suntes ja osates teha kõiki ettejuhtuvaid talutöid.

Oli kord, aastat kolm-neli tagasi, järgmine juhtum: Omaste juures, kus seekord viibisin, oli kül-i-

meistriks seni alati vanaperemees, kes liikus nüüd aastatelt juba seitsmekümneis. Noor polnud külvamist isegi veel ära õppinud, kuna ümbruskonna traditsioon jättis külvamise vanaperemehe hooleks seni, kuni see sellega saab toime. Läksin põllule külva juure, kes sagedasti puhkas. Ta jõud hakkas nähtavasti juba üles ütlema. Kaebas lühidalt, kui soovisin jõudu:

— Raske, rajak! Surub õlale, sooned päris võtab kangeks.

Küsisin, kas võin ehk pisut aidata. Vanaperemees vaatas imestunult mulle otsa. Arvas, et linnamehe amet see küll ei ole, aga...

Mõninga kõhklemise järele sain külmitu, täitsin seemnega ja tegin proovi, ilma et isegi enam kindel oleksin võinud olla, kuidas see kuuteistküümneaastase vaheaja järele veel läheb. Kuid läks siiski nõnda, et vanamees, kes käis esimese itsme hoolega kannul, külmitu enam tagasi ei nõudnudki, vaid leidis:

— Sul ju see amat päris sula!

Teised, kes seda linnamehe külvi rukkipollu äärest mööduvalt külavahe-teelt pealt nägid, imestanud veel tükk aega tagantjärele, kuidas see küll võimalik on, et põline linnamees külwab rukist! Misperale aga teised kohapealsed, kes olid näinud seda linnameest veel muudeski talutöodes, juba üldiselt ununemisel olev sirbiga rukkilõikamine ühes arvatud, olid otsustanud:

— Ega's see kellegi linnamees ju olegi!

3.

Seekord otsustasin, kuna puhkuskuu algus sattus otse heinaaja algusse, teha kaasa teekonna heinamajja, omaviisi haruldasimaks tööpuhkuseks.

Umbes viieteistkümmend kilomeetrit teid endises suunas ja ümbruses, kuid kui põhjalikult kõik muutunud! Poolteist aastakümnet tagasi, siis oli vähemalt kaks kolmandikku sellest teest niisugune, et ainult tugevam maavanker, hüpates ühe kivi ja juurika otsast teise või vajudes küllakili kord ühte, kord teise rööpassse, selle välja kannatas. Jalg-jalalt kulus tundi viis, enne kui kohale jõuti. Nüüd viib otse sooveerele üldisel korraldusel kohendatud tee, mil mingi raskuseta pääseb kohale kas või autoga.

Tõsi, soo, kuhu niiviisi jõuame, ei ole see, mis kuulub minu isatalu külge ja kus olen käinud varem. Viimane on tulnud heinamaaks kõlbmatuma maha jätta, kuna kasvatab heina asemel ainult veel sammalt. Kuid ka sinna on endist halba teed jäänud järele ainult paar kilomeetrit endise kümne asemel. Selle asemel on minu kodutalu heinategu vahepeal siirdunud läheduses olevasse teise soosse, kust heinamaa renditud n.-n. „poollesteegemise“ eest, s. o.: kogutud heinast saab tegija endale ainult poole, kuna teine pool läheb heinamaa omanikule rendiks.

See on probleem, mille lahendamise ees kannatavad mitmed kümnend minu koduvalla — Kilingi — talud ühes mu isataluga. Viimasel näit. kuulub 12-tiinulise väljakrundi juure, kus ei ole mingit heinamaaks sobivat lapikest, 8-tiinuline heinamaakrunt 15 kilom. eemal olevas n.-n. Longi soos. Teoreetiliselt peaks koht ole-

ma elujõuline 2 hobuse talu: 20 tiinu, milline suurus on nii paljude asunike ideaal. Kuid heinamaa eemalolek kaugusel ja piirkonnas, kus ta karjamaaks kasutamisele ja kultiveerimisele ei ole mõeldagi, purustas illusiooni tema elujõulisusest juba sellest ajast peale, kui karjapidamine kujunes meie talude peasissetulekuallikaks. Lisaks nüüd veel aga see, et see eemalolev heinamaa on muutunud kasutamiskõlbmatuks, nõudes rendiheinamaade kasutamist, milliste saamine aga on ebakindel ja juhuslik, kulu ja aega nõudev. Minu isa ühes teiste samas olukorras olevate peremeestega astus juba enam kui 25 aasta eest samme selleks, et saavutada heinamaad rohkem kodutalu lähedusse. Asi tol korral aga ei nihkunud ja isa sulges maailmasõja ajal oma silmad mingi lootuseta heinamaaküsimuse lahendamisel.

Eesti iseseisvaks saades tärkas asja ajanud peremeestel uus kindel lootus: küllap oma võim nüüd oma kodanike elulistest hädadest hakkab hoolima! Pealegi olid võimalused seks vahepeal tublisti suurenenud — mõisamaade riigimaadeks saamise näol, milliseid on praegu peaaegu iga vahetust soovija talu lähikonnas. Kuid hoolimata kõigest sellest pole iseseisvuse esimesel aastatosinal selle asjaga veel karvaväärtki edasi jõutud.

Heinamajade olemasolu tähendab nõnda siis õieti haiget kohta suure hulga talude praeguses majapidamises. Selle arstimise ülesanne jääb vististi veel kauaks ajaks meie maakorraldustööde eeskavasse, kus seni ruumi on olnud peaaesjalikult ainult asunikesse puutuvate ülesannete lahendamisel.

Paistab, et heinamajad nende ümber paar-kolm nädalat kihiseva suve-eluga varem-hiljem paratamatult on mõistetud hävimisele. Sellega kaob tükk senist maa-elu romantikat, samasuguseks ohvriks moodsa rahamajanduse kultuurilisele proosale nagu kipuvad aastate jooksul kaduma uhked loomulikud jõulukuused ja nelipühikased: rehkendatakse nüüd ju juba vahetpidamatult, kuipalju rahvamajanduslikku kahju tekitab iga-aastane „metsade hävitamine“ jõulukuuskedeks ja nelipühikaskedeks. Hävib heinamajade-elu niisama nagu ongi juba hävinud rahvamajanduslikult kui ka eramajanduslikult kahjulikud ja kulukad nädalapikkused pulmapeod kõigi oma kommete ja naljadega, ülameelikuse ja kapakaljaga.

Juba seepärast oli huvitav „maitsta“ sellest talupidamise metsa-elust, mis temast veel järele jäänud. Järele jäänud polegi temast aga enam palju. Head kohalepääsmise teed on elust heinamajades suuresti riisunud selle muust maailmast eraldatavuse, mis tal oli varemalt. Ei ole tarvis enam kaasa võtta kogu heinaaja varustust, vaid üle päeva või paari pannakse hobune õhtul ette ja sõidetakse koju lisavarustuse järele. Toidustamine metsaheinamaal, mis varemini oli hoopis midagi omapärast ja lahkuminevat, seetõttu kodusest peaaegu enam ei erinegi. Keegi ei tarvita enam

kasetohust lusikaid ega kausse, puunuge ega muid metsas valmistatud primitiivseid söömisabinõusid, mis varemalt nii heatujulist nalja valmistasid, vaid endisega võrreldes hõlpus ligipääs võimaldab kõike tarvilit koormale laduda kodust. Puuduvad n.-n. roka-lassid, sest lühi-aja-ühendus koduga lubab korraliku, värske hapupiima küllaldaselt saadaval hoidmist. Jah, kultuur on tunginud metsa ning viinud temast ta ürglikkuse.

Varemalt kajas kogu päeva üle soolagendike ja võsastike vastastikune huiklemine ja hõiklemine, ürglik kriiskamine ja kisendamine meestelt ja naistelt, poistelt ja tüdrukuilt. Metsad sooserval aina rõkkasid. Nüüd: peaaegu vaikus kogu päeva ja harva teeb õhtutigi keegi ülearust häält. Näed ainult, kuidas liiguvad inimesed ja kergivad kuhjad, kuuled, kuidas luisatakse vikateid ja kuidas kajab niitjate ühetooniline raaps-raaps ning seda vaheldav vikatiluisikamine. Varemalt tehti õhtuti heinamajade juures haotulesid, mis paistsid jaanituledena üle kogu soolagendiku. Üks oma loiduga püüdis ületada teist ja hagu kokku kanda ründas terve tööpere. Tulede juurest kajab laul ja rõkkamine tihti hilja ööni, eriti siis, kui järgmisel varahommikul ei olnud enam niidumuret, vaid tööpäev algas alles pärast pruukosti — loovõtmisega. Nüüd vilgub heinamaja ees ainult pisike lõke paja all, ja kui kuski lauldakse, siis kuulab kogu muu soopere seda üllatatud imestusel otsekui haruldust.

Ei enam juttugi niisugustest õhtustest naljavõistlustest, milliseid on korraldatud varemalt, ajal, mida oma silmaga näinud ega oma kõrvaga kuulnud pole enam minagi. Nii jutustab keegi vanem peremees, kuidas soos käidud tema noorpõlve ajal. Meeste armsaimaks õhtuseks pidulikkuseks olnud püsside paugutamise ja mees olnud see, kes jaksanud anda kõige tugevama paugu. Siis tulnud tema ühes oma perekaaslasega mõttele üllatada sood tõelise „ilmkärakaga“. Kavatsatud esialgu vana püssilõuguga, mida eemalt pika nõoriga lahtitõmmatuna oleks võinud liiglaenguga puruks lasta. Kaalumisel jõutud siiski otsusele — valmistada parem tõeline suurtükk. Tugevast vankriratta teraspussist see siis valmistatudki. Proovilaeng tehtud küll harilikust tugevam, aga suurtükk — millest süüteenööri põlemasüütamise järele muidugi nii eemale joosti nagu jalad vähegi andsid — kannatanud selle välja hiilgavalt. See siis võetudki sohu kaasa ja pandud seal kõigi püssimeeste üllatuseks ja imestuseks ennekuulmatuid ilmikäraid tegema, ilma et keegi oleks teadnud, millega neid tehti. Ainult seda teati, et nende järeleproovimisel iga püss oleks lõhkenud...

Nüüd aga on kõigest seesugusest ainult veel mälestusi. Neist jutustatakse küll veel nüüdki, kui on poedul õhtul heinamajja ööpuhkusele, jutustatakse nagu paljust muust muistest ja endisest, aga nende uuendamiseks pole enam hoogu ega hakkamist.

Ollakse nagu juba eelaimuses, et varsti lõplikult peab hääbuma heinamajade elu ja selle järele — mälestuski heinamajadest...